

**”Talo elää tavallaan ja vieras käypi
ajallaan” –
Eduskunnan hajottaminen ja
Liinamaan virkamieshallitus 1975**

Antti Johannes Korhonen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2011

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Valtiotieteellinen tiedekunta		Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author			
Antti Korhonen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title			
”Talo elää tavallaan ja vieras käypi ajallaan” – Eduskunnan hajottaminen ja Liinamaan virkamieshallitus 1975			
Oppiaine – Läroämne – Subject			
Poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level	Aika – Datum – Month and year	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages	
Pro gradu -tutkielma	Maaliskuu 2011	115 sivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkimus tarkastelee tapahtumaketjua, joka johti Kalevi Sorsan enemmistöhallituksen eroon, eduskunnan hajottamiseen sekä Keijo Liinamaan virkamieshallituksen muodostamiseen kesäkuussa 1975. Lähtökohtana on tarkastella sitä, miksi eduskunta hajotettiin ja poliittisen hallituksen tilalle muodostettiin virkamieshallitus sekä, millainen oli sen kokoonpano ja mitä se sai toimikaudellaan aikaan.</p> <p>Sorsan enemmistöhallitus hajosi poliittisiin erimielisyyksiin ja sisäiseen toimintakyvyttömyyteen. Taustalla oli myös Suomen taloudellisen tilanteen jatkuva heikkeneminen ja presidentti Kekkonen tyytymättömyys hallituksen toimintaan. Hallituspuolueiden edustajat pyysivät presidentiltä eroa ja samalla eduskunnan hajottamista. Kekkonen myönsi eron ja määräsi ennenaikaiset eduskuntavaalit pidettäväksi syyskuussa 1975. Hajotuskäsäky ei lopulta tarvinnut antaa, koska eduskunta päätti itse äänestyksen jälkeen lopettaa valtiopäivät.</p> <p>Ainoaksi vaihtoehdoksi nähtiin virkamieshallitus, koska poliittiset puolueet eivät päässeet yksimielisyyteen uudesta hallituksesta. Keskustapuolue ja sosialidemokraatit kärsivät hallitusväsymyksestä ja kokoomuksen jatkuva hallituspaitsio rajoitti koalitioiden muodostamista. Virkamieshallitus synnyttiin rauhoittamaan tilannetta ja hoitamaan ”juoksevia asioita” siksi ajaksi, kunnes maassa pidettäisiin uudet vaalit ja sen jälkeen muodostettaisiin toimintakykyinen enemmistöhallitus. Kekkonen ja Liinamaa kokosivat yhdessä ministeristön, joka koostui sekä presidentin että pääministerin luottohenkilöistä ja henkilökohtaisista ystäväistä. Suurimmalla osalla ministereistä oli julkinen puoluekanta. Näin ollen hallitusta voidaan kutsua myös puolipoliittiseksi ministeristöksi.</p> <p>Virkamieshallitus toimi viiden ja puolen kuukauden ajan. Hallitus suoriutui Ety-järjestelyistä kunnialla, valmisteli vuoden 1976 budjettiesityksen ja toi eduskuntaan lukuisia lakiesityksiä. Suurimpiin huolenaiheisiin – kasvavaan inflaatioon ja työttömyyteen – hallitus ei ehtinyt, tasapainottavaa budjettia lukuun ottamatta, kehittää kestäviä ratkaisuja. Hallitus jätti paikkansa marraskuun lopussa 1975, jolloin Kekkonen runnasi maahan poliittisen hätätilahallituksen. Virkamieshallitukset ovat poikkeustilanteita varten, jollaista ei tosi asiassa ollut vuonna 1975. Valtansa huipulla olleelle presidentti Kekkoselle virkamieshallitus oli poliittisen vallankäytön väline – eräänlainen maan tapa, joka kutsuttiin apuun poliittisten puolueiden yhteistyön jouduttua umpikujaan. Aikalaiset suhtautuivat ei-parlamentaarisen hallituksen käyttöön varsin neutraalisti – kritiikkiä esitti etenkin lehdistö.</p> <p>Tutkimukseen taustalla on laaja ja monipuolinen lähdeaineisto, jonka pohjalta olen lähdekräätillisin menetelmin rakentanut tutkimuskohteestani mahdollisimman kattavan ja aukottoman kokonaisuuden. Tärkeimpinä alkuperäislähteinä ovat olleet suurimpien puolueiden runsas arkistomateriaali, Liinamaan hallituksen aineisto, valtioneuvoston istuntojen pöytäkirjat sekä Keijo Liinamaan yksityiskokoelma. Kuvaa aikakauden sisäpoliittisesta tilanteesta ovat selvittäneet tutkimuskirjallisuus, lähdejulkaisut, sanomalehdet sekä eräät muistelmateokset. Ajankuvaa ovat omalta osaltaan syventäneet kolmen tapahtumia läheltä seuranneen poliittisen vaikuttajan haastattelut.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Poliittinen historia, hallintohistoria, henkilöhistoria			

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO.....	5
1.1.	Tutkimuksen kysymyksenasettelu.....	5
1.2.	Virkamieshallituksen käsitteestä.....	6
1.3.	Katsaus aikaisempaan tutkimukseen ja lähteisiin.....	9
2.	KEVÄÄN 1975 POLIITTINEN TILANNE.....	12
2.1.	Sorsan hallituksen asema horjuu.....	12
2.2.	Talous kääntyy romahdusmaiseen laskuun.....	17
2.3.	Presidentinvaaliasetelma ratkeaa – Kekkonen suostuu jatkokaudelle.....	19
3.	KEKKONEN PÄÄTTY VIRKAMIESHALLITUKSEEN.....	23
3.1.	”Talo elää tavallaan ja vieras käypi ajallaan”.....	23
3.2.	Eduskunta lopettaa valtiopäivät.....	28
3.3.	Hallitustilanne umpikujassa – maahan virkamieshallitus.....	33
3.4.	Uuden hallituksen virkaanastuminen ja tehtävät.....	36
3.5.	Virkamieshallituksen valtiosääntö- oikeudellinen asema.....	40
4.	LIINAMAAN VIRKAMIESHALLITUKSEN KOKOONPANO.....	49
4.1.	Yleistä hallituksesta ja salkkujaosta.....	49
4.2.	Miksi Keijo Liinamaa valittiin pääministeriksi?.....	51
4.3.	Liinamaan hallituksen ministerit.....	55

5.	VIRKAMIESHALLITUKSEN TOIMINTA.....	65
5.1.	Hallitustyötä hyvässä ilmapiiirissä.....	65
5.2.	Etykin kolmannen vaiheen huippukokous.....	68
5.3.	Tiivistä yhteydenpitoa puolueisiin.....	71
5.4	Synkkien pilvien varjostamaa talouspolitiikka.....	77
5.5.	Lainsäädäntötyötä ja aikaansaannoksia.....	84
5.6.	Kekkonen runnaa poliittisen enemmistöhallituksen....	91
6.	YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT.....	100
	LÄHDELUETTELO.....	105
	LIITE: KEIJO LIINAMAAN VIRKAMIES-	
	HALLITUS (13.6.–30.11.1975).....	109

1. JOHDANTO

1.1. TUTKIMUKSEN KYSYMYKSENASETTELU

Kesäkuun 13. päivänä 1975 Suomen tasavalta sai 57. hallituksensa, kun tasavallan presidentti Urho Kekkonen nimitti työvoimaministeriön kansliapäällikön Keijo Liinamaan johtaman virkamieshallituksen. Samana päivänä eduskunta päätti äänin 93–91 lopettaa vuoden 1975 valtiopäivät. Tapahtumia edelsi monimutkainen poliittinen prosessi, jonka seurauksena Kalevi Sorsan neljän puolueen enemmistöhallitus erosi ja presidentti määräsi ennenaikaiset eduskuntavaalit toimitettavaksi syyskuussa 1975 sekä hajotti eduskunnan muodollisesti.

Ulkomailta, etenkin Neuvostoliitosta, kantautui keväällä huolestuneita viestejä siitä, että Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (Etyk) kolmannen vaiheen huippukokoukseen valmistautuva Suomi oli hallituskriisissä. Tämän johdosta Kekkonen antoi tunnetun lausuntonsa ”talo elää tavallaan ja vieras käypi ajallaan” kuvaamaan tilannetta, jossa Suomen hallituskysymyksellä ei presidentin mielestä ollut mitään tekemistä Etykin kanssa.

Kekkonen arvostaman Keijo Liinamaan hallitus istui lopulta viisi ja puoli kuukautta aina marraskuun viimeiseen päivään saakka, jolloin presidentti näytti jälleen valta-asemansa suuruuden ”runnaamalla” kasaan poliittisen enemmistöhallituksen – niin sanotun Miettusen hätätilahallituksen.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen tapahtumaketjua, joka johti Kalevi Sorsan enemmistöhallituksen eroon ja lopulta eduskunnan hajottamiseen sekä virkamieshallituksen muodostamiseen. Tarkastelen myös virkamieshallituksen kokoonpanoa, toimintaa sekä tärkeimpiä aikaansaannoksia. Käsittelen tutkimuksessani lähdekirjallisuuteen viitaten myös virkamieshallituksen yleistä valtiosääntöoikeudellista asemaa.

Etsin pro gradu -tutkielmassani vastauksia seuraavanlaisiin kysymyksiin: Miksi Sorsan hallitus erosi ja eduskunta hajotettiin? Miksi eronneen ministeristön tilalle ei kyetty muodostamaan poliittista hallitusta? Miksi presidentti Kekkonen päätyi nimittämään virkamieshallituksen? Miksi presidentti valitsi hallituksen muodostajaksi kansliapäällikkö Liinamaan? Millaisia ministereitä oli tässä

Suomen poliittisen historian toistaiseksi viimeisessä ei-parlamentarisessa ministeristössä? Mitkä olivat virkamieshallituksen tärkeimmät tehtävät sen aloittaessa ja mitä se sai toimikaudellaan aikaan? Millainen on virkamieshallitusten valtiosääntöoikeudellinen asema yleensä?

Yleinen käsitys on, että virkamieshallitukset ovat niin sanottuja presidentinhallituksia eli presidentillä on ollut suuri vaikutus hallituksen muotoutumiseen ja avainministerit ovat presidentin luottomiehiä tai muita lähipiiriläisiä. Tutkimuksessani selviää, päteekö tämä ennakkokäsitys myös Liinamaan virkamieshallituksen kokoonpanoon. Tarkastelen, missä suhteessa ministeristö koostui puoluesidonnaisista toimijoista ja sitoutumattomista sekä toisaalta presidentti Kekkonen ja pääministeri Liinamaan luotetuista henkilöistä.

Tavoitteenani on asettaa Liinamaan virkamieshallituksen muodostaminen myös ajan historialliseen kontekstiin. Tästä syystä taustoitan varsinaista tutkimuskohdettani käsittelemällä aluksi kevään 1975 kotimaan poliittista ja taloudellista tilannetta keskittyen Kalevi Sorsan enemmistöhallituksen viimeisiin vaiheisiin. Kevään 1975 ajankohtainen ja polttava teema oli valmistautuminen vuoden 1978 presidentinvaaleihin, jota niin ikään sivuan. Tämä lähinnä siitä syystä, että Kekkonen puoluerajat ylittävän suvereenin valta-aseman taustat avautuvat lukijalle.

Sinänsä presidenttipeli, jota myös ulkoministeri Ahti Karjalainen kävi kulissien takana, on jo itsessään niin laaja ja monimutkainen kokonaisuus, että se vaatisi kokonaan oman tutkimuksensa. Siksi käsittelyni tässä yhteydessä rajoittuu vain muutamiin pääkohtiin, jotka yleisesti nousevat esiin lähdekirjallisuudessa.

1.2. VIRKAMIESHALLITUKSEN KÄSITTEESTÄ

Näin aluksi on kuitenkin tarpeellista määritellä varsinaisen tutkimuskohteeni tiimoilta keskeinen käsite – virkamieshallitus. Yleisesti Liinamaan hallitusta ja muitakin presidentin nimittämiä hallituksia on tutkimus- ja muistelmakirjallisuudessa kutsuttu kolmella eri termillä: toimitusministeristö, virkamieshallitus ja presidentinhallitus. Toimitusministeristöllä tarkoitetaan ammattiministeristöä, jonka jäsenet eivät edusta puolueita. Toisaalta

toimitusministeristöksi kutsutaan myös parlamentaarista hallitusta, joka epäluottamuslauseen johdosta tai muusta syystä on pyytänyt eroa ja jää vielä joksikin aikaa hoitamaan tehtäviä, kunnes uusi hallitus on saatu muodostetuksi.¹ Virkamieshallitus on yleisnimitys, joka kuvaa jossain määrin hallituksen kokoonpanoa. Suomessa toimitusministeristöistä onkin yleisesti käytetty nimitystä virkamieshallitus, koska sen jäsenenä on ollut usein valtion virkamiehiä. Presidentinhallitus taas viittaa hallituksen statukseen ja sen suhteeseen nimittäjäänsä.²

Yleisesti ottaen ei-parlamentaarisen hallituksen nimittäminen on ollut poikkeuksellinen toimenpide Suomen historiassa. Keijo Liinamaan virkamieshallitusta on edeltänyt kahdeksan muuta toimitusministeristöä, jotka istuivat vuosien 1922–72 välillä.³

Virkamieshallitusten muodostamisen perimmäinen syy on ollut puolueiden välinen ristiriita, jonka ratkaisukeinona tasavallan presidentti on turvautunut tällaiseen poikkeukselliseen ratkaisumalliin. Taina Nikulan luonnehdinnan mukaan ”puolueiden keskinäinen yhteistyö on ollut siinä määrin aggressioilla latautunutta, että presidentin aktiivinen rooli ja virkamieshallituksen perustaminen on ollut ainoa vaihtoehto”.⁴

Presidentti K. J. Ståhlbergin arvovallan ja Kekkonen kauden käytäntöjen voimalla toimitusministeristöjä on meillä pidetty, ellei suomalaisen parlamentarismiin luontevasti, niin ainakin välttämättömästi kuuluvana ilmiönä. Kun poliittinen järjestelmämme on kuitenkin ollut normaali-ilmeeltään parlamentarismien periaatteiden mukainen, on toimitusministeristöä pidettävä eräänlaisena hätäkeinona sellaisen tilanteen varalta, että puolueet eivät pysty aikaansaamaan

---

¹ Kastari, Paavo: Suomen valtiosääntö. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta, Helsinki 1977, 143–144.

² Nikula, Taina: Kekkonen ja Auran virkamieshallitukset – alku yhden miehen valtakaudelle. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto (Valtiotieteellinen tiedekunta 1990), 2.

³ A.K. Cajanderin hallitukset 2.6.1922–14.11.1922 ja 18.1.–31.5.1924; Sakari Tuomiojan hallitus 17.11.1953–5.5.1954; Rainer von Fieandtlin hallitus 29.11.1957–26.4.1958; Reino Kuuskosken hallitus 26.4.–29.8.1958; Reino Lehdon hallitus 18.12.1963–12.9.1964 sekä Teuvo Auran hallitukset 14.5.–15.7.1970 ja 29.10.1971–23.2.1972.

⁴ Nikula 1990, 3.

poliittista hallitusta.⁵ Ratkaisukeinona tasavallan presidentti on turvautunut tällaiseen poikkeukselliseen ratkaisumalliin.

Myös meidän vuoden 1919 hallitusmuotomme on ollut väljästi tulkittavissa. Paavo Kastarin mukaan ”puolueolomme ja muut olosuhteemme ovat tehneet välttämättömäksi, tai ainakin sallineet, virkamieshallitusten nimittämisen ja ne ovat – etenkin Kekkonen kaudella – mahdollistaneet jopa presidentinhallitusten ahkeran käytön”.⁶ Turvautuminen Kekkonen kaudella moniin ja monivivahteisiin toimitusministeristöihin on Kastarin mukaan osoituksena presidentin aseman olennaisesta vahvistumisesta.⁷ Nikulan mukaan ”nimittämällä virkamieshallituksen tietyssä umpikujatilanteessa Kekkonen aikaansai hengähdystauon poliittisessa ristiriitatilanteessa ja koetti luoda purkautumistien tulehtuneille suhteille”.⁸

Kun toimitusministeristö meillä 1922 ensi kerran nimitettiin, oli siihen saatavissa ulkomaisia esimerkkejä; ainakin Tanskassa (Otto Liebe ja Michael Friis keväällä 1920) ja Ruotsissa (Louis De Geer ja Oscar von Sydow 1920–21) oli ollut kaksi peräkkäistä virkamies- ja toimitusministeristöä. Myös Itävallassa oli syksyllä 1920 yritetty samaa menettelyä mutta luovuttu jo valmiiksi saadusta ministeristöstä, kun eräät ministereiksi aiotut virkamiehet viime hetkellä vaativat puolueilta tiettyjä takeita, joita nämä eivät suostuneet antamaan. Kokemukset noissa maissa olivat niin monella tavalla kielteisiä, ettei niitä sittemmin ole uusittu.⁹ Tältä osin Suomen poliittinen järjestelmä eroaa merkittävästi muiden Euroopan valtioiden ”malliparlamentarismista”. Olennaisesti ero tulee esille juuri virkamieshallitusten nimittämiskäytännössä.

Suomalaisille virkamieshallituksille ovat olleet ominaisia poliittiset sidonnaisuudet. Nikula luonnehtii ministeristöjä ”puolipoliittisiksi pöydänpuhdistajiksi”, jotka ovat tasapainottaneet ristiriitatilanteita ja ratkaisseet

---

⁵ Kastari 1977, 145.

⁶ Kastari 1977, 190.

⁷ Kastari 1977, 163–164.

⁸ Nikula 1990, 5.

⁹ Kastari 1977, 144. Saksassakin asetettiin marraskuussa 1922 Wilhelm Cunon ”talous”- tai toimitusministeristö, jonka jäsenistä puolet oli eduskunnan ulkopuolelta. Se kaatui 1923 epäluottamuslauseeseen. Ranskassa Alexandre Millerand yritti 1924 toimitusministeristöä, mutta enemmistöpuolueet suhtautuivat niin jyrkän kielteisesti, että pakottivat hänet ministerilakolla luopumaan presidentin paikalta.

kiistakysymyksiä, sillä ne ovat koostuneet asiantuntijoista, joilla on ollut tiivis kosketus työmarkkina- ja muihin taloudellisiin etujärjestöihin.¹⁰ Mainittakoon, että vain Reino Lehdon ministeristöä (1963–64) voidaan pitää puhtaana virkamieshallituksena, sillä ainoastaan hallituksen opetusministeri kuului puolueeseen. Eroa puolipoliittisen ja muunlaisen toimitusministeristön välillä ei kuitenkaan voida selkeästi tehdä.

Toimitusministeristöt eivät siis yleensä ole olleet puhtaita virkamieshallituksia, vaan niiden ministereistä osa on jossain määrin tunnustanut poliittista väriä. Kielen selkeyttämiseksi käytän kuitenkin pääsääntöisesti tässä tutkimuksessa Liinamaan ministeristöä termiä *virkamieshallitus*. Muut nimitykset esiintyvät lähinnä toiston välttämiseksi.

1.3. KATSAUS AIKAISEMPAAN TUTKIMUKSEEN JA LÄHTEISIIN

Olen valinnut eduskunnan hajottamisen ja Liinamaan virkamieshallituksen tutkimuskohteekseni lähinnä kolmesta syystä. Ensiksi omasta kiinnostuksestani kyseistä aihetta kohtaan, toiseksi siksi, että Liinamaan hallitus on toistaiseksi viimeinen ei-parlamentaarinen hallitus Suomessa. Se toimi maamme hallituksena myös kansainvälistä mainetta tuoneen Etykin kolmannen vaiheen huippukokouksen aikana. Myös kesäkuussa 1975 tapahtunut eduskunnan hajottaminen on toistaiseksi viimeinen kerta, kun valtiopäivät on lopetettu kesken vaalikauden. Kolmantena tekijänä on se, ettei tästä aihekokonaisuudesta ole tehty aiempaa akateemista tutkimusta.

Lähdekirjallisuudessa Liinamaan virkamieshallitusta on eniten analysoitu Pentti Ruohosen kirjoittamassa Keijo Liinamaan elämäkerrassa¹¹ sekä Juhani Suomen laatimassa Urho Kekkosen elämäkertasarjan seitsemännessä osassa¹².

Graduni eräänlaisena esikuvana toimii Taina Nikulan vuonna 1990 Helsingin yliopistoon tekemä poliittisen historian opinnäytetyö Teuvo Auran

---

¹⁰ Nikula 1990, 4.

¹¹ Ruohonen, Pentti: Keijo Liinamaa – sovinnon mies. WSOY Helsinki 1981.

¹² Suomi, Juhani: Liennytyksen akanvirrassa – Urho Kekkonen 1972–76. Otava, Helsinki 1998.

virkamieshallituksista. Tutkimus analysoi presidentti Kekkonen vallankäyttöä ja vaikutusvaltaa 1970-luvun ensimmäisinä vuosina. Nikulan lähtökohta Kekkonen valtakauden selvittämisessä on tarkastella Teuvo Auran virkamieshallituksia: niiden suhdetta Kekkoneseen ja niiden funktiota 1970-luvun alun ”piilokriisin” ilmapiirissä.

Analysoidessani virkamieshallitusten yleistä valtiosääntöoikeudellista asemaa olen käyttänyt päälähteinä Paavo Kastarin *Suomen valtiosääntöä*, Antero Jyrängin *Presidentti* -tutkimusta sekä Seppo Laakson väitöskirjaa *Hallituksen muodostaminen Suomessa*.

Myös eräät muistelmaj- ja elämäkertateokset antavat taustoitusta kevään 1975 poliittisesta tilanteesta ja Liinamaan hallituksen toiminnasta.¹³ Kyseiset kirjat sekä muut 1970-luvun poliittista historiaa käsittelevät teokset sivuavat yleensä kuitenkin vain muutamalla lauseella sekä eduskunnan hajottamisen että Liinamaan hallituksen olemassaolon.

Tutkimustani varten olen läpikäynyt myös useita arkistoja: Keijo Liinamaan yksityiskokoelman sekä valtioneuvoston pöytäkirjat Kansallisarkistossa, keskustapuolueen, sosialidemokraattien, kansandemokraattien sekä kokoomuksen puoluearkistot, Urho Kekkonen arkistot Orimattilassa sekä valtioneuvoston kanslian arkiston Liinamaan hallitukseen liittyvän aineiston.

Olen selannut myös suurimpien sanomalehtien pääkirjoituksia eduskunnan hajottamisen ja virkamieshallituksen nimittämisajankohdan ympäriltä sekä toisaalta hallituksen viime päiviltä marraskuun loppupuolella, jolloin presidentti Kekkonen pyysi sitä jatkamaan toistaiseksi mutta toisaalta ”runnoi” muutamaa päivää myöhemmin kokoon poliittisen enemmistöhallituksen. Sanomalehdistä tarkastelussani ovat olleet *Helsingin Sanomat*, *Suomenmaa*, *Suomen Sosialidemokraatti* sekä *Uusi Suomi*.

Olen lisäksi tehnyt kolme taustoittavaa haastattelua. 1970-luvun puolivälissä presidentti Kekkonen lähipiiriin kuulunut silloinen valtiovarainministeriön

---

¹³ Esim. Sorsa, Kalevi: *Kansankoti ja punamulta – politiikan kuvioita 1972-1976*. Otava, Helsinki 2003; Varjas, Teuvo: *Liinamaan virkamieshallitus – työskentelystä kohokohtaan*. Omakustanne, Riihimäki 1997; Koski, Heikki: *Virkamieshallitus, viinit ja läänit*. Otava, Helsinki 2005; Blåfield, Antti – Vuoristo, Pekka: *Kalevi Sorsan suuri rooli*. Kirjayhtymä, Hämeenlinna 1985; Virolainen, Johannes: *Vallankäyttö Kekkonen kaudella*. Otava, Helsinki 1986.

neuvotteleva virkamies Jouko Loikkanen avasi Kekkosen valta-aseman taustoja ja käsityksiään kevään ja kesän 1975 tapahtumista. Liinamaan hallituksen sisäasiainministeri Heikki Koski ja toinen valtiovarainministeri Teuvo Varjas valaisivat käsityksiään hallituksen toiminnasta ja aikaansaannoksista. Haastattelujen käyttöön tutkimuksessa on kuitenkin suhtauduttava kriittisellä otteella, varsinkin kun hallituskaudesta on kulunut aikaa jo pitkälti neljättä vuosikymmentä. Olen tukeutunut viittaamaan haastatteluihin lähteenä lähinnä kuvatessani hallituksen toimintaa ja yhteistyötä.

2. KEVÄÄN 1975 POLIITTINEN TILANNE

2.1. Sorsan hallituksen asema horjuu

Syyskuussa 1972 maahan oli muodostettu Kalevi Sorsan johdolla neljän puolueen enemmistöhallitus (SDP, keskustapuolue, RKP, LKP). Sen taipaleelle näytti alkuvuoden 1975 aikana kerääntyvän mustia pilviä. Taloudellisen taantuman ohella päähallituspuolueiden, SDP:n ja keskustapuolueen, ilmapiiriä tulehduttivat erimielisyydet aluepoliittisen lainsäädännön uudistamisesta.¹⁴ Ne – ja aivan erityisesti lakipaketin keskeisen osan muodostava lunastuslaki – olivat maanomistukseen kajotessaan viljelijäväestölle tärkeä periaatteellinen kysymys.¹⁵

Kiistassa oli kysymys hallituksen eduskunnalle antamasta esityksestä aluepoliittiseksi lainsäädännöksi vuosille 1975–79. Uusilla laeilla tähdättiin 10 000 uuden työpaikan luomiseen vuosittain. Uusien lakienkin mukaan maassa olisi kaksi kehitysaluevyöhykettä, mutta niiden ulkopuolelle voitaisiin nimetä erillisiä tuki- ja erityisalueita. Lisäksi uudistus merkitsi valtion avun muuttumista korkotuesta avustuksiksi. Kehitysalueella tuotannollista toimintaa aloittavalle tai laajentavalle yritykselle voitaisiin myöntää investointi-, käynnistys- ja koulutusavustusta.

Yhdessä aluelakiesityksen kanssa eduskunnalle annettiin kolme maapoliittista lakiesitystä: pakkolunastuslain kokonaisuudistus, rakennuslain muutos sekä kokonaan uusi laki kunnan etuosto-oikeudesta kiinteistökaupoissa.

Pakkolunastuslainsäädännön uudistuksella pyrittiin alentamaan muun muassa asumis- ja liikennekustannuksia sekä helpottamaan entistä tarkoituksenmukaisemman yhdyskuntamuodostuksen aikaansaamista.

Mainittakoon jo tässä yhteydessä, että eduskunnan päättäessä työnsä kesäkuussa 1975 nämä lakiesitykset jäivät laki- ja talousvaliokuntaan keskeneräisiksi.

Maapakettiin kuuluvista laeista hyväksyttiin vain etuosto-oikeuslaki.

Aluelakien käsittely ei eduskunnassa edennyt odotetulla tavalla.

Hallituspuolueista keskustapuolue ei ollut tyytyväinen lakien sisältöön ja

---

¹⁴ Isohookana-Asunmaa, Tytti: Virolaisen aika – maalaisliitosta keskustapuolue 1963–81. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. WSOY, Helsinki 2006, 412.

¹⁵ Suomi 1998, 644.

hallitusyhteistyössä oli selviä vaikeuksia. Sorsan ministeristön aika ja energia hukkuivat myös keskinäiseen kiistelyyn – olivathan hallituksessa mukana keskustapuolueen voimahahmot Ahti Karjalainen ulkoministerinä ja Johannes Virolainen valtiovarainministerinä. Sen vuoksi valtapuolueiden keskeiset ministerit alkoivat kallistua sille kannalle, ettei tilanteeseen saataisi korjausta ilman eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien järjestämistä. Vuoden 1975 alkuun asti presidentti Urho Kekkonen vastusti ajatusta mutta alkoi sitten vähitellen mukautua siihen. Pääministeri Sorsakin todisteli hänelle, että hallitus oli uudistettava, koska se ei enää kyennyt hoitamaan talousasioita. Sorsan mukaan asia oli hoidettava nimenomaan eduskunnan hajottamisella ja uusilla vaaleilla.¹⁶

Huhtikuun 5. päivänä 1975 presidentti Kekkonen lähetti hallituksen keskeisille ministereille muistion¹⁷, jossa esitti tyytymättömyyttään eräisiin ”päivänpoliittisiin näkymiin” sekä murskaavaa kritiikkiä Sorsan ministeristön toiminnasta; muun muassa valtiovarainministeri Johannes Virolaisen IPU¹⁸ -matkailusta, ministereiden tuntuista palkankorotuksista sekä hallituksen virkanimityksistä. Myöhemmin Kekkonen toimitti kyseisen muistion Suomen Sosialidemokraatti -lehdelle, joka saattoi sen myös julkisuuteen. Kekkonen totesi hallituksen ajautuneen toimissaan umpikujaan. Tämä avaus herätti laajan keskustelun, ja siitä muodostui ”lähtölaukaus” valtiopäivien ennenaikaiselle päättymiselle sekä Sorsan hallituksen työn loppumiselle. Muistiossaan Kekkonen toteaa, että edessä olevan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin – Etykin – vuoksi voitaisiin ajatella, että eduskunta hajotettaisiin ja uudet vaalit pidettäisiin jo heinäkuussa ja uusi eduskunta voisi kokoontua 1.8.1975. Etykin lopullinen ajankohta ei ollut tuolloin vielä varmistunut.¹⁹

Mielialat ministeristön sisällä olivat pahasti tulehtuneet. Siihen vedoten presidentti viittasi ensi kertaa oma-aloitteisesti uusien vaalien mahdollisuuteen. Ajatus ei ollut keskeisille hallituspuolueille lainkaan vastenmielinen – pikemminkin päinvastoin. Juhani Suomen mukaan jo huhtikuun lopulta lähtien

---

¹⁶ Suomi, Juhani: 1975. Teoksessa Urho Kekkonen päiväkirjat osa 4 – 1975–81. Otava, Helsinki 2004. Toim. Suomi, Juhani (UKK pvk. IV), 22.

¹⁷ ”Hajahuomioita päivänpoliittisista näkymistä”, mikrofilmi (mf): UKA Kirjeenvaihto 1975 CD 1, Urho Kekkonen arkisto (UKA), Orimattila. Muistio löytyy myös teoksesta: Kekkonen, Urho: Kirjeitä myllystäni 2 – 1968–75. Otava, Helsinki 1976.

¹⁸ IPU = Inter-Parliamentary Union (= Parlamenttien välinen liitto).

¹⁹ Virolainen 1986, 363.

voitiin nähdä, että valtakunta oli kulkemassa kohti ennenaikaisia vaaleja kaikkien merkittävien poliittisten ryhmien siunauksella.²⁰

Kekkonen päiväkirjoista ilmenee, että hän mietti pitkin kevättä vaihtoehtoisia ratkaisuja. Alkuvuodesta 1975 hän pohdiskeli Sorsalle jopa toukovaaleja ja vihjaili kesästä Virolaiselle. Ulkoministeri Karjalainen kuvasi jo helmikuun alussa 1975 Kekkoselle hallitustilannetta tulehtuneeksi tai ainakin mädäntyneeksi ja jatkoi, että ”tuntuisi houkuttelevalta hajottaa nyt helmikuussa eduskunta, jolloin vaalit olisivat ennen Etykiä. Toinen mahdollisuus olisi antaa tämän hallituksen tarkistusneuvottelujen jälkeen hajota ja panna jokin vähemmistöhallitus edes yrittämään kunnollista talousohjelmaa.” Karjalainen puhui Virolaisellekin ennenaikaisista vaaleista ja kirjoitti presidentille 1.5., että ”kun eduskunta hajotetaan, olisi viisasta tehdä vähemmistöhallitus vaalitaistelun ajaksi – joko keskustalainen tai sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus, jolloin saataisiin normaali poliittinen vaalitaistelu”. Karjalaisen mukaan keskustapuolueen oikeistosiipi lähti siitä, että maahan muodostetaan virkamieshallitus ja kädet pestään kaikista talouspoliittisista laiminlyönneistä. Hän pelkäsi, että ”se linja vie oikeiston ja kommunistien voittoon ja entistä vaikeampaan tilanteeseen”.²¹ Virolainen itse ajatteli tuolloin jaksavansa yrittää normaaleihin vaaleihin saakka – jotka ilman hajottamisia olisivat edessä maaliskuussa 1976.²²

16. päivänä huhtikuuta pääministeri Sorsa ja valtiovarainministeri Virolainen kävivät selostamassa presidentti Kekkoselle lakikiistaa ja hallitustilannetta. Seuraavana päivänä SKDL teki peruskoulun ja kansanterveystyön määrärahoista välikysymyksen ja sitä seuraavana päivänä Kekkonen ilmoitti, että hallitusasiaa ei ratkaista ennen kuin nähdään, kuinka hallitus välikysymyksestä selviää. 22. päivänä huhtikuuta presidentti Kekkonen teki aluelakikiistaan sovitteluehdotuksen, jossa oli myönnytys keskustapuolueelle, ja jonka sosialidemokraatit hyväksyivät heti.²³

Karjalainen oli huhtikuun lopulla kuullut Virolaiselta, että presidentti kaavaili nimittävänsä virkamieshallituksen hoitamaan maan asioita vaaleihin asti. Tieto oli

---

²⁰ Suomi 2004, 22.

²¹ Ahti Karjalaisen kirje Urho Kekkoselle 1.5.1975, mf: UKA Kirjeenvaihto 1975 CD 1, UKA.

²² Isohookana-Asunmaa 2006, 411.

²³ Blåfield – Vuoristo 1985, 81.

Karjalaiselle vastenmielinen, sillä hän oli elätellyt mielessään toivetta, että seuraavaksi vastuun saisi vähemmistöhallitus, jossa hänellä olisi keskeinen rooli. Juhani Suomi tulkitsee Karjalaisen toimien taustalla olleen tämän presidenttihaaveet ja tavoitteen vahvistaa asemiaan presidenttikilvassa.²⁴

Hallituksen sisäinen koheesio alkoi sekin heiketä. Kalevi Sorsa kuvailee muistelmissaan keskustapuolueen kokoavan voiman Johannes Virolaisen joutuneen keskittymään yhä enemmän puolustustaisteluun säilyttääkseen oman asemansa puheenjohtajana K-linjan²⁵ yhä kiihkeämmin etsiessä tilaisuuksia käydä hänen kimppuunsa. Sorsan mukaan tämä johti siihen, että hänen kanssaan oli yhä vaikeampi, väliin mahdotonkin, löytää sovitteluratkaisuja, jotka monipuoluehallituksen elämänmenolle olivat välttämättömiä.²⁶

Keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokouksessa 27.4. puheenjohtaja Virolainen totesi, että keskustapuolue ei pysty esittämään oikeastaan kenellekään mitään vaatimuksia, sillä hallitusyhteistyö on jo halvaantunut. Puolue oli valmistautumassa jo hyvää vauhtia uusiin vaaleihin. Virolaisen mukaan ilmapiiri hallituksen sisällä on ”tasavallan presidentin sanoja käyttäkseni siinä määrin tulehtunut, että missään ei ole enää sitä poliittista tahtoa, joka pystyisi pitämään nykyisen hallituksen pystyssä seuraaviin eduskuntavaaleihin saakka”.²⁷

Syyksi vaalien pitämiseen ensi tilassa Virolainen mainitsi taloudellisen tilanteen yleensä ja budjetin valmistelun erityisesti, sillä hän katsoi ehdittävän koota poliittinen hallitus viimeistelemään vuoden 1976 budjettiesitys. Virolainen totesi tasavallan presidentin taannoisen kirjelmän pudottavan pohjan pois nykyiseltä hallitukselta ja esitti myös eduskunnan hajottamista toukokuun aikana.²⁸

SDP:n puolueoimikunnan kokouksessa toukokuun alussa pääministeri Sorsa totesi että hallitusryhmien ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien välillä on pidetty

---

²⁴ Suomi 2004, 22.

²⁵ K-linja = tasavallan presidentti Urho Kekkosta tukeva ryhmittymä keskustapuolueessa. Nimen on sanottu muodostuneen johtohenkilöidensä Urho Kekkosen, Ahti Karjalaisen ja Arvo Korsimon sukunimien etukirjaimista.

²⁶ Sorsa 2003, 351.

²⁷ Keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokous 27.4.1975. Keskustapuolue C.b14, puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1975, Keskustan ja Maaseudun arkisto (KMA), Helsinki.

²⁸ Keskustapuolueen puoluehallituksen kokous 4/75, 26.4.1975. Keskustapuolue Cc20, keskustapuolueen puoluehallituksen pöytäkirjat 1975, KMA.

neuvottelu lopputilanteen hoitamisesta. Siinä sovittiin yksissä tuumin, että ”hallitus hoitaa hommansa loppuun ja eduskunta pyrkii niin ikään siivoamaan mahdollisimman pitkälle pöytänsä, minkä jälkeen joskus toukokuun lopun tai kesäkuun alun vaiheilla hallituspuolueet yhdessä kävisivät esittämässä tasavallan presidentille, että eduskunta hajotettaisiin ja suoritettaisiin uudet vaalit.”²⁹ Sorsa oli jo aikaisemmin, keskusteltuaan tasavallan presidentin kanssa, viestittänyt ryhmälleen presidentin kannan siitä, että ”Etyk ei estä ennaikaisten vaalien suorittamista, jos tämä poliittisen tilanteen takia osoittautuu välttämättömäksi”.³⁰

Myös oppositiossa pistettiin merkille hallitustyöskentelyn ajautuminen umpikujaan. Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Raimo Ilaskivi kiinnitti huomionsa siihen, että tasavallan presidentti on nyt puuttunut hallituskysymykseen kesken vaalikautta, toisin kuin aikaisemmin. Samalla hän mainitsi ilmaan heitetyn ajatuksen hallituksen täydentämisestä kansandemokraateilla. Ilaskiven mielestä selvempi ratkaisu olisi ”virkamieshallitus ja sitä kautta vaaleihin”.³¹

Myös SKP:n puheenjohtajan Aarne Saarisen viesti puolueensa keskuskomitealle oli se, että ”aluelaeista syntynyt kiista ja tasavallan presidentin viesti johtaville ministereille ovat paljastaneet kaikille jo pitkään pinnan alla kyteneen poliittisen kriisitilan.” Hänen mukaansa ”nyt pidetään selviönä hallituksen kaatumista lähiaikoina, eduskunnan hajottamista ja uusia vaaleja mahdollisesti jo kesällä.” Syynä tähän kaikkeen Saarinen piti kapitalismin kriisin voimakasta kärjistymistä, taloudellisen laman syvenemistä sekä Suomen suuria ulkomaankauppapoliittisia ja taloudellisia vaikeuksia.³²

6. päivänä toukokuuta keskustapuolueen eduskuntaryhmä hyväksyi varauksin presidentti Kekkonen sovintoesityksen aluelakeihin. Samalla ryhmä päätti, ettei hallituksessa enää näyttänyt olevan riittävää poliittista tahtoa hallitusyhteistyön

---

²⁹ Keskustelumuistio 8.5.1975, liite 15, rulla n:o 673: SDP:n puolueoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, Työväen arkisto (TA), Helsinki.

³⁰ SDP:n eduskuntaryhmän (edk.r.) kokous 10.4.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

³¹ Kokoomuksen edk.r. kokous 10.4.1975. Kansallinen Kokoomus, eduskuntaryhmä 1975, pöytäkirjat, Ca17, Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki.

³² SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 28.4.1975, mf: 1 B SKP Cb Keskuskomitea 9.2.–18.5.1975 MF 445 (kansio 207), Kansan arkisto (KansA), Helsinki.

jatkamiseksi. 9. toukokuuta SKDL:n välikysymys käsiteltiin ja hallitus sai luottamuslauseen.³³

2.2. Talous kääntyy romahdusmaiseen laskuun

Vuoden 1973 öljykriisi toi notkahduksen Suomen talouden kasvukäyrään. Se tuli päättäjille täydellisenä yllätyksenä, sekoitti pahasti talouden kasvuennusteita ja vaikeutti talouspolitiikkaa. Laman merkit näkyivät pian. Inflaatio ryöstäytyi käsistä, työttömyys kohosi ja pakkolomautukset yleistyivät. Suhdannetaantumaa vahvasti kasvava ulkomaankaupan alijäämä. Vuonna 1974 raakaöljyn hintoja nostettiin lähes 130 prosenttia. Metsäteollisuus koki sodan jälkeisen ajan syvimmän laman vuonna 1975, jolloin myös teollisuuden ja kansantalouden tuotanto aleni. Tällä oli suuri merkitys siksikin, että maan teollisuus oli yksipuolisesti juuri metsä- ja metalliteollisuuden varassa.³⁴

Vuosikymmenen puoliväliä lähestyttäessä energiakriisin ja suhdannetaantumien varjostama Suomen talous oli kehittymässä yhä huolestuttavampaan suuntaan. Läntisissä teollisuusmaissa kokonaistuotanto polki jo paikallaan, työttömyys oli jyrkästi kasvussa ja inflaatiovauhti kiihtymässä. Suomessakin havahduttiin vähitellen huomaamaan, että elintason kohoaminen oli pitkään rakentunut pettäväälle pohjalle.³⁵

Huolestuttavaan taloudelliseen tilanteeseen puuttuessaan presidentti Kekkonen suuntasi sanansa nimenomaan hallitukselle ja korosti kerta toisensa jälkeen, että yli varojen eläminen oli lopetettava. Inflaatio oli pantava aisoihin kuitenkin perushyödykkeet kansalaisille turvaten. Velkaantumista ei ollut varaa lisätä enää yhtään.³⁶

Öljykriisin seuraukset nostivat hintoja edelleen Sorsan hallituksen loppumetreillä. Kun Sorsan hallitus muodostettiin, inflaatio oli noin seitsemän prosenttia, vuodenvaihteessa 1973–74 se oli 15 ja maaliskuussa 1974 se lähenteli jo 20 prosenttia. Tilannetta yritettiin saada hallintaan kaikkien aikojen laajimmalla

---

³³ Blåfield & Vuoristo 1985, 82.

³⁴ Isohookana-Asunmaa 2006, 409–410.

³⁵ Suomi 1998, 632.

³⁶ Suomi 1998, 635.

tulosopimuksella. Siihen liittyi myös äitiysloman pidennys, eläkkeiden korottaminen ja veroasteikon lieventäminen. Sorsa osallistui halukkaasti koko arvovallallaan sopimuksen tekoon. Tulopoliittinen kokonaisratkaisu, niin sanottu Lindblom -sopimus, solmittiin vuonna 1974.³⁷

Tulosopimuksella ei kuitenkaan saatu inflaatiota hallintaan. Vaikka metsäteollisuuden suhdannenousu pysähtyi vuoden 1974 keväällä, muu teollisuus eli korkeasuhdannetta aina seuraavan vuoden alkuun. Maassa oli tosiasiasa työvoimapula. Vielä syyskuussa 1974 työttömyysprosentti oli 1,3 ja työnantajat esittivät, että maahan pitäisi tuoda ulkomaista työvoimaa. Idänkauppa kukoisti ja esimerkiksi telakoilla oli kova pula ammattimiehistä. Palkat liukuivat ylöspäin yli puolitoista kertaa sovitun vauhdin. Rakennustuotanto oli hillitöntä ja rakennuskustannukset nousivat yli 30 prosentin vuosivauhdilla. Lisäksi maahan virtasi rahaa tänä aikana sovitusta valtavista itärajan takaisista rakennusprojekteista.³⁸

Vuoden 1975 alussa vienti tyrehtyi ja Suomen talous kääntyi yhtäkkiä romahdusmaiseen laskuun. Vielä syksyllä 1974 valtiovarainministeriö oli ennustanut vahvaa kasvua, ja siltä näyttikin vielä tammikuussa 1975. Mutta kun vienti pysähtyi ja tuonti jatkui ennallaan, vaihtotaseen vaje paisui keväällä suhteellisesti Länsi-Euroopan suurimmaksi. Tehdäkseen tilanteelle jotain hallitus julkaisi laajan ohjelman, jonka ainoa todellinen kohta oli lähes kaikille maahan tuotaville tuotteille säädetty 15 prosentin tuontimaksu.³⁹

Inflaatio kuitenkin ryöstäytyi käsistä ja työttömyys⁴⁰ kohosi. Presidentti Kekkonen kantoi asiasta huolta paitsi taloudellisista syistä myös siksi, että hän näki hillittömässä inflaatiossa vakavan kansanvaltaista järjestelmää murentavan vaaran. Jos hallitus ei enää kykenisi huolehtimaan kaikkien kansalaisten perustarpeiden tyydyttämisestä, luottamus poliittiseen järjestelmään voisi vakavasti horjua. Vastuun tilanteesta kantoi hallitus. Kekkonen mielestä se oli

---

³⁷ Blåfield – Vuoristo 1985, 76.

³⁸ Blåfield – Vuoristo 1985, 76–77.

³⁹ Blåfield – Vuoristo 1985, 80.

⁴⁰ Työvoimaministeriön maaliskuun 1975 työllisyyskatsauksesta ilmenee, että työttömiä työnhakijoita oli ko. ajankohtana 47 300 henkilöä. Samalla kuitenkin todetaan, että työllisyystilanne on koko alkuvuoden säilynyt poikkeuksellisen hyvänä, eikä edes kevättalvella ominaista kausityöttömyyden huomattavaa lisäystä ole vielä maaliskuun puoleenväliin mennessä tapahtunut.

tyystin epäonnistunut tärkeimmässä tehtävässä – inflaatiokehityksen kuriin saattamisessa.⁴¹

Maan talouskehitys sai Kekkonen lopulta miettimään vakavasti vaalien aikaistamista. Hän oli myös jatkuvasti tyytymätön Johannes Virolaiseen valtiovarainministerinä.⁴² Huolestuttavaan taloudelliseen tilanteeseen puuttuessaan Kekkonen suuntasi sanansa nimenomaan hallitukselle ja korosti kerta toisensa jälkeen, että yli varojen eläminen oli lopetettava.⁴³

Talvella 1975 käytiin kansliapäällikkö Keijo Liinamaan johdolla niin sanotut tulopoliittiset kurkistusneuvottelut, jotka käytännössä näyttivät laajentuvan uudeksi työehtosopimuskierrrokseksi. Liinamaan taidoista huolimatta onnistuminen vaikutti epätodennäköiseltä. Valtiovarainministeri Virolainen kävi 31.1.1975 Kekkonen luona valittamassa valtiontalouden ”huonoa tilaa” sekä edessä olevia ongelmia. Neuvottelujen osapuoliin ilmeisen kyllästynyt Liinamaa kokosi nopeasti välitysehdotuksen ja informoi siitä presidenttiä. Etujärjestöt hyväksyivät ehdotuksen, Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen keskusliitto (TVK) tosin vasta täydennyksen jälkeen. Sopimus, joka allekirjoitettiin 26.2.1975, ei kuitenkaan hillinnyt inflaation vauhtia tuodessaan keskimäärin kahden prosentin lisän edellisenä vuonna jo sovittuihin palkankorotuksiin.⁴⁴

2.3. Presidentinvaaliasetelma ratkeaa – Kekkonen suostuu jatkokaudelle

Tammikuussa 1973 eduskunta säätöi poikkeuslain, jolla Urho Kekkonen presidenttikautta jatkettiin 1.3.1974 lähtien neljällä vuodella. Vain reilun vuoden kuluttua neljännen kauden alusta, keväälle 1975, ajoittui myös ratkaiseva käännekohta vuoden 1978 presidentinvaaliasetelmille.

Sosialidemokraatit kammoksivat mahdollisuutta, että Ahti Karjalaisesta tulisi Kekkonen seuraaja ja suhtautuivat Karjalaiseen äärimmäisen kielteisesti. Kun tämän kannatus mielipidemittauksissa näytti vain nousevan eikä kenestäkään

---

⁴¹ Suomi 2004, 21.

⁴² Isohookana-Asunmaa 2006, 409–410.

⁴³ Suomi 1998, 635.

⁴⁴ Suomi 1998, 636–637.

sosialidemokraatista ollut enää katkaisemaan hänen kuningastietään, oli turvauduttava Kekkoseen.⁴⁵ Myös Kekkonen oli paikoitellen ärsyyntynyt Ahti Karjalaisen kulissien takana käymästä presidenttipelistä. Kalevi Sorsan mukaan tämä oli yhtenä ratkaisevana syynä Karjalaisen syrjäyttämiseen Etyk-asetelmasta.⁴⁶

Karjalainen itse kuvailee muistelmissaan, että presidentinvaalitaistelun luonnottoman aikainen alkua aiheutti hänelle melkoisia ongelmia, sillä vaikka monet pitivät häntä presidenttipelin osapuolena, pyrki hän omien sanojensa mukaan ”pysymään huolellisesti siitä erossa”. Selvittääkseen tilannetta Karjalainen kirjoitti Kekkoselle 2.4.1975 kirjeen presidenttikysymyksestä. Hänen mukaansa poliittisissa piireissä tiedettiin, että sosialidemokraatit pohtivat ajatusta pyytää Kekkosen ehdokkaakseen, mutta he eivät olleet vielä esittäneet sitä julkisesti. Karjalainen kertoi pidättäytyneensä kaikista presidenttilausunnoista, koska asia on järjestyksessä vuoteen 1978 asti, ja tulisi ajankohtaiseksi joskus vuosi puolitoista ennen kauden päättymistä. Hän vakuutti, ettei ole ”kruununtavoittelija vaan hallitusmies niin kauan kun olen sitä”.⁴⁷

Ensimmäisen kerran SDP oli ottanut presidenttikysymyksen esille jo vuoden 1974 lopulla, kun pääministeri Sorsa Tamminiemessä käydessään tiedusteli, suostuisiko Kekkosen jatkamaan presidenttinä vuoden 1978 jälkeen ja kertoi, että siinä tapauksessa SDP asettuisi hänen ehdokkuutensa tueksi. Vuoden 1975 puolella asiaan palattiin useampaan otteeseen. Oma ironiansa sisältyi siihen, että samaan aikaan samalla asialla häärivät myös monet keskustapuoluelaiset. Tässä vaiheessa Kekkosta ryhtyivät taivuttelemaan vielä neuvostoliittolaisetkin: Kekkosen sai Moskovasta toistuvia viestejä, joissa kerrottiin neuvostojohdon toivovan, että hän suostuisi jatkamaan presidenttinä vielä vuoden 1978 jälkeen.⁴⁸

Olosuhteet olivat nyt tavallaan muuttuneet. Kekkonen oli joulukuussa 1974 menettänyt puolionsa eikä nähnyt potentiaalisissa seuraajissa ketään, jolle olisi voinut luotettavin mielin luovuttaa presidentin viran. Juhani Suomen mukaan

---

⁴⁵ Suomi 2004, 23.

⁴⁶ Sorsa 2003, 355.

⁴⁷ Karjalainen, Ahti & Tarkka, Jukka: Presidentin ministeri – Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Otava, Helsinki 1989, 212.

⁴⁸ Suomi 2004, 23.

Kekkonen voidaan katsoa tehneen päätöksensä presidenttiasiansa viimeistään 26.3.1975, jolloin hän laati NKP:n pääsihteerin Leonid Brezhnevin esittämästä toivomuksesta ja omasta vastauksestaan lyhyen muistion, jonka hän jakoi vain Sorsalle ja Karjalaiselle. Tämä tarkoitti sitä, että hän päätti suostua ehdokkaaksi vielä kerran, jos sitä häneltä pyydetäisiin.⁴⁹ Tämän jälkeen oli kysymys enää siitä, kuka ehdisi ensimmäisenä esittämään tuon ratkaisevan pyynnön.

Sosialidemokraatit voittivat rinnanmitalla. He esittivät 23.4. Kekkoselle pyynnön suostua SDP:n presidenttiehdokkaaksi ja saivat myöntävän vastauksen. Tapausta voidaan pitää Sorsan yrityksenä pelastaa hallituksensa, mutta ennen kaikkea Kekkonen oli päättänyt lopettaa presidentinvaaleja koskevat spekulatiot⁵⁰.

Huhtikuun lopussa keskustapuolueen puheenjohtaja Johannes Virolainen antoi oman lausuntonsa, jossa kiisti väitteet siitä, että puolueen sisällä olisi kiistaa presidenttikysymyksestä: ”presidenttikysymyksestä keskusteleminen on turhaa niin kauan kun Urho Kekkonen on keskustapuolueen ja maan käytettävissä”.⁵¹

Neljä päivää sosialidemokraattien pyynnön jälkeen keskustapuolueen puoluevaltuuskunta hyväksyi esityksen, että puoluekokous nimeäisi Kekkonen puolueen presidenttiehdokkaaksi. Ja keskustapuolueen kannoilla seurasi SKDL.⁵²

Ensimmäisenä Kekkonen taakse asettui korkeinta päätösvaltaa käyttävän elimen päätöksellä SKP toukokuuisessa edustajakokouksessaan. Sitä seurasi kokoomus 23.–25.5. järjestetyssä puoluekokouksessa. Koko aloitteen nimiinsä vienyt SDP teki lopullisen päätöksensä vasta kolmantena, 5.-8.6. kokoontuneessa puoluekokouksessa. Liberaalisen kansanpuolueen puoluekokous asettui kesäkuussa Kekkonen ehdokkuuden kannalle. Ainoa merkittävistä poliittisista ryhmistä, joka toistaiseksi jätti ottamatta kantaa, oli ruotsalainen kansanpuolue. Mutta senkin keskushallitus korosti, että istuva presidentti nautti puolueen piirissä vankkaa kannatusta. Näin ollen kesäkuussa 1975 ei alkuvuoden 1978

---

⁴⁹ Suomi 1998, 601; Suomi 2004, 23–24.

⁵⁰ Kansallisbiografia. Kalevi Sorsa -artikkeli, <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/639/>. Katsottu 2.3.2011.

⁵¹ Karjalainen & Tarkka 1989, 214.

⁵² Suomi 2004, 24.

presidentinvaalien lopputuloksesta vallinnut enää epäselvyyttä. Jos silloin 77-vuotias Kekkonen olisi hengissä, hän tulisi valituksi.⁵³

---

⁵³ Sama.

3. KEKKONEN PÄÄTTY VIRKAMIESHALLITUKSEEN

3.1. ”Talo elää tavallaan ja vieras käypi ajallaan”

Ulkoministeri Karjalainen matkusti toukokuussa 1975 Moskovaan, missä hän luovutti maassamme kootun rauhanadressin ja tapasi siellä Neuvostoliiton korkeimman johdon edustajia. Karjalainen otettiin komeasti vastaan ja hän piti oman vastaanoton Suomen suurlähetystössä, jossa tapasi muun muassa presidentti Nikolai Podgornyin. Suomeen palattuaan hän informoi presidentti Kekkoista käydystä kahdenkeskisestä keskustelusta. Podgornyi esitti Karjalaiselle Neuvostoliiton huolen Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta. Hän tiedusteli, että ”eikö Suomen hallitustilannetta ja eduskuntavaalikysymystä voisi hoitaa tai siirtää siten, että se ei häiritsisi Etykin kolmatta vaihetta ja sen valmistelun ja hoidon jatkuvuutta Suomessa”. Neuvostoliitto pelkäsi, että jos Suomessa ”nyt julistetaan ennenaikaiset vaalit, ne länsimaat, jotka haluavat jarruttaa Etykin kolmatta vaihetta, vetoavat Suomen epävarmaan tilanteeseen ja yrittävät jarruttaa Etykiä yli Suomen vaalien”.⁵⁴

Keskustelua pohjustuksena käyttäen Karjalainen antoi matkansa aikana lausunnon, jossa sanoi, että hallituskriisi Suomessa juuri Etykin aikana saattaisi vaikeuttaa konferenssin järjestämistä. Tämän johdosta Kekkonen antoi tunnetun lausuntonsa siitä, ettei Suomen hallituskysymyksellä ole mitään tekemistä Etykin kanssa. ”Talo elää tavallaan ja vieras käypi ajallaan”, oli Kekkonen tyly vastaus Karjalaiselle.⁵⁵

Karjalaisen keskustelumuistio ehti olla Kekkosella vain kaksi päivää, kun Helsingin Sanomat kertoi 15.5. näyttävästi ”Moskovan olevan huolissaan Suomen tilanteesta”. Uutisessa lainattiin Karjalaisen ja Podgornyin keskusteluja sekä kerrottiin, että Karjalaisen terveisten vuoksi ennenaikaisia vaaleja oli jo ryhdytty hautaamaan. Uutisen mukaan ulkoministeri oli todennut puolueensa työvaliokunnassa, että vaalit saatetaankin järjestää normaaliaikaan keväällä.

---

⁵⁴ Ulkoministeri Karjalaisen keskustelu presidentti Podgornyin kanssa Kremlissä 12.5.1975, mf: UKA Kirjeenvaihto 1975 CD 1, UKA.

⁵⁵ Sorsa 2003, 357; Ruohonen 1981, 160; Virolainen 1986, 365–367.

Saman päivän Ilta-Sanomat kertoi Karjalaisen uhkailleen hallituksen iltakoulussa, että presidentti joutuu vielä pyörtämään sanansa ”talosta, joka elää tavallaan”. Myöhään illalla antamassaan radiohaastattelussa Karjalainen esitti toivomuksen, että eduskunta istuisi vaalikauden loppuun ja että silloinen hallitus, kokoonpanoltaan ehkä jonkin verran muutettuna, vastaisi asioista normaalivaaleihin saakka.⁵⁶

Juhani Suomen mukaan näin monta samansuuntaista kannanottoa oli enää vaikea leimata vääristelyksi, kuten Karjalainen sittemmin yritti sekä julkisuudessa että Kekkoseen päin. Kekkonen vastasi muodollisen ystävällisesti, mutta osoitti samalla, ettei enää uskonut selityksiä. Hän kertoi saaneensa tietää, että Helsingin Sanomien toimittaja oli paljastanut tietolähtekseen Karjalaisen itsensä. Samalla Kekkonen hämmästeli Karjalaisen nopeaa mielenmuutosta: ”Olen kyllä joutunut mietiskelemään ja tuumailemaan ja pohtimaan, mikä on vienyt Sinun kantasi siihen, että Sinä viimeisessä radiohaastattelussasi suosittelit ymmärtääkseni varsin lämpimästi sitä, että nykyinen hallitus kenties jossakin määrin kokoonpanoltaan muutettuna hoitaisi asioita ensi maaliskuuhun saakka. Mikäli minä muistan, olit aikaisempina viikkoina jyrkästi sitä mieltä, että tämä hallitus ei voi asioita menestyksellä hoitaa, ja minulla on sama käsitys asiasta.”⁵⁷

Päiväkirjassaan Kekkonen purki tuntojaan aivan toisessa sävyssä: ”Ahti on aloittanut kovan pelin. Moskovaan turvaten hän aikoo panna minut matalaksi ja tunkeutua sittenkin presidentiksi. Hän oli Kepun kokouksessa käyttänyt minuun viitaten uhkaavaa kieltä. Hän antoi toimittaja Kievarille (joka on itse kertonut) alla olevan hälyttävän uutisen.”⁵⁸

Kekkonen otti puhelimitse yhteyttä suurlähettiläs Vladimir Stepanoviin ja kysyi kulmikkaasti, mitä peliä Karjalainen pelasi. ”Esittämällä hän antaa lännen lehdille aiheen puhua Neuvostoliiton painostuksesta”, presidentti jatkoi. Suurlähettiläs ei osannut vastata muuta kuin, että Podgornyin lausumaa oli tarkoituksellisesti paisuteltu.⁵⁹

---

⁵⁶ Suomi 1998, 654.

⁵⁷ Suomi 1998, 654–655.

⁵⁸ UKK pvk. IV, 13.5.1975, 53.

⁵⁹ Suomi 1998, 655.

Lähetystöneuvos Mihail Kotov lähetettiin Tamminiemeen vakuuttamaan, että ”Neuvostoliiton johdon tuki on yhtä lujasti kuin ennenkin UKK:n takana”. Karjalaisen menettelyä Kotov hämmästeli ja korosti tämän selvästi ylidramatisoineen Podgornyin esittämän. Hän kyseli ulkoministerin motiiveja Kekkoseltakin. ”En osaa sanoa, mutta niin paljon on Karjalainen muuttunut, että en ota häntä enää ulkoministeriksi”, Kekkonen kivahti.⁶⁰

Syytä on myös muistaa, että Kekkonen oli juuri tapahtuneen edellä joutunut puuttumaan kovalla kädellä Uusi Maailma -lehden väitteisiin, joiden mukaan Neuvostoliitto sekaantui Suomen sisäisiin asioihin. Nyt oli valtakunnan ulkoministeri esiintymisellään todistamassa samaa. Jos Kekkonen ehkä siihen asti oli sisimmässään epäillyt, että vaalit saattaisivat sittenkin häiritä Etykin huippukokouksen järjestämistä, ei epäilyksiin Karjalaisen viestin jälkeen ollut enää varaa. Vain pitämällä kiinni jo yleisesti tiedossa olevista suunnitelmista ja vaaliaikataulusta Kekkonen saattoi osoittaa, ettei Moskova ohjaillut hänen tekemisiään. Huomioon oli myös otettava Suomen uskottavuus Etyk-isäntänä, joka oli kokouksen lähetessä pyritty jo muutenkin innolla kyseenalaistamaan.⁶¹

Tältä pohjalta Kekkonen saattoi julkisuuteen tiukkasanaisen tiedotteen, jossa torjuttiin Moskovan terveiset: ”Kun Suomen valmiudesta ottaa vastaa Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen kolmas vaihe on eräiden julkisuudessa esiintyneiden tietojen valossa syntynyt epäselvyyttä, saattaa tasavallan presidentti tiettäväksi, ettei Suomen sisäpoliittinen kehitys millään tavoin tule olemaan esteenä Etykin kolmannen vaiheen kokoontumiselle haluttuna ajankohtana. Suomi on ja tulee olemaan aikaisemman ilmoituksensa mukaisesti valmis ottamaan konferenssin viime vaiheen vastaan noin neljän viikon kuluttua siitä päivästä, jona päätös sen ajankohdasta tehdään.”⁶² Kannanotto tehoi. Poliittiseen kenttään iskenyt neuvottomuus ja levottomuus laantuivat, ja päivälehtien raportoima vilske Tamminiemen portilla ja puiston käytävillä hiljeni.

---

⁶⁰ UKK pvk. IV, 20.5.1975, 54.

⁶¹ Suomi 1998, 655–656

⁶² Suomi 1998, 656.

Sorsan hallitus kaatuu

Vielä toukokuun puolivälissä Kekkonen kaavaili, että hallituskriisi saataisiin ratkaistua pienellä hallituksen sisäisellä remontilla. 14. toukokuuta Kekkonen kirjoitti päiväkirjaansa, että oli olemassa kaksi toimintalinjaa: joko hallitus pyytää eroa ja vaalit määrätään syyskuuksi tai nykyinen hallitus istuu esimerkiksi lokamarraskuulle, mutta valtiovarainministeri Virolainen eroaa ja hänen paikkansa ottaa ulkoministeri Karjalainen tai joku virkamies. Karjalainen ei tähän järjestelyyn suostunut.⁶³

SDP:n puoluetoimikunnan kokouksessa 15. toukokuuta puheenjohtaja Sorsa totesi, että ”yleisesti toimitaan edelleen sillä työhypoteesilla, että hallituspuolueet menevät yhdessä toukokuun viimeisellä viikolla tasavallan presidentin luo ja esittävät eduskunnan hajottamista. Tämän jälkeen presidentti, jos sen hyväksi harkitsee, kuulee muitakin puolueita, tuumailee tilannetta ja sitten valitsemaan ajankohtana päättää joko hyväksyä ehdotuksen ja silloin valitsee ajankohdan, jolloin hän päätöksensä ilmoittaa, mistä taas sitten johtuu vaaliajankohta, taikka ei sitten niin tee. Hajotuspäätöksen jälkeen olisi sitten hallituksen aika vetää omat johtopäätöksensä ja käydä pyytämässä eroa presidentiltä.” Sosialidemokraattien piirissä lähdettiin yleisesti siitä, että olisi viisainta, että puolueet pääsisivät irti hallitusvastuusta ja virkamieshallitus hoitelisi vaalienalusajan hallitustehtäviä. Poliittiselle ministeristölle ei todellisuudessa nähty mahdollisuuksia. Samoin nykyisen hallituksen jatkaminen toimitusministeristönä tyrmättiin, koska sen ajateltiin sitovan liikaa käsiä poliittisesti.⁶⁴

Parin päivän päästä – keskusteltuaan Virolaisen ja Sorsan kanssa – Kekkonen päätyi lopullisesti siihen, että hallitus saapuu toukokuun lopulla presidentin luo ja pyytää eduskunnan hajottamista, uusia vaaleja ja hallituksen eroa. Vaalit määrättäisiin syyskuuksi – keskustapuolue tosin kannatti elokuuta – ja tilalle tulisi siksi ajaksi virkamieshallitus.⁶⁵

---

⁶³ UKK pvk. IV, 14.5.1975, 53.

⁶⁴ Keskustelumuiot 15.5.1975, liite 16, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuiot 1974–1975, TA.

⁶⁵ UKK pvk. IV, 15.5.1975, 53.

Toukokuun jälkipuoliskolla hallituspuolueet olivat jo täysin sopeutuneet loppuratkaisuun. Ilmapiiriä kuvasi hyvin Virolaisen luonnehdinta: ”Liekki on loppunut; yhdessäolo on väkisin oloa.” Hallituspuolueiden ministeri- ja eduskuntaryhmien puheenjohtajat kävivät 29.5.1975 presidentin luona esittämässä, että tämä päättäisi toimituttua ”lähimpänä sopivaksi katsomanaan ajankohtana” ennenaikaiset eduskuntavaalit. Pyyntöä perusteltiin sillä, että ”maan talouden viimeaikainen kehitys on hallituspuolueiden käsitysten mukaan luonut välttämättömyyden turvata poliittiset edellytykset pitkäjänteisen talouspolitiikan jatkamiselle.”⁶⁶

Valtiovarainministeri Virolainen sanoi tuoreeltaan, että hallituskriisi syntyi huhtikuun alussa aluelaeista syntyneen kiistan yhteydessä, mutta hän piti kuitenkin hallituksen hajoamisen ensisijaisina syinä inflaation ja ulkomaankaupan vajeen synnyttämiä taloudellisia vaikutuksia.⁶⁷ Hallitus oli toukokuun lopulla tosiasiallisesti jo toimitusministeristö, sillä keskustapuolueen ministerit irrottautuivat puoluehallituksen aiemman päätöksen mukaisesti vastuusta.

Presidentti oli tiedustellut hallituksen sisäisen ”remontin mahdollisuutta”. Mutta Virolainen viittasi keskustapuolueen päätöksiin, joskin ilmoitti puolueen ministereiden olevan valmiita toistaiseksi jatkamaan toimitusministereinä. Sorsa oli ilmoittanut Virolaisen tiedusteluun, että hallitus esittää eronpyyntönsä vasta sen jälkeen, kun eduskunnan hajotuspäätös on tehty, mikä tapahtui työvaliokunnan kokousta edeltäneenä päivänä (4.6.), jonka jälkeen Sorsa esitti kirjallisesti eronpyyntönsä.⁶⁸

Sorsa kirjoittaa muistelmissaan, että hallituksen kaatumiseen vaikuttivat useat tekijät. Hänen mukaansa hallituksen sisäisen työkyvyn hoitoon ei riittänyt kaikkea sitä vaivannäköä, mitä se olisi tuolloin edellyttänyt. Hallituksen sisällä suureksi kiistanaiheeksi osoittautui niin sanottu maapoliittinen lainsäädäntö.

Valtiovarainministeri Virolaisen kanssa oli vaikeaa löytää asioista sovitteluratkaisuja keskustapuolueen sisäisen valtataistelun takia. Myös

---

⁶⁶ Työvaliokunnan kokous 12/75, 5.6.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA; Keskustelumuistio 29.5.1975, liite 18, rulla n:o 673: SDP:n puolueoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA; Suomi 1998, 657.

⁶⁷ Helsingin Sanomat (HS) 10.6.1975.

⁶⁸ Työvaliokunnan kokous 12/75, 5.6.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA.

sosialidemokraattien sisällä oli valtataistelua tulevan puoluekokouksen edellä. Tasavallan presidentti tarkkaili tilannetta omine tarpeineen ja tarkoitusperineen. Sorsan mukaan Kekkonen alkoi yhä selkeämmin tähdätä poliittisen pöydän puhdistamiseen vieläpä ennen Etykiä. Toisaalta taloudellinen tilanne näytti yhä hankalammalta kauppataseen alijäämän kasvaessa ja työllisyystilanteen heikentyessä.⁶⁹

Keskustapuolueen historian kirjoittajan Tytti Isohookana-Asunmaan mukaan Sorsan esittämät käsitykset siitä, että keskustapuolueen sisäinen valtataistelu ja eduskuntaryhmän yllätyksellisyys johtivat hallituksen toiminnan umpikujaan, ovat vain osatotuus. Hallituksen keskeisten ministerien epäluuloisuus toisiaan kohtaan johti toki siihen, että aina silloin tällöin joku pohti ennenaikaisten vaalien mahdollisuutta tai ainakin hallituksen hajottamista. Kekkonen vastaili kaikille tottuneesti kieltävästi. Mutta maan talouskehitys pani hänet lopulta miettimään vakavasti vaalien aikaistamista.⁷⁰

3.2. Eduskunta lopettaa valtiopäivät

Hallituksen loppumetreillä piti käydä keskustelu vaalien ajankohdasta. Keskustapuolueella oli asiasta puoluehallituksen päätös, jonka mukaan vaalit oli järjestettävä viimeistään elokuussa. Tätä kantaa puolue ajoi RKP:n tuella. SDP puolestaan piti tiukasti kiinni syyskuusta. Sorsa puhui presidentin lopullisesti tälle kannalle vetoamalla siihen, että se oli ”ensimmäinen kansalaisia tasavertaisesti kohteleva kuukausi”.⁷¹

Presidentti teki päätöksensä 4. kesäkuuta, päivää ennen SDP:n Jyväskylän puoluekokouksen alkua. Kekkonen valitsi erikoisen kaksivaiheisen toimintalinjan: julkisuudessa tapahtuneen spekuloinnin jälkeen hän halusi päättää uusien vaalien ajankohdasta mahdollisimman pikaisesti mutta lykätä kuitenkin toistaiseksi määräystä eduskunnan hajottamisesta. Tämä menetelmä tähtäsi siihen, että eduskunta sai näin aikaa ja enemmän tai vähemmän hienovaraisen käskynkin

---

⁶⁹ Sorsa 2003, 351–358.

⁷⁰ Isohookana-Asunmaa 2006, 409.

⁷¹ Suomi 1998, 656–657.

jatkaa työtään kunnes työt on tehty. Hän määräsi uudet vaalit mutta ei virallisesti hajottanut eduskuntaa.

Kaavailtu menettely oli harvinainen, mutta ei ainutlaatuinen. Valtionhoitaja C. G. E. Mannerheim oli menetellyt samalla tavoin tynkäeduskunnan aikana uusien vaalien toimeenpanosta vuoden 1919 alussa. Eduskunta määrättiin tuolloin hajaantumaa vasta vaalien aattopäivänä. Näiden kaavailujen mukainen avoin kirje ja käsky annettiin 4.6., jolloin määrättiin, että uudet vaalit oli toimitettava 21.–22.9.1975. Samana päivänä Sorsan hallitus jätti eronpyyntönsä, ja presidentti pyysi sitä jatkamaan toimitusministeristönä. Kekkonen valitsi taktiikkansa pitäen silmällä sitä, että uusista vaaleista koituisi mahdollisimman vähän haittaa valtiopäivätyölle. Hän piti tärkeänä, että eduskunta voisi jatkaa keväistuntokauttaan mahdollisimman pitkään ja käsitellä sinä aikana kaikki kiireiset lakiesitykset.⁷²

Muodollisesti eduskunta hajotettiin siis jo 4. kesäkuuta maapakettiin, joka oli tullut viime vaiheessa Kekkonen toimesta eduskunnan käsittelyyn. Siitä saatiin hyväksytyksi vain kuntien etuosto-oikeuslaki – sekin vesitetyssä muodossa. SDP halusi vielä ennen hallituksen ja eduskunnan hajoamista saattaa sen päätökseen. Eduskunnan puhemiesneuvosto hylkäsi ensin äänin 9-8 kokoomuksen edustajien tekemän ehdotuksen istuntokauden päättämisestä. Eduskunta päätti kuitenkin perjantaina 13.6. lopettaa valtiopäivät äänestyksen jälkeen, porvarien äänin, 93–91, joten presidentin ei tarvinnut antaa virallista hajotuskäskyä. Täysistunnossa lopettamisen puolesta äänestivät kaikki ei-sosialistiset kansanedustajat liberaaleja lukuun ottamatta.⁷³ Sosialidemokraatit vaativat, että tavallisille kansalaisille tärkeät esitykset kuten maakeinottelun estäminen ja vanhojen kaupunkien erityisrasitusten poistaminen olisi pitänyt käsitellä ennen valtiopäivien lopettamista. Istuntokauden päättyminen merkitsi myös, että pitkään vireillä ollut täysivaltaisuus- sekä vaalikelpoisuusikärajan alentaminen 18 vuoteen jäi toteutumatta.⁷⁴ Hallituksen esityksiä jäi keväällä raukeamaan kaikkiaan 80. Todettakoon, että Sorsan hallituksen kaatumiseen eduskunnalla ei kuitenkaan ollut osaa eikä arpaa.

---

⁷² Suomi 1998, 657.

⁷³ Suomenmaa (Sm) 14.6.1975.

⁷⁴ Suomen Sosialidemokraatti (SSd) Viikonvaihe 14.6.1975.

Huomattakoon, että tasavallan presidentin ei ole perustuslain mukaan välttämätöntä antaa hajaantumismääräystä, kun ennenaikaiset vaalit määrätään. Ellei presidentti hajaantumismääräystä anna, vanhalla eduskunnalla on ilman muuta oikeus vaalimääräyksestä huolimatta jatkaa varsinaisilla valtiopäivillä työskentelyään siksi, kun sen toimikausi päättyy tai kun se itse päättää lopettaa työskentelynsä.⁷⁵ 12. elokuuta presidentti ilmoitti, ettei eduskunnan hajottamiskäskyä tarvitse antaa, koska eduskunta itse päätti lopettaa valtiopäivät.

Johannes Virolaisen mukaan presidentin eduskunnan hajotus -pohdiskeluiden tultua julkisuuteen yleinen mielipide asettui lähes poikkeuksetta presidenttiä puolustamaan. Lehdistössäkään ei näkynyt juuri mitään epäilyjä siitä, että presidentti olisi hajottanut eduskunnan ja kaatanut sen luottamusta nauttivan hallituksen ilman riittävää painavia perusteita.⁷⁶ Myös Kalevi Sorsa vahvistaa asian: ”lehdistökin asettui yhtenä miehenä puolustamaan presidentin esittämiä näkökohtia”.⁷⁷ Presidentin ei tarvinnut keväällä 1975 esittää mitään täsmällistä syytä eduskunnan hajottamiselle. Esimerkiksi syksyllä 1961 – jolloin Kekkonen myös hajotti eduskunnan – maa eli syvässä ulkopoliittisessa kriisissä. Edellisen kerran eduskunta oli hajotettu lokakuussa 1971 Ahti Karjalaisen neljän puolueen enemmistöhallituksen kaaduttua maataloustulon jälkeensä jääneisyyden korvaamisesta syntyneeseen kiistaan.⁷⁸ Voidaankin hyvällä syyllä todeta, että keväällä 1975 mitään kriisiä ei ollut enempää sisä- kuin ulkopoliittisassakaan.

Presidentin päätös eduskunnan hajottamisesta näyttäytyykin varsin ihmeellisessä valossa, koska eduskunta antoi Sorsan hallitukselle huhti-kesäkuun 1975 välisenä aikana kaksi luottamuslausetta. Eduskunnan ja hallituksen välillä ei ollut erimielisyyksiä, kaikkein vähiten kriisitilannetta. Parlamentarismin näkökulmasta on sinänsä paradoksaalista, että eduskunnan luottamusta nauttiva hallitus halusi pyytää eroa ja eduskunnan hajottamista. Tätä toimintatapaa ei kukaan aikalainen kuitenkaan näytä kyseenalaistaneen. Sorsan hallitus oli Kekkonen presidenttikauden pitkäikäisin ministeristö. Se oli kautensa aikana vastannut peräti kymmeneen välikysymykseen saaden kaikista niistä luottamuslauseen.

---

⁷⁵ Jyränki, Antero: Presidentti – tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa v. 1919–1976. WSOY, Helsinki 1981, 192.

⁷⁶ Virolainen 1986, 364.

⁷⁷ Sorsa 2003, 357.

⁷⁸ Sm 5.6.1975.

Tasavallan presidentille on kuitenkin suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa yleensä tunnustettu valta vapauttaa tehtävästä, siis erottaa, myös sellainen ministeristö, jolle eduskunta ei ole lausunut epäluottamustaan ja joka liioin ei ole pyytänyt eroa, joskin on ehkä lisätty, että käytännössä tuon vallan käyttäminen väistämättömästi johtaa siihen, että presidentin on samanaikaisesti määrättävä ennenaikaiset vaalit toimitettaviksi. Perustuslait eivät myönnä presidentille nimenomaista valtaa vapauttaa millä tahansa perusteella valtioneuvoston jäsenyydestä; hallitusmuodon (HM) 36 § sääntelee suoraan vain ministeristön nimittämisen.⁷⁹ Jyrängin hallitusmuototulkinnan valossa presidentti Kekkonen toiminta keväällä 1975 näyttäytyisi siis perustuslain mukaisena ja saisi näin ollen puhtaat paperit.

Taina Nikulan mukaan presidentti Kekkonen oli demokraatti, jonka tuli itse saada määritellä, mitä tuo "demokratia" tarkoitti. Siinä mielessä se oli suomalaisille vaihtoehtotonta - tai yhden vaihtoehdon - demokratiaa.⁸⁰ Tosiasiassa Kekkonen toteutti – oman käsityksensä mukaan joutui toteuttamaan – omavaltaista politiikkaa taatakseen yhteiskuntarauhan sekä tiettyjen ideoiden ja suunnitelmien toteutumisen. Arkipäivän ratkaisuisissa ja sisäpolitiikassa Kekkonen otti huomioon ensisijaisesti ulkopoliittiset realiteetit. Hän itsekkin myönsi, että sisäpolitiikkaa ei voi erottaa ulkopoliitikasta: ”Jos jommankumman, ulko- tai sisäpolitiikan, on oltava rempallaan, niin olkoon sitten sisäpolitiikka”.⁸¹

Mikä sai Kekkonen lopulta lähtemään puolueiden piirissä jo pitkään spekuloidujen eduskunnan hajottamisen ja ennen aikaisten vaalien tielle? Yhtenä syynä olivat varmasti hallituspuolueiden väliset ja sisäiset erimielisyydet. Yksin ne tuskin kuitenkaan riittivät syyksi, sillä ainahan olisi ollut mahdollista vaihtaa hallitusta, vaikkei hallitusyhdistelmissä kovin paljon todellista valinnanvaraa ollutkaan.⁸² Olennaista oli ennen muuta se, että riitaisuudet olivat lamauttaneet hallituksen niin, ettei siitä ollut enää oikaisemaan valtiontalouden syöksykierrettä, joka näytti jo horjuttavan kansanvaltaisen järjestelmän perusteita.

---

⁷⁹ Jyränki 1981, 103–104.

⁸⁰ Nikula 1990, 105.

⁸¹ Nikula 1990, 106.

⁸² Suomi 1998, 660.

On myös todettava, että Suomen parlamentaarinen järjestelmä hallituskoalitiioineen ei ollut 1970-luvulla rakentunut täysin terveelle pohjalle. Hallitukset rakentuivat pitkälti keskustapuolueen ja sosialidemokraattien varaan – välillä myös kansandemokraattien niitä täydentäen. Kokoomuspuolueen pitäminen poliittisessa paitsiossa sivuutti myös potentiaalisia koalitioita. Virkamieshallitusten tiheän käytön yhtenä merkittävänä taustatekijänä voidaan mielestäni pitää juuri tätä hallituskoalitioiden vaihtoehtojen kapeutta.

Juhani Suomen mukaan eduskunnan hajottamisen tärkein syy oli se, että SKP oli saatava mukaan hallitukseen ja sieltä käsin vastaamaan maan tuotantoelämän tervehdyttämisestä. Kekkonen piti talousvaikeuksien perimmäisenä syynä SKP:n työmarkkinoilla lietsomia levottomuuksia ja sen harjoittamaa hajotustoimintaa. Kun hallitus ei kyennyt käynnistämään toimia Suomen talouselämän tervehdyttämiseksi, oli vaikeuksia vastaan käytävä niiden alkulähteen kautta. ”SKP on saatava hallituksesta käsin vastaamaan asioista; ei inflaatiota voida muuten pysäyttää”, Kekkonen totesi joulukuussa 1974.⁸³ Todettakoon, että SKP - tulkinta on Suomen rakentama eikä se esiinny muiden tutkijoiden tai aikalaisten tarkastellessa hallituksen kaatumista ja ennenaikaisia eduskuntavaaleja. Kekkonen epäilemättä halusi integroida SKP:n mukaan hallitusvastuuseen lähitulevaisuudessa, mutta en näe sitä kuitenkaan tärkeimpänä tekijänä tarkasteltaessa presidentin toiminnan motiiveja eduskunnan hajottamisen yhteydessä kevätkesällä 1975.

Toisaalta Kekkonen oli viestittänyt usein Moskovan suuntaan, että vaalien jälkeen kommunistit oli saatava hallitusvastuuseen. ”Ymmärrän hyvin, että SKDL ei halua ottaa osaa hallitusvastuuseen ennen vaaleja. Mutta vaalien jälkeen tämä on välttämätöntä. Vasta yhteistä vasemmistoa ja keskustaa edustavien poliittisten voimien hallitus voi turvata työrauhan ja sitä mukaa maan tuotantoelämän nousun”, Kekkonen totesi Podgornyille myöhään syksyllä 1974.⁸⁴

Investointirahastoriidan jälkeen – marraskuun lopussa 1974 – Kekkonen paljasti myös suurlähettiläs Stepanoville toiveensa kansanrintamahallituksesta, johon hän kytki selkeästi myös halunsa jatkaa presidenttinä vuoden 1978 jälkeen. Tämä on

---

⁸³ Suomi 1998, 661–662.

⁸⁴ Suomi 1998, 662.

syytä pitää mielessä kun tarkastellaan kevään 1975 tapahtumien monivivahteista kulkua.⁸⁵

3.3. Hallitustilanne umpikujassa – maahan virkamieshallitus

Kekkonen ei suoraan valinnut virkamieshallitusta Sorsan ministeristön seuraajaksi, vaan tiedusteli ensin puolueiden halukkuutta muodostaa vähemmistöhallitus. Vähemmistöhallituskavailuja voi kuitenkin pitää lähinnä symbolisena eleenä jo senkin takia, että kukaan poliitikko ei virallisesti saanut hallitustunnustelijan tehtävää. Myöskään perinteistä presidentinkierrosta ei suoritettu.

SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Paavo Tiilikainen kertoi ryhmälleen 29. toukokuuta, että tasavallan presidentti oli tiedustellut eri puolueiden edustajilta olisivatko nämä valmiita vähemmistöhallitukseen. Puolueen puheenjohtaja Rafael Paasio oli vastannut sosialidemokraattien puolesta, ettei tällä kerralla ole SDP:n vuoro. Tiilikaisen kertoman mukaan keskustapuolue oli korostanut virkamieshallituksen paremmuutta vähemmistöhallitukseen nähden.⁸⁶

Vaikka virkamieshallituksesta vallitsikin yksimielisyys, Kekkonen tiedusteli myös opposition pääpuolueilta kokoomukselta ja SKDL:ltä olisivatko ne halukkaita muodostamaan yksin vähemmistöhallituksen. Kumpikaan ei ollut siihen tehtävään valmis.

Aarne Saarinen ilmoitti SKP:n poliittiselle toimikunnalle käyneensä 30.5. presidentti Kekkonen kutsusta Tamminiemessä. Presidentin ilmoituksen mukaan tapaamisen ainoana asiana oli hallituspoliittinen tilanne. Presidentti tiedusteli SKP:n halukkuutta muodostaa poliittinen vähemmistöhallitus, johon Saarinen vastasi, ettei tällaista valmiutta ole.⁸⁷ Kommunistit eivät olleet halukkaita sellaiseenkaan mahdollisuuteen, että puolue nimeäisi edustajiaan poliittisluonteiseen presidentin hallitukseen.

---

⁸⁵ Isohookana-Asunmaa 2006, 409.

⁸⁶ SDP:n edk.r. kokous 29.5.1975, mf: rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1975, TA.

⁸⁷ SKP:n poliittisen toimikunnan kokous 4.6.1975, mf: rulla n:o 104: SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat liitteineen 28.4.–29.12.1975, KansA.

Kokoomuksen eduskuntaryhmä keskusteli 29.5. suhtautumisesta ”nykytilanteeseen sen tapauksen varalta, että oppositiopuolueille tarjottaisiin tilaisuus osallistua hallitusvastuuseen”. Keskustelussa ryhmän jäsenet totesivat sen olevan ”vain ele ja pintavaahtoa” ja penäsivät keskittymistä syyskuun eduskuntavaalien valmisteluihin. Ryhmä kannatti virkamieshallitusta, joka perustuu poliittiselle pohjalle ja jossa ovat edustettuina eri alojen asiantuntijat, erityisesti talous-, opetus-, oikeus- ja terveydenhuoltoaloilla.⁸⁸

Kokoomuksen puheenjohtaja Harri Holkeri perusteli puolueensa kielteistä vastausta puolueuuvoston kokouksessa 9.6. seuraavaan tapaan: ”Tuohon kysymykseen runsas viikko sitten kokoomuksen puolesta välittömästi antamassani kielteisessä vastauksessa lähdin siitä, että vähemmistöhallitusvaihtoehdolla tuskin olisi ollut edellytyksiä sellaiseen pikaiseen taloudelliseen vakauttamiseen nykyisessä tilanteessa, että se olisi voitu viedä läpi tilanteessa, josta voidaan sanoa, että siihen on jouduttu siten kuin viiden markan suutari on kolmen vuoden mittaan ehtinyt tehdä useampia kymmenen markan vahinkoja. Sitä ei kolmessa kuukaudessa enää kovin helposti pystytä vähemmistöhallituksen turvin korjaamaan. Kokoomus olisi, jos olisimme edes teoriassa antaneet myönteisen vastauksen, ainoastaan jäänyt tähän asti vaalikaudella harjoitetun politiikan panttivanhiksi.⁸⁹

Helsingin Sanomat tiesi kertoa toukokuun lopussa, että Sorsan hallitus saanee seuraajakseen lähiviikkojen aikana joko virkamieshallituksen tai sitten osittain poliittisen presidentin hallituksen.⁹⁰ Huomionarvoista on kuitenkin se, että virkamieshallituksen muodostajan nimi oli tarkastelemieni lehtien tiedossa vasta hallituksen nimittämispäivänä perjantaina 13. kesäkuuta. Hallituksen muodostaminen oli siis pitkälti julkisuudelta salassa pidettävä hanke, minkä Heikki Koski vahvistaa⁹¹.

Myöskään kansanedustajat eivät olleet tietoisia virkamieshallituksen muodostamiskuvioista. Epätietoisuutta kuvaa muutamien keskustapuolueen

---

⁸⁸ Kokoomuksen edk.r. kokous 29.5.1975. Kansallinen Kokoomus, eduskuntaryhmä 1975, pöytäkirjat, Ca17, PTA.

⁸⁹ Kokoomuksen puoluevaltuuston kokous 9.6.1975. Kansallinen kokoomus, puoluevaltuusto 1975, pöytäkirjat, Cc16, PTA.

⁹⁰ HS 28.5.1975.

⁹¹ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

kansanedustajien kommentit ryhmän kokouksissa. Taisto Tähkämaa kyseli 12.6.: ”Eikö virkamieshallituksen tule täyttää eduskunnan tahto?” Ahti Pekkala puolestaan tiesi, että virkamieshallituksen tehtävänä tulee olemaan menojen karsiminen, mutta peräsi lisää informaatiota: ”Meille olisi pitänyt eilen kertoa asiaan liittyvät seikat”.⁹²

Uuden hallituksen valmistelut Kekkonen oli aloittanut jo 28.5.1975, toisin sanoen päivää ennen ministeri- ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien käyntiä Tamminiemessä. Hän oli silloin pyytänyt työvoimaministeriön kansliapäällikön Keijo Liinamaan luokseen ja tarjonnut tälle virkamieshallituksen pääministeriyttä. Liinamaa suostui heti tehtävään.⁹³ Saatuaan toimeksiannon Liinamaa totesi tarvitsevansa hallitukseen ”kokeneita virkamiehiä, ei kansanedustajaehdokkaita, ei poliittisia nykyisestä hallituksesta sekä asiantuntemusta painopistesuunnan asioista”. Näillä kriteereillä hän lähti liikkeelle eikä aikaa ollut paljon.⁹⁴

Liinamaa koosti hallitusta parisen viikkoa ja lopulta presidentti nimitti uuden virkamieshallituksen perjantaina 13. kesäkuuta. Syntynyt hallitus oli sikäli erikoinen, että useimmilla sen ministereiksi valituilla oli selkeä ja yleisesti tiedossa oleva poliittinen kanta.⁹⁵ Asiantuntijavaltaisessa hallituksessa olivat ammattiministereiden lisäksi edustettuina kaikki eroavan Kalevi Sorsan hallituksen neljä puolueväriä sekä silloisesta oppositiosta kokoomus. Uusi hallitus lähti ratkomaan maan ongelmia ilman valtiopäivät lopettanutta eduskuntaa.

Keijo Liinamaa joutui ottamaan pääministerin tehtävät poikkeuksellisissa olosuhteissa. Uusi eduskunta kokoontui vasta lokakuun alussa, joten Liinamaan virkamieshallitus joutui työskentelemään kolme ja puoli kuukautta ilman eduskuntaa. Ainakin se takasi ”rauhallisen” asioiden käsittelyn hallituksen saadessa paneutua asioihin vailla poliittisia vaikutteita.⁹⁶ Alusta pitäen oli myös selvää, että Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous (Etyk), Suomen ja Kekkonen suuri haave ja projekti, olisi hallituksen tärkein asia. Presidentti Urho Kekkonen oli hallituksen vaihdoksen myötä saanut potentiaalisesti kilpailijakseen

---

⁹² Keskustapuolueen edk.r. kokous 12.6.1975. Keskustapuolue C.a, eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1975, KMA.

⁹³ Suomi 1998, 658.

⁹⁴ Ruohonen 1981, 161.

⁹⁵ Suomi 2004, 22–23. Katso tarkemmin tämän tutkimuksen luku 4.3.

⁹⁶ Ruohonen 1981, 163.

nousseen Ahti Karjalaisen pois ulkoministerin paikalta ja hallitsi nyt yksin Etyk-näyttämöä.⁹⁷

Kekkosen vaikutusvalta sisäpolitiikassa oli suurimmillaan juuri uutta hallitusta muodostettaessa. Kekkonen käytti aivan ilmeisesti harkiten hyväksi hallituksen nimittämisoikeutta sisäpolitiikan kontrollissa. Itse asiassa taustalla vaikutti muitakin syitä, ennen kaikkea Kekkonen halu muovata sellainen hallitus, kuin hän halusi.⁹⁸ Auran ensimmäinen virkamieshallitus 1970 aloitti Kekkonen kokeilujen sarjan; omien hallitusten muodostamisen aina kun hän katsoi tilanteen sitä vaativan. Ja 1970-luvun alkupuoliskolla sellaisia tilanteita ilmeni harva se vuosi.

Vallan kaikkivoipaisuus oli ominaista Kekkonen kaudelle nimenomaan 1970-luvulla. Hallitusta ei muodostettu eikä tärkeisiin ulkopoliittisiin toimiin ryhdytty ilman presidentin mielipidettä ja myötävaikutusta. Samoin Kekkonen vaikutus ulottui sellaisillekin elämänalueille, jotka eivät perinteisesti kuuluneet presidentin toimivaltaan. Kekkonen ei kuitenkaan muodostanut tai yrittänyt aikaansaada presidentinhallituksistaan nukkehallituksia, jotka juntaisivat läpi hänen ehdotuksiaan ja parhaaksi katsomiaan esityksiä.⁹⁹

3.4. Uuden hallituksen virkaanastuminen ja tehtävät

Virkaanastujaispuheessaan pääministeri Liinamaa kiitti presidenttiä luottamuksesta ja vakuutti hallituksen ponnistelevan parhaansa mukaan selviytyäkseen niistä tehtävistä, jotka se oli saanut hoidettavakseen. Liinamaa toivoi, että hallitus ”tehtäisiin tarpeettomaksi jo sadassa päivässä”. Mainittakoon tässä yhteydessä, että loppujen lopuksi hallitusta tarvittiin pidempään – ministeristö istui kaikkiaan 171 päivää aina 30. marraskuuta 1975 saakka, jolloin presidentti ”runnoi” kasaan kansanrintamahallituksen Martti Mieltusen johdolla.

Kekkonen antoi nimittämistilaisuudessa mielenkiintoisen ja symbolisen muistutuksen hallitukselle: ”Tänään on perjantai ja 13. päivä. Silmäilin hieman kalenteriani ja huomasin, ettei tähän vuoteen satu muita perjantaita ja 13. päiviä

---

⁹⁷ Koski 2005, 85.

⁹⁸ Nikula 1990, 107.

⁹⁹ Nikula 1990, 108.

kuin tämä. Te olette tietäneet tämän silloin, kun olette ottanut tehtävänne vastaan ja aloittaneet rohkein mielin huolimatta pahoista ennusmerkeistä niin kuin tavataan sanoa.”¹⁰⁰

Liinamaan hallituksen nimittäessään Kekkonen varoitti sitä kokoamasta ”tarpeettomia kiviä” uuden poliittisen ministeristön muodostamisen tielle ja kehotti siksi pyrkimään yksimielisiin ratkaisuihin: ”Jauhakaa ja sovitelkaa asioita niin pitkään, että päätökset voidaan tehdä yksimielisesti.” Kekkonen lupautui olemaan käytettävissä hallituksen auttamiseen tiukan paikan tullen. Hän toivoi, että virkamieshallitus voisi toimia Etykin kolmannen vaiheen isäntänä heinäkuun lopulla Helsingissä. Tämä olisi hallitukselle hänen mukaansa erittäin vaativa kansainvälinen tehtävä.¹⁰¹

Liinamaan virkamieshallitus ei julkaissut hallitusohjelmaa. Pääministeri oli kuitenkin listannut papereihinsa kaikki ne tehtävät, jotka hallituksen odotettiin hoitavan. Etykin loppuun saattaminen oli niistä tärkein, samoin vuoden 1976 budjetin valmistelu. Sen lisäksi hallituksen tuli hoitaa rutiinitehtäviä, jotta hallinto toimisi yli vaalien. Edellisen hallituksen suunnittelemat ja käynnistämät toimenpiteet maksu- ja vaihtotaseen tasapainon parantamiseksi saivat myös jatkoa. Samoin tulopoliittisen kokonaisratkaisun valtionosuuden hoitamisen varmistaminen ja jatkoedellytysten pohjustus kuuluivat hallituksen toimintasuunnitelmiin. Ohjelmajulistuksia hallituksen ei odotettu tekevän.¹⁰² Liinamaa mainitsi edessä olevan myös ”joitakin hankalia asioita”. Niiden joukossa olivat varmasti Sorsan hallitukselta perinnöksi saadut kuvaputkitechdas Valcon perustamispaperit. Kaiken toiminnan taustalla kansainvälinen lama syveni syvenemistään.¹⁰³

Liinamaa oli myös merkinnyt ylös tahot, joihin hallituksen olisi erityisesti pidettävä yhteyttä. Listasta löytyivät ”pääpuolueet – etusijassa nykyiset

---

¹⁰⁰ Uusi Suomi (US) 14.6.1975.

¹⁰¹ HS 14.6.1975.

¹⁰² Asiakirja nro: 12: ”Tervehdys UKK:lle 13.6.”, kansio 6: puheet, esitelmät ym. 1973–75, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, Kansallisarkisto (KA), Helsinki.

¹⁰³ Ruohonen 1981, 163.

hallituspuolueet, teollisuus ja kauppa, työmarkkinaosapuolet, maataloustuottajat sekä raha- ja luottolaitokset”.¹⁰⁴

Vaikka puolueet eivät osallistuneetkaan hallituksen muodostamiseen, hallitus vakuutti yhteyksien keskeisiin puolueisiin olevan realiteetti. ”Istumme kuin kanat orrella”, pääministeri totesi ensimmäisen tiedotustilaisuuden aluksi ja vakuutti samalla virkamieshallituksen toimivan epäpoliittisin tavoittein.¹⁰⁵

Poliittiset puolueet ottivat pääosin hyvin vastaan uuden toimitusministeristön. Puolueiden johtomiesten mielestä uusi virkamieshallitus oli korkeatasoinen ja eri alojen asiantuntijoista koottu. Se sisälsi niin teoreettista kuin käytännön tietoa. Poikkeuksena oli kuitenkin Suomen maaseudun puolue, joka ehti eduskunnassa esittämään hallitukselle epäluottamusta nimityspäivänä – jo ennen kuin hallitus oli ehtinyt edes järjestäytyä.¹⁰⁶

Lehdistön suhtautuminen hallitukseen

Lehdistö suhtautui uuteen hallitukseen varovaisen positiivisesti poliittisen tilanteen pakottamana välttämättömyytenä – kuitenkin samalla parlamentarismien pelisääntöjä muistuttaen.

Helsingin Sanomat totesi pääkirjoituksessaan 14.6., että ”parlamentarismien kannalta katsoen ei uudelle hallitukselle voida toivottaa pitkää ikää, mutta jos parlamentarismi meillä toimisi parhaalla mahdollisella tavalla, ei tätä hallitusta olisi lainkaan tarvittu.” Ja jatkoi, että ”jos unohdetaan perustuslakien ylevät säädökset kansanvallan toteutumisen muodoista, voidaan nyt nimitettyä Keijo Liinamaan hallitusta pitää nimenomaan tässä tilanteessa hyvin ymmärrettävänä ratkaisuna”, ja edelleen, ”tällainen ratkaisu vapauttaa puolueet käymään vaalikampanjaa vailla muodollista vastuuta vaikeista taloudellisista ongelmista”. Hallitukseen nimitetty asuntoministeri tuntui lehden mukaan kielivän, ettei hallitus välttämättä tule olemaan kovin lyhytikäinen eikä saamaton. ”Oikein olisikin, että ministeristö käyttäisi kykyjään eikä tyytyisi vain istumaan. Inflaatio,

---

¹⁰⁴ ”Lista 3”, kansio 6: puheet, esitelmät ym. 1973–75, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

¹⁰⁵ US 14.6.1975.

¹⁰⁶ Sama.

vaihtotaseen vaje ja muut ongelmat eivät ota kesälomia.” Pääkirjoituksessa ministeristön luonnehdittiin olevan poliittinen ja ”varsin lähellä kaikkien puolueiden hallitusta, jollaisesta presidentti Kekkonen on usein puhunut”.¹⁰⁷

Uusi Suomi luonnehti pääkirjoituksessaan Liinamaan hallitusta lähinnä välttämättömyyden viitoittamaksi pakotieksi poliittisesta umpikujasta. Lehden mukaan virkamieshallituksen nimittämiseen liittyi paradoksimainen piirre: ”parlamentaarista tukea vailla oleva toimitusministeristö oli vallitsevan poliittisen järjestelmäkäytännön kannalta jopa luontevampi ja perustellumpi hallitusratkaisu kuin sellainen, jota esimerkiksi Sorsan hallitus edusti”. Lehti tunnisti myös Kekkonen ylivallan: ”Parlamentaarinen järjestelmä ei ole pitkään aikaan päässyt toimimaan valtiosäännön edellyttämällä tavalla.” Selityksenä nähdään hallituspolitiikan todellisten vaihtoehtojen puute sekä hallituspuolueiden ja opposition epänormaali suhde. Lehti käyttää tilaisuuden myös antaakseen parlamentarismien oppitunnin: ”Normaalisti toimivan parlamentaarisen järjestelmän perusajatuksena on, että hallitukselle annetaan tilaisuus harjoittaa valitsemaansa määrätietoista politiikkaa niin kauan kuin eduskunnan enemmistö pitää tällaista politiikkaa tarkoituksenmukaisena. Kun hallitus on menettänyt eduskunnan luottamuksen, muodostettava uusi hallitus ottaa tämän huomioon ja korjaa poliittista kurssia. Tähän ei kuitenkaan ole ollut mahdollisuuksia, kun viime aikoina vallinneen käytännön mukaan hallituksen pohjaa ei kyetä muuttamaan”. Hallituksen kuitenkin uskottiin kykenevän hoitamaan kunnollisesti tarvittavat rutiiniasiat.¹⁰⁸

Suomenmaa luonnehti pääkirjoituksessaan ministeristöä virkamieshallitusluonteestaan huolimatta melko voimakkaasti ”poliittissävytteiseksi ja nimenomaan sosialidemokraattissävyiseksi”. Lehden mukaan sosialidemokraattisten jäsenten runsaus ”antaa aiheen ounastella, että virkamieshallitus saattaa pyrkiä ajamaan sosialidemokraattista politiikkaa”.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ HS pääkirjoitus 14.6.1975, ”Hallitus on vankka”.

¹⁰⁸ US pääkirjoitus 14.6.1975, ”Liinamaan hallitus”.

¹⁰⁹ Sm pääkirjoitus 14.6.1975, ”Hallitus vaihtui”.

3.5. Virkamieshallituksen valtiosääntöoikeudellinen asema

Katsaus Kekkonen kauden virkamieshallituskäytäntöön

Seuraavassa esittelen lyhyesti virkamieshallitusten asettamisen taustat Kekkonen presidenttikauden ajalta. Ennen Liinamaan ministeristöä virassa oli ollut viisi virkamieshallitusta. Seuraavilla sivuilla on viitattu Seppo Laakson väitöskirjan *Hallituksen muodostaminen Suomessa* sivuille 287–292 – ellei toisin mainita.

Presidentti Urho Kekkonen tähdensi useissa yhteyksissä, että parlamentarismi edellyttää enemmistöhallituksia. Vuonna 1961 pitämässään puheessa hän ilmaisi asian näin: ”Minun käsitykseni on, että vähemmistöhallitus on hätävara, enemmistöhallitukseen olisi aina pyrittävä”¹¹⁰. Se että vähemmistöhallitukseen on jouduttu, ei ole sen paremmin presidentin kuin hallitusmuodonkaan vika: Kekkonen selitti, että presidentti voi estää yhtä vähän epäluottamuslauseen antamisen hallitukselle kuin määrätä enemmistöhallituksen perustamisesta. Kekkonen mukaan pohjaltaan yhtenäisen ja vankan enemmistöhallituksen aikaansaaminen on johtunut kokonaan muista syistä kuin presidentistä tai valtiosäännöstä.¹¹¹

Parlamentarismin edellyttämänä hallituskoalitiona Kekkonen on siis nähnyt enemmistöhallituksen. ”Hätätilassa” on jouduttu nimittämään vähemmistöhallituksia. Vielä vähemmän on parlamentarismin mukaista toimitusministeristön nimittäminen. Tällaista Kekkonen on luonnehtinut ilmaisulla ”poikkeuksenomainen ilmiö”. Enemmistöhallitustavoitteeseen Kekkonen on yhdistänyt sen, että saman ministeristön tulisi toimia koko vaalikauden ajan – joka ei hänen presidenttikaudellaan toteutunut kertaakaan.¹¹²

Kekkonen ilmoitti pitävänsä virkamieshallitusta eräänlaisena hätävarana: siihen on turvaututtava vain silloin, kun edellytyksiä puoluepoliittiselle ministeristölle ei ole olemassa. Ennen Liinamaan hallitusta nimitettiin siis viisi virkamieshallitusta.

---

¹¹⁰ Doria. Presidentti Urho Kekkonen puhe ”Parlamentarismin tila Suomessa” 19.11.1961, <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/11874/TMP.objres.2167.html?sequence=1>. Katsottu 10.3.2011.

¹¹¹ Laakso, Seppo: *Hallituksen muodostaminen Suomessa*. Suomalainen lakimiesyhdistys, Tampere 1975, 268.

¹¹² Laakso 1975, 268–269.

Kaikkien näiden kohdalla ei voida sanoa, että niihin olisi turvauduttu vasta, kun muut mahdollisuudet olivat osoittautuneet poissuljetuiksi.

1950-luvulla nimitetyt von Fieandtin ja Kuuskosken virkamieshallitukset muodostettiin ilmeisestikin edellytysten puuttuessa puoluepoliittisten hallitusten aikaansaamiselle.

Ensin mainittu muodostettiin Sukselaisen I ministeristön saatua 18.10.1957 eduskunnalta epäluottamuslauseen ja, kun kuusi viikkoa kestäneet monet yritykset eivät olleet johtaneet positiiviseen tulokseen. von Fieandtin hallituksen kokoonpano muotoutui hallituksen muodostajan ja presidentin välisten neuvottelujen tuloksena ilman kiinteää kosketusta eduskuntaryhmiin. Hallitus oli tarkoitettu luonteeltaan väliaikaiseksi, toimimaan seuraavana vuonna toimeenpantaviin eduskuntavaaleihin saakka. Mutta hallitus ei pysynyt pystyssä kuin muutaman kuukauden. Hallitus jätti eronpyynnön huhtikuussa 1958 saatuaan eduskunnalta epäluottamuslauseen. 22.4.1958 suoritetulla presidentinkierroksella kävi selville, ettei puoluepoliittisen hallituksen muodostamiselle ollut edellytyksiä – olivathan vaalit edessä jo kolmen kuukauden kuluttua. Presidentti antoi Reino Kuuskosken tehtäväksi uuden virkamieshallituksen muodostamisen. Poiketen edellisen hallituksen muodostamistavasta Kuuskoski oli yhteydessä eduskuntaryhmiin. Neuvottelujen tuloksena syntynyt hallitus omasikin edellistä ministeristöä enemmän poliittista väriä muun muassa maalaisliittoon ja sosialidemokraattiseen oppositioon lukeutuneiden ministerien ansiosta.

Seuraavan kerran toimitusministeristö nimettiin vuoden 1963 lopulla sen jälkeen, kun Karjalaisen I hallitus – sisäisten erimielisyyksien johdosta – oli 17.12.1963 jättänyt eronpyyntönsä. Tällä kertaa presidentti ei lainkaan pyrkinyt puoluepoliittisen hallituksen aikaansaamiseen. Reino R. Lehdon johtama virkamieshallitus nimitettiin jo Karjalaisen eronpyyntöä seuraavana päivänä.

Se ettei puoluepoliittista hallituspohjaa yritettykään hahmottaa, johtui yksinomaan presidentistä. Jo varsin aikaisessa vaiheessa hän toi esiin kantanaan, että ajautuminen hallituspulaan merkitsee virkamieshallitusta. Presidentin tiedetään 14.12.1963 todenneen, että jos hallitus eroaa ”tilalle tulee heti virkamieshallitus”. Hän myös ilmoitti suorittavansa tätä tarkoittavat alkuvalmistelut jo parin päivän kuluessa, jotta ”ratkaisu tapahtuisi nopeasti”.

Ensi kertaa toimitusministeristö nimitettiin nyt epämääräiseksi ajaksi. Aiemmat virkamieshallitukset oli muodostettu yleensä määrääjäksi, toisin sanoen edessä oleviin vaaleihin saakka. Presidentin tarkoituksena ei myöskään ollut eduskunnan hajotus, jota varten toimitusministeristö olisi nimitetty. Presidentin toimenpide on ehkä ymmärrettävä eräänlaisena puolueiden rankaisutoimena. Kun puolueyhdyntä eivät koko syyskauden käydyistä neuvotteluista huolimatta olleet kyenneet sopimaan hallituspohjasta, ei presidentti halunnut enää tarjota niille tähän tilaisuutta. Neuvottelut puoluepoliittisen ministeristön aikaansaamiseksi aloitettiin jo keväällä 1964, mutta Lehdon ministeristö jatkoi toimintaansa aina saman vuoden syksyyn saakka.

Presidentin väljä asenne virkamieshallituksen muodostamista kohtaan tuli esille myös vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeistä hallituspulaa selvitettäessä. Vaaleissa hallituspuolueet olivat kärsineet tappion ja eduskuntaan oli tullut porvarillinen enemmistö (112–88) asetelman oltua edellisellä vaalikaudella päinvastainen.

Ministeristön muodostajan tehtävän sai ensin vaaleissa voittaneen kokoomuspuolueen puheenjohtaja Juha Rihtniemi tavoitteenaan eduskunnan enemmistöön nojaavan hallituksen muodostaminen. Hänen epäonnistuttuaan Rafael Paasio tunnusteli enemmistöhallituksen muodostamista, mutta hänkin joutui varsin pian luopumaan. Tämän jälkeen presidentti antoi uudestaan Rihtniemelle tehtävän: selvittää, oliko hänen johdollaan ”aikaansaataavissa hallitus, jonka muodostaisivat maaliskuun vaaleissa menestyneet puolueet muilla tähän hallitusyhteistyöhön valmiilla puolueilla mahdollisesti täydennettynä.”

Rihtniemi yritti aluksi enemmistöhallitusta. Tämän osoittauduttua mahdottomaksi hän ryhtyi kaavailemaan viiden porvarillisen puolueen vähemmistöhallitusta. Rihtniemen ilmoittaessa tästä suunnitelmastaan presidentille kävi ilmi, ettei Kekkonen tahtonut nimittää porvarillista vähemmistöhallitusta. Hän antoi Rihtniemen ymmärtää, että tämän tehtävä oli päättynyt. Rihtniemi oli kuitenkin käsittänyt toimeksiantoonsa kuuluneen myös vähemmistövaihtoehdon, koska hänen ensin saamansa tehtävä oli tarkoittanut juuri enemmistöhallitusta. Presidentin – kaikkesta päätelleen muuttuneeseen – käsitykseen olivat nähtävästi vaikuttaneet keskustapuolueen, sosialidemokraattien sekä kansandemokraattien

johtomiesten näkemykset. He pitivät virkamieshallituksen muodostamista porvarillista vähemmistöhallitusta parempana vaihtoehtona. Ilmeisesti näihin käsityksiin tukeutuen presidentti pyysi Teuvo Auraa muodostamaan virkamieshallituksen.

Selostetussa tapauksessa presidentti asetti virkamieshallituksen porvarillisen vähemmistöhallituksen edelle. Toimitusministeristö ei ollut viimeinen keino tai hätävara, vaan yksi käyttökelpoinen vaihtoehto muiden mahdollisuuksien rinnalla.

Vielä selvemmin kuin Lehdon ja Aura I ministeristön kohdalla tuli presidentin aktiivinen vallankäyttö esille Auran II hallituksen syntyvaiheiden yhteydessä. Tapahtumiin liittyi eduskunnan hajotus. Auran ministeristö toimi hajotushallituksena.

Taustan tapahtumille muodosti joulukuussa 1970 solmittu tulopoliittinen sopimus, niin sanottu UKK-sopimus. Sen voimassaoloaika oli päättyvä maaliskuun lopussa 1972. Vuoden 1971 syyskesällä syntyi kiista sopimuksen maataloustulo-osasta ja sopimuksen aikana toteutettavasta maataloustulon jälkeenjääneisyyden kompensatiosta. Neuvottelut uudesta maataloustulolaista eivät näyttäneet johtavan yksimielisyyteen hallituspuolueiden ja etujärjestöjen kesken.

Presidentti Kekkonen puuttui kiistakysymykseen. Pääministeri Karjalaiselle 26.10.1971 lähettämässään kirjeessä hän ilmoitti, että kiista oli saatava selvitetynsi viimeistään 29.10.1971. ”Jos sopimusta ei saada aikaan”, presidentti kirjoitti, ”se merkitsee hallituksen hajoamista ja eduskunnan hajottamista”. Hajotuspäätös tultaisiin – presidentti ilmoitti edelleen – tekemään jo lokakuun aikana, ja uudet vaalit pidettäisiin 2. ja 3.1.1972.

Presidentin ultimaatumien kärki oli suunnattu, ei niinkään eduskuntaa vaan pikemminkin, ministeristöä kohtaan: jos se ei saanut aikaan sopimusta, seurauksena olisi hallituksen hajoaminen. Jos taas hallitus pääsisi sopimukseen, se voisi – kirjeessä sanottiin – jatkaa toimintaansa 1.4.1972 alkavan uuden sopimuskauden alettua ja aikana. Presidentin kannanoton suuntautumista ensisijaisesti juuri ministeristöä kohtaan tukee myös se seikka, että presidentti ei näytä pyytäneen hajotustoimelle Karjalaisen hallituksen myötävaikutusta. Hajotus oli tarkoitettu toimeenpanna uuden hallituksen myötävaikutuksella.

Neuvottelut eivät johtaneet tulokseen, ja 29.10.1971 Karjalaisen hallitus jätti eronpyyntönsä. Uusi ministeristö nimitettiin välittömästi. Hallituksen ensimmäisessä istunnossa – niin ikään 29.10. – presidentti teki päätöksen uusien vaalien määräämisestä ja eduskunnan hajottamisesta. Vaalit määrättiin pidettäväksi 2. ja 3.1.1972.

Auran hallitus nimitettiin presidentinkierroksen neuvotteluja lainkaan toimeenpanematta. Presidentillä kuitenkin oli tiedossaan keskustapuolueen ja myös SDP:n myönteinen kanta hajotustoimenpiteelle ja Auran ministeristön muodostamiselle. Uuden hallituksen ministerilistan laati Kekkonen itse, joskin hänellä oli tieto siitä, keitä ainakin SDP oli suositellut puolueen jäsenistä mukaan hallitukseen. Henkilökokoonpanoltaan hallitus ei ollut puhdas virkamieshallitus: ministerit lukeutuivat eri poliittisiin puolueeryhmiin. Presidentti ehkä tavoitteli eräänlaista kansanrintamapohjaa.

Ei-parlamentaarisen hallituksen valtiosääntöoikeudellinen asema

Poliittisessa käytännössä ministeristön muodostamismenettely on vakiintunut melko kiinteään käytänteen muotoon. Hallituksen muodostaminen aloitetaan niin sanotulla presidentinkierroksella: presidentti neuvottelee eduskunnan puhemiehen ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien kanssa. Tämän neuvonpidon jälkeen presidentti antaa valitsemalleen henkilölle tehtäväksi hallituksen muodostamisen. Vasta kun pääministeriehdokkaan johdolla on laadittu ehdotus uuden hallituksen kokoonpanoksi ja kun presidentti on tämän ehdotuksen puolestaan hyväksynyt, tulee asia virallisesti esille valtioneuvoston istunnossa, jossa presidentti tekee nimityspäätöksen. Mainitut menettelytavat perustuvat – kuten sanottu – käytäntöön ja ovat siis lainsäädännöllä sääntelemättömiä.¹¹³ Liinamaan hallituksen muodostamisen yhteydessä presidentinkierrosta ei käyty, hallitusohjelmaa ei julkaistu ja kokoonpanosta päättivät presidentti ja pääministeri.

Oikeudellisesti ei parlamentaarisen ja virkamieshallituksen välillä kuitenkaan ole eroa. Suomessa on noudatettu niin sanottua negatiivisen parlamentarismien

---

¹¹³ Laakso 1975, 30.

periaatetta eli hallituksen katsotaan nauttivan HM 36 §:n edellyttämää eduskunnan luottamusta, kunnes vastakohta eli eduskunnan epäluottamus on ilmaistu. Sen katsotaan soveltuvan myös toimitusministeristöihin. Niinpä esimerkiksi von Fieandtin toimitusministeristön oli keväällä 1958 jätettävä eronpyyntönsä saatuaan eduskunnalta epäluottamuslauseen. Tällaista väljää parlamentaarisen luottamusvaatimuksen soveltamista on helpottanut se, että meillä ei aikanaan otettu käytäntöön monissa parlamentaarisisissa maissa noudatettua tapaa, jonka mukaan uuden hallituksen on ohjelmallaan esittädyttävä parlamentille ja siten saatava alun alkaen senkin hyväksyminen.¹¹⁴

Jos eduskunnan luottamus käsitettäisiin mahdollisimman laajasti, merkitsisi sen vaatiminen hallituksen muodostamisen yhteydessä, että vain parlamentaarinen enemmistöhallitus täyttäisi HM 36 §:n luottamussäännöksen ehdot. Hallitusta ei toisin sanoen voitaisi nimittää, ellei eduskunnan enemmistö etukäteen aktiivisesti antaisi sille kannatustaan. Suomen hajanaisissa puolueoloissa tämä vaatimus ei ole osoittautunut mahdolliseksi täyttää. Tasavallan presidentti joutui toteamaan tämän jo Vennolan ministeristön muodostamisen yhteydessä vuonna 1919: ei ollut aikaansaataavissa parlamentaarista enemmistöhallitusta, minkä takia oli nimitettävä hallitus, joka sai vain eduskunnan vähemmistön aktiivisen etukäteiskannatuksen.¹¹⁵

Niin sanottua virkamieshallitusta, siis ministeristöä, jolle yksikään eduskuntaryhmä ei aktiivisesti anna etukäteiskannatustaan, sanotaan meillä usein epäpoliittiseksi hallitukseksi. Nimitys on harhaanjohtava: jokainen ministeristö joutuu toimivaltaansa käyttäessään tekemään poliittisia ratkaisuja. Kun virkamieshallituksella ei ole kiinteää yhteyttä parlamentin mihinkään ryhmään, on pikemminkin aihetta käyttää nimitystä ei-parlamentaarinen hallitus. Tavanomaisessa parlamentaarisisessa mielessä myös oppositio häviää kokonaan virkamies- tai presidentinhallitusten aikana.¹¹⁶

HM 36 §:n luottamussäännöksen tulkinnalle – ja yleensä käsityksille presidentin asemasta – vuoden 1924 Cajanderin II (virkamies)hallituksen muodostamistavalla tuli olemaan erittäin tärkeä merkitys. Muodostaminen merkitsi sellaisen tulkinnan

---

¹¹⁴ Kastari 1977, 164.

¹¹⁵ Jyränki 1981, 85.

¹¹⁶ Jyränki 1981, 87; Kastari 1977, 115.

virallista hyväksymistä, jonka mukaan HM 36 § ei välttämättä edellytä edes eduskunnan pelkkää kuulemista ennen ministeristön nimittämistä. Tulkinnan mukaan eduskunnan myötävaikutus valtioneuvoston nimittämisprosessiin ei missään vaiheessa ole perustuslain vaatima; pikemminkin ministeristö voidaan nimittää myös vastoin eduskunnan tahtoa.¹¹⁷

Käytännön tarkastelu osoittaa, että presidentinkierros on jätetty toimeenpanematta sekä parlamentaarista hallitusta (Svinhufvud II 1930, Ryti I 1939) että ei-parlamentaarista hallitusta (Cajander II 1924, Aura II 1971, Liinamaa 1975) muodostettaessa. Presidentinkierroksen toimeenpanoa on siten tuskin koettu HM 36 §:n ehdottomasti vaatimaksi käyttäytymiseksi. Se on hallituksen muodostamisen yhteydessä noudatettu tapa, joka tilanteen niin vaatiessa on voitu jättää huomiotta.¹¹⁸

Noudatetun orgaanikäytännön mukaan HM 36 § sallii ministeristön, myös ei-parlamentaarisen ministeristön, nimittämisen vastoin eduskunnan enemmistön tahtoa ja jopa eduskuntaa täysin kuulematta milloin tahansa vaalikauden aikana. Vaatimus, että presidentin on nimitysvaiheessa voitava ”olettaa” ministeristön nauttivan eduskunnan luottamusta, paljastuu ääritapauksessa sisällöltään tyhjäksi: ”oletuksella” ei tarvitse olla reaalista katetta.¹¹⁹

Toisaalta on huomautettava, että käytännön myötä mahdollisuudet todeta, onko lopultakin kysymyksessä ei-parlamentaarinen hallitus ja tapahtuuko sen nimittäminen eduskunnan tahdon vastaisesti, ovat jatkuvasti heikenneet. Välttääkseen avointa poliittista vastuuta valitsijoille tuollaisten hallitusten toiminnasta asianomaiset puolueet, viime kädessä eduskuntaryhmät, eivät kuitenkaan julkisesti ja nimenomaisesti etukäteen anna aktiivista kannatustaan tällaisille hallituksille, joskin saattavat asettua niitä myöhemmin luottamuslauseäänestyksissä tukemaan.¹²⁰

Eduskunnan aseman ja yleensä parlamentarismen kannalta on HM 36 § tulkintakäytäntö arveluttava; kansanedustajain vastuu toimeenpanovallan käytöstä valitsijoille kaventuu sen johdosta merkittävästi. Mutta eikö eduskunnalla

---

¹¹⁷ Jyränki 1981, 89.

¹¹⁸ Jyränki 1981, 96.

¹¹⁹ Jyränki 1981, 96–97.

¹²⁰ Jyränki 1981, 97.

itsellään olisi ollut mahdollisuus korjata käytäntöä? Eikö eduskuntaryhmillä ja puolueilla olisi voinut kieltää jäseniään osallistumasta ei-parlamentaarisiin hallituksiin? Eikö eduskunnan enemmistöllä ole edelleenkin valta ilmaista epäluottamus ei-parlamentaarisille hallituksille ja eduskunnan tahdon vastaisesti nimitetyille vähemmistöhallituksille? Teoriassa vastaus on myöntävä, mutta asetelma ei ole yleensä niin yksinkertainen, kuin juuri esitettiin: muutkin tekijät vaikuttavat poliittiseen käyttäytymiseen.¹²¹

Suurimmillaan presidentin vaikutusmahdollisuus hallituksen kokoonpanoon on ei-parlamentaarista hallitusta muodostettaessa. Vaikka epäviralliset neuvottelut poliittisten puolueiden kanssa voivat vaikuttaa presidentin ratkaisuihin valmisteltaessa ei-parlamentaarisen ministeristön nimittämistä, saattaa presidentti henkilökohtaisesti harkita tällaisen ministeristön kokoonpanon jokaista ministeriä myöten.¹²²

Jos toimessa on ei-parlamentaarinen hallitus, ei presidentin ja valtioneuvoston käsitysten yhteneväsyydestä tai eroavuudesta saada suoraa johtoa siihen, menetteleekö itsenäisesti toimiva presidentti eduskunnan enemmistön käsitysten mukaisesti vai niitä vastaan. Tuollaisten hallitusten aikana ei presidentin ja hallituksen yksimielisyys ole tae siitä, että eduskunnan enemmistön mieltä noudatetaan. Hankkimalla mieleisensä, vähemmistö- tai ei-parlamentaarisen, hallituksen presidentti voi suotuisissa oloissa aikaansaada tilan, jossa hallitus toteuttaa hänen haluamaansa eikä eduskunnan haluamaa politiikkaa. Toisaalta on myös niin, ettei presidentin vallankäyttö, joka poikkeaa tuollaisen hallituksen kannasta, välttämättä saata presidenttiä vastakkain eduskunnan enemmistön kanssa.¹²³

Ydinkysymys tässä katsannossa on siinä, onko ja millä edellytyksillä toimitusministeristö ylipäänsä muodostettava. Ratkaistaessa tätä peruskysymystä on luottamussäännöksellä tärkeä merkitys. Tältä kannalta on epäilemättä tiettyä eroavaisuutta, jos toimitusministeristö muodostetaan tilanteessa, jossa puoluepoliittisen hallituksen muodostamiselle ei ole edellytyksiä, kuin että se

---

¹²¹ Jyränki 1981, 97–98.

¹²² Jyränki 1981, 99.

¹²³ Jyränki 1981, 139.

kootaan sellaisessa yhteydessä, jossa eduskunnan enemmistöpuolueet ovat valmiit ottamaan hallitusvastuun.¹²⁴

Hallituksen muodostamismenettely on säännelty vain lopullisen päätöksenteon osalta. Valtiosääntö ei sisällä yksityiskohtaisia säännöksiä ministeristön muodostamismenettelystä, siis siitä mekänismista, millä tavoin uuden hallituksen kokoonpanoa koskeva ministerilista syntyy.¹²⁵

---

¹²⁴ Laakso 1975, 212–213.

¹²⁵ Laakso 1975, 311–312.

4. LIINAMAAN VIRKAMIESHALLITUKSEN KOKOONPANO

4.1. Yleistä hallituksesta ja salkkujaosta

Tässä luvussa analysoin Liinamaan virkamieshallituksen kokoonpanoa, joka oli monella tapaa mielenkiintoinen. Tarkastelen hallituksen ministereiden koulutuksellista, ammatillista ja puoluetustaa sekä sidoksia presidenttiin ja pääministeriin. Vaikka hallitus koostui ammattivirkamiehistä, suurimmalla osalla ministereistä oli kuitenkin julkisesti tiedossa oleva puoluekanta. Tästä syystä Liinamaan virkamieshallitusta on perusteltua nimittää myös puolipoliittiseksi ministeristöksi.

Keijo Liinamaan 13.6.1975 aloittaneessa virkamieshallituksessa oli 17 ministeriä – yksi enemmän kuin edeltäneessä Sorsan hallituksessa. Vertailun vuoksi todettakoon, että salkkujen määrä oli kasvanut 1970-luvun alun edeltäneistä virkamieshallituksista. Auran I:ssä hallituksessa oli vain 13 ministeriä ja II:ssä hallituksessa 15.

Uutena ministerisalkkuna voidaan pitää toisen sisäasiainministerin tehtävää, joka nimettiin oitis asuntoministeriksi, ja jollaista missään aikaisemmassa hallituksessa ei ollut. Asuntoasiat olivat keväällä 1975 lehdistössä laajasti esillä¹²⁶, ja presidentti Kekkonen oli ehdottanut Helsingin Sanomissa erityisen asuntoministeriön perustamista. Myöskään kansliaministerin itsenäinen salkku ei ollut kovin yleinen ajan hallituksissa. Kakkosministereitä oli sisäasiainministeriön lisäksi kolmessa muussakin ministeriössä: valtiovarain-, kaupp- ja teollisuus- sekä sosiaali- ja terveysministeriössä.

Hallituksessa oli 15 miestä ja kaksi naista. 1970-luvulla naisten määrä hallituksissa oli vielä erittäin alhainen. Ennätys saavutettiin Ahti Karjalaisen II hallituksessa (1970–71), jossa oli kolme naista. Auran molemmissa

---

¹²⁶ Katso Helsingin Sanomat huhti-toukokuussa 1975.

virkamieshallituksissa puolestaan oli yksi nainen – Alli Lahtinen, joka sai salkun myös Liinamaan ministeristöön.

Hallitus päätti, että kaikki ministerit saivat halutessaan ottaa entiseen tyyliin sihteerit, joista ei kuitenkaan käytetty poliittisen sihteerin titteliä. Niin sanottujen poliittisten sihteerien järjestelmän synnytti Ahti Karjalaisen toinen hallitus vuonna 1970, jonka jälkeen järjestelmä vakinaistui. Pääministeri Liinamaa valitsi sihteerikseen oikeustieteen kandidaatti Alec Aallon. Ulkoasiainministeri Olavi J. Mattilan sihteeriksi tuli ulkoministeriön jaostopäällikkö Juhani Suomi.

Lehdistö paheksui hallituksen linjausta nimittää avustajikseen sihteerit. ”Jos muistellaan, millaisin perustein hallituspuolueet aikoinaan puolustelivat niin sanottujen poliittisten sihteereiden palkkaamista valtioneuvostoon, on todella yllättävää, että myös Keijo Liinamaan epäparlamentaarisen hallituksen ministerit tarvitsevat tällaisia sihteereitä, joita nyt tosin nimitetään häveliäästi henkilökohtaisiksi”, kirjoitti Helsingin Sanomat pääkirjoituksessaan.¹²⁷

Hallitus asetti neuvottelujen jälkeen kesäkuun lopussa myös kuusi ministerivaliokuntaa: talouspoliittisen, maa- ja metsätalouspoliittisen, valtionyhtiöiden, työvoimapolitiittisen, asuntopolitiittisen ja kunnallisasiain ministerivaliokunnan. Niissä oli jäsenenä yleensä viidestä kuuteen ministeriä. Pääministeri Liinamaa johti talouspoliittista ja valtionyhtiöiden ministerivaliokuntaa, maa- ja metsätalousministeri Ihamuotila, työvoimaministeri Paananen, asuntoasiainministeri Strömmer ja sisäasiainministeri Koski muita ministerivaliokuntia. Hallituksen asiakirjoista selviää, että suunnitteilla oli myös seitsemännen, aluepolitiittisen ministerivaliokunnan, asettaminen.

Toisen valtiovarainministerin Teuvo Varjaksen mukaan ministerivaliokunta oli tiettyjen asioiden valmistelussa aivan keskeinen. ”Se oli vähän asian tärkeyden mukaan, että missä se päätös syntyi. Kyllä ministerivaliokunnat olivat erittäin tärkeitä, mutta kokonaisuuden kannalta se työ, ehkä se suurin osa tuli sitten kuitenkin sen ministeriön sisällä valmistellun virkamiestyön muodossa ja tuotiin

---

¹²⁷ HS pääkirjoitus 19.6.1975, ”Ei-poliittiset sihteerit”.

sitten valtioneuvostoon päätettäväksi. Kyllä siellä käytettiin kaikkia näitä instrumentteja, mitä normaali hallitus käyttää.”¹²⁸

Myös sisäasiainministeri Heikki Koski pitää merkittävänä sitä, että virkamieshallituksella oli useita ministerivaliokuntia, joissa työtä tehtiin paljon. ”Raha-asiainvaliokunta oli tietysti se kaikkein keskeisin. Mutta tietysti, kun hallituksella oli yksi ylivoimaisesti tärkein tehtävä ja se oli tämä Etyk, niin hallituksen ulkoasiainvaliokunta oli sitten aika merkittävä.”¹²⁹

Hallitus nimitti ministerijäsenensä myös talousneuvostoon. Puheenjohtajaksi nousi pääministeri Liinamaa ja muut jäsenet olivat ministerit Tuominen, Rytkönen ja Ahtiala.¹³⁰ Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan puheenjohtajaksi tuli pääministeri Liinamaa. Muina jäseninä olivat Tuominen, Varjas, Timonen ja Ihamuotila. ”Raha-asiainvaliokunnassa käsiteltiin kaikki pienimmät taloudelliset asiat, jotka tulivat sitten valtioneuvoston käsittelyyn. Virkamiehet olivat mukana esittelemässä.”¹³¹

Ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajana oli niin ikään pääministeri. Muina jäseninä olivat Mattila, Teir, Huurtamo, Rytkönen sekä Koski.¹³² Sisäasiainministerin kuuluminen ulkoasiainvaliokuntaan kielii poikkeuksellisista oloista ja tapahtui tässä tapauksessa lähestyvän Ety-huippukokouksen turvallisuusvastuun ja järjestelyjen vuoksi¹³³.

4.2. Miksi Keijo Liinamaa valittiin pääministeriksi?

”Sovittelija, neuvottelija, tulopoliitikko -termit liittyvät useimmiten uuden pääministerin Keijo Antero Liinamaan nimeen”, uutisoi Helsingin Sanomat tuoreeltaan hallituksen astuessa virkaansa.¹³⁴

---

¹²⁸ Varatuomari Teuvo Varjaksen haastattelu 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹²⁹ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹³⁰ H 57 Liinamaa, Keijo: Henkilöluettelot, suunnitelmat ym. 1975, Valtioneuvoston kanslian arkisto (VKA), Helsinki.

¹³¹ Varatuomari Teuvo Varjaksen haastattelu 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹³² Ca Valtioneuvoston pöytäkirjat, kesäkuu 1975, KA.

¹³³ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹³⁴ HS 14.6.1975.

46-vuotias alkujaan Mäntästä kotoisin ollut varatuomari ja työvoimaministeriön kansliapäällikkö Keijo Liinamaa oli tullut suuren yleisön tietoisuuteen asiantuntemuksellaan ja rauhallisen jämerällä esiintymistyyllillään. Hänet valittiin valtakunnansovittelijaksi vuonna 1965 ja vuoden 1967 alusta hän aloitti edellisen tehtävän ohella valtioneuvoston neuvottelevana virkamiehenä. Tehtäväkseen hän sai ensimmäisen varsinaisen tulopoliittisen sopimuksen rakentamisen. Se toteutui 1968 Liinamaa I -nimisenä, ja näin Liinamaasta tuli valtakunnansarjan mies.¹³⁵

Liinamaa oli ollut aiemmin myös kaksi kertaa ministerinä – kummallakin kerralla virkamieshallituksessa. Auran I:ssä hallituksessa hän oli oikeusministeri sekä 2. valtiovarainministeri ja Auran II:ssa työvoimaministeri. Mainittakoon, että jo vuonna 1970 Kekkonen tiedusteli silloiselta pääministeriltä Mauno Koivistolta Liinamaan sopivuutta poliittisen toimitusministeristön pääministeriksi – ja Koivisto suositteli.¹³⁶

Keijo Liinamaa oli myös suomalaisista talouden ja politiikan alan vaikuttajista kootun suljetun keskustelukerhon Keskiviikkokerhon¹³⁷ jäsen. Hallituksen muista ministereistä myös Heikki Tuominen kuului siihen.

Keijo Liinamaata oli kosiskeltu aikaisempina vuosina kansanedustajaehdokkaaksi jo Mäntässä. Hänen kantansa puoluepoliittista toimintaa kohtaan oli kuitenkin muodostunut kielteiseksi. Hän ei suostunut edes presidentinvalitsijamiesehdokkaaksi. Vaikkakin hän oli sosialidemokraattien jäsen ja tunnusti avoimesti tuon vakaumuksensa, niin silti hän halusi olla ”puhdas” virkamies vailla puoluesidonnaisuuksien rasitteita. Muun muassa SDP:n puoluehierarkiassa Liinamaalla ei ollut minkäänlaista asemaa.¹³⁸ Mielenkiintoisena poikkeuksena kuitenkin mainittakoon, että Liinamaa istui Helsingin kaupunginvaltuustossa yhden kauden 1970-luvulla.

---

¹³⁵ Kansallisbiografia. Keijo Liinamaa -artikkeli, <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/737/>. Katsottu 2.3.2011.

¹³⁶ Urho Kekkonen päiväkirjamerkintä 28.4.1970. Teoksessa Urho Kekkonen päiväkirjat osa 3 – 1969–74. Otava, Helsinki 2003. Toim. Suomi, Juhani, 108.

¹³⁷ Keskiviikkokerhon perustivat jatkosodan aikana vuonna 1942 Sakari Tuomioja, Teuvo Aura, Jussi Lappi-Seppälä ja Simbri Ahola.

¹³⁸ Ruohonen 1981, 146.

Tiedusteluun, miksi presidentti nimitti Etyk -ajan pääministeriksi juuri Keijo Liinamaan tämän ulkopoliittisen kokemukentän kapea-alaisuudesta huolimatta, vastasi Urho Kekkonen kirjeessään 21.7.1981 Liinamaan elämäkerran kirjoittajalle Pentti Ruhoselle seuraavasti:

”Keijo Liinamaa joutui kesällä 1975 astumaan maan hallituksen johtoon poikkeuksellisena ajankohtana. Sisäpolitiikassa oli vaikeita ongelmia ja toisaalta meidän oli kyettävä suoriutumaan niistä tehtävistä, jotka Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin isännöys maallemme asetti.

Sorsan jättäessä hallituksensa eronpyynnön arvelin, että enemmistöhallituksen aikaansaaminen vaatisi poliittisen ilmapiirin puhdistumista ja mielialojen tasaantumista. Tämän vuoksi näytti välttämättömältä hajottaa eduskunta ja määrätä toimitettavaksi uudet vaalit. Väliajaksi oli nimitettävä virkamieshallitus, joka kykenisi luotettavasti hoitamaan ulkopoliitiikkamme tuona tärkeänä Etyk-kesänä. Sisäpolitiikassa tämän hallituksen tehtävänä tulisi olemaan lähinnä valtion seuraavan vuoden tulo- ja menoarvion valmistelu ynnä juoksevien asioiden hoito, kunnes uusi poliittinen hallitus vaalien jälkeen voitaisiin nimittää.

Jotta yhteistyön ilmapiiri kyettäisiin jälleen palauttamaan poliittisten puolueiden välille, virkamieshallituksen olisi osattava hoitaa tehtävänsä siten, ettei se ainakaan omalla toiminnallaan vaikeuttaisi uuden poliittisen hallituksen kokoamista.

Tämän vuoksi virkamieshallituksen johtoon oli saatava mahdollisimman laajaa luottamusta nauttiva ja sovitteluksi tunnettu henkilö. Sopivaa henkilöä ei tarvinnut kauan hakea. Keijo Liinamaa oli silloisissa oloissa erittäin luonteva ehdokas tähän vaativaan tehtävään. Valtakunnansovittelijana ja tulopoliittisena virkamiehenä hän oli hankkinut varsin hyvän maineen. Häntä kohtaan tunnettiin luottamusta yli puoluerajojen. Liinamaalla oli monipuolinen ja pitkäaikainen kokemus valtion- ja kunnallishallinnon eri tehtävistä. Hän oli myös kahdesti toiminut ministerinä.¹³⁹

---

¹³⁹ Ruohonen 1981, 164–165.

Kekkonen siis arvosti Liinamaan kykyjä, luonnetta ja tehokkuutta. Liinamaa oli tulopolitiikan ja työllisyyskysymysten ehdoton asiantuntija ja vetänyt vielä keväällä 1975 vaikeat kurkistusneuvottelutkin. Vaikka hallitus epäilemättä lyhytaikaiseksi jäisikin, olivat taloudelliset olot maassa sellaiset, että juuri senkaltaisia kykyjä tarvittiin.¹⁴⁰ Liinamaan on myös sanottu olleen Kekkonen ehkä eniten arvostama sosialidemokraatti.¹⁴¹

Hallituksen liikenneministeri Esa Timonen antaa muistelmissaan kiitoksia Liinamaan persoonalle. ”En ole hallinnossa liioin nähnyt niin taitavaa, tasaista ja kyvykästä ihmistä kuin oli Keijo Liinamaa. Kyllä hänellä oli taitoa pitää asiat käsissään ja viedä niitä eteenpäin.”¹⁴²

Liinamaan hyvin tuntenut silloinen valtiovarainministeriön neuvotteleva virkamies Jouko Loikkanen antaa tunnustusta pääministerin ongelmanratkaisukyvyille. ”Liinamaa paneutui asioihin ja osasi rakentaa esiin tulleista rakennustarpeista sellaisen lopputuloksen, joka sitten yleensä hyväksyttiin. Hän osasi rakentaa kompromissit sellaisiksi, että ne menivät läpi. Hänellä oli myös hyvät suhteet työnantajiin ja työntekijäjärjestöihin.”¹⁴³

Toisena valtiovarainministerinä toimineen Teuvo Varjaksen mukaan pääministerin johtamistapa oli samantapainen kuin presidentillä, joten ”hallituksen yhteistyökyky muodostui tästä johtuen erinomaiseksi. Se näkyi myös valtioneuvoston päätöksistä. Hallituksen jäsenet arvostivat Keijo Liinamaata ihmisenä ja pääministeri antoi kullekin tukeansa tarvittaessa”, Varjas kirjoittaa muistelmissaan.¹⁴⁴

Varjaksen mukaan Kekkonen tunsikin Liinamaan kyvyt. ”Paras ominaisuus Liinamaalla oli vakuuttava rauhallisuus, jolla hän kuunteli ja hankki tiedot, muokkasi mielipiteitä ja veti kuin taikuri hatustaan sopimusluonnoksen, jota oli lähes mahdotonta hylätä. Liinamaa ei pettänyt luottamusta. Hän täytti, minkä lupasi ja toimi kohteliaan ystävällisesti kaikkiin suuntiin. Pääministerinä Liinamaa ei ollut kenenkään johdateltavissa. Hän johdatti muita ja huolehti, että valmistelu

---

¹⁴⁰ Suomi 1998, 658.

¹⁴¹ Nikula 1990, 51.

¹⁴² Timonen, Esa & Varis, Tuula-Liina: Metsän poika, Karjalan kuvernööri. WSOY, Helsinki 1996, 184.

¹⁴³ Pääjohtaja Jouko Loikkasen haastattelu 24.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹⁴⁴ Varjas 1997, 4.

oli korkeatasoista ja ratkaisut loppuun asti mietittyjä.” Sovittelijana Liinamaa oli tottunut tekemään konsensuspäätöksiä. Niihin pyrittiin hallituksessakin.

”Pääministerinä Keijo Liinamaa muistutti Tuntemattoman Sotilaan vänrikki Koskelaa. Hän otti päälleen hankalimmat hommat ja vaati jokaiselta osuutensa hoitamista”. Varjaksen mukaan Liinamaalla oli ehdoton luottamus yhteiskunnassa. Kaikki etupiirit nauttivat hänen luottamustaan.¹⁴⁵

Elämäkerturi Pentti Ruohosen mukaan ”Liinamaa ei ollut koskaan niin sanotun myöntöväisyyden miehiä ilman tarkoin punnittuja perusteita. Hän ei noukkinut pisteitä vaikenemalla tai sivuuttamalla hankalat asiat. Liinamaalla oli kanttia sanoa oma mielipiteensä, vaikka tiesi sen ennakolta olevan vastakkainen toiselle osapuolelle. Hänellä oli silloin tapana tarkoin tuoda esille ne realiteetit, joiden varaan oli kantansa rakentanut. Liinamaata pidettiin juuri tämän takia perisuomalaisen rehellisyyden esikuvana ja hän noukki pisteensä olemalla jopa toista mieltä”.¹⁴⁶

Liinamaa palasi pääministerikauden jälkeen vielä kolmeksi vuodeksi työvoimaministeriön kansliapäälliköksi, kunnes sai uudelleen nimityksen valtakunnansovittelijaksi vuonna 1979. Ikuiseksi arvoitukseksi jää, mihin aktiivinen ja arvostettu toimija Liinamaa olisi urallaan vielä ehtinytkään. Keijo Liinamaa kuoli äkillisesti lenkipolulle kesäkuussa 1980 – vain 51-vuotiaana.

4.3. Liinamaan hallituksen ministerit¹⁴⁷

Liinamaan ministeristössä oli mukana sekä presidentti Kekkonen pitkäaikaisia henkilökohtaisia ystäviä että pääministeri Liinamaan luotettuja henkilöitä, jotka olivat hankkineet kannuksensa virkamiehinä, kunnallishallinnossa ja myös puoluepolitiikassa. Kekkonen antoi päiväkirjamerkintöjensä mukaan Liinamaalle hallitustunnustelijan tehtävät 28. toukokuuta. Liinamaan suostuessa Kekkonen esitti vaatimuksenaan, että hallitukseen oli saatava ”Heikki Tuominen valtiovarainministeriksi, Keijo Korhonen ulkoministeriksi ja lisäksi mukaan Inkeri

---

¹⁴⁵ Varjas 1997, 5-6 ja 19; Varatuomari Teuvo Varjaksen haastattelu 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

¹⁴⁶ Ruohonen 1981, 176.

¹⁴⁷ Tarkat tiedot ministereistä löytyvät tutkimuksen lopussa olevasta liitteestä.

Anttila ja Alli Lahtinen”. Sen jälkeen presidentti ei näytä asiaan juuri puuttuneen.¹⁴⁸

Sen enempää Kekkonen päiväkirjoista kuin muistakaan lähteistä ei löydy hallituksen kokoonpanoa koskevia ohjeistuksia. Keijo Liinamaa kuitenkin myönsi, että tasavallan presidentillä oli ”varsin suuri vaikutus hallituksen kokoonpanossa”, joka oli hyvin monien keskustelujen ja neuvottelujen tulos.¹⁴⁹ Uusi Suomi pohti hallituksen nimityspäivänä, että ”UKK:lla oli jo pitkään ollut ministerilista valmiina”.¹⁵⁰ Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Keijo Liinamaan yksityiskokoelmasta löytyy useampia listoja, joissa hän on hahmotellut tulevan hallituksen kokoonpanoa.¹⁵¹ Tämä siis osoittaa, että suurimmasta osasta ministeripaikoista käytiin syvällistä pohdintaa ja pudotuspeliä. Kaiken kaikkiaan käyttökelpoisia nimiä ministerikaavailuissa näyttää olleen reilut neljäkymmentä.

4. kesäkuuta päivätyn luonnoslistan mukaan Liinamaan ministeristö oli jo lähes lopullisessa koostumuksessaan. Tämä siis viikko sen jälkeen, kun hän oli saanut hallitusmuodostajan tehtävän. Ainoastaan työvoimaministeri oli tässä listassa eri kuin lopullisessa kokoonpanossa.

Liinamaan hallituksen ministerien koulutustaso oli erittäin korkea. Helsingin Sanomat uutisoikin 14. kesäkuuta, että kyseessä on ”professorien, tohtoreiden ja tuomarien hallitus”. Hallituksessa oli peräti kolme professoria (Ahtiala, Anttila ja Posti). Tohtorin tutkinto oli edellä mainittujen lisäksi kolmella ministerillä (Koski, Strömmer ja Uitto). Peräti viidellä ministerillä oli varatuomarin tutkinto (Liinamaa, Huurtamo, Teir, Tuominen ja Varjas). Lisäksi hallituksesta löytyi kolme valtio- tai yhteiskuntatieteiden maisteria (Lahtinen, Paananen ja Rytkönen) yksi diplomi-insinööri ja kauppatieteiden maisteri (Mattila) sekä yksi agronomi (Ihamuotila). Vain liikenneministeri Esa Timoselta puuttui akateeminen tutkinto – hän oli koulutukseltaan agrologi.¹⁵²

Liinamaan hallituksen ministerien keski-ikä oli 50 vuotta – viisi vuotta enemmän kuin edeltävän Sorsan poliittisen ministeristön jäsenillä. Helsingin Sanomat tiesi

---

¹⁴⁸ UKK pvk. IV, 28.5.1975, 57.

¹⁴⁹ Ruohonen 1981, 161–162.

¹⁵⁰ US 13.6.1975.

¹⁵¹ ”Keijo Liinamaan hallituksen ministerilistan suunnittelu” 6.1975 (asiakirjat 1-10), kansio 9: muut asiakirjat, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

¹⁵² HS 14.6.1975.

kertoa suurimmalla osalla ministereistä olevan myös samat harrastukset kuin presidentti Urho Kekkosella: metsästys, kalastus ja urheilu.¹⁵³

Pääministeri Keijo Liinamaan taustan ja valintaperusteet hallituksen johtoon esittelin jo edellisessä alaluvussa. Todettakoon, että julkisissa pääministerispekulaatioissa olivat esillä myös ulkoministeriksi nimitetty pääjohtaja Olavi J. Mattila, valtiovarainministerin tehtävät vastaanottanut Heikki Tuominen, Helsingin ylipormestari Teuvo Aura sekä liikenneministeriön kansliapäällikkö Esko Rekola.¹⁵⁴ Arkisto- tai kirjallisuuslähteet eivät kuitenkaan vahvista, että Kekkonen olisi vakavasti harkinnut hallituksen muodostajaksi muita kuin Keijo Liinamaata.

Toimeksiannon saatuaan Keijo Liinamaa totesi tarvitsevansa ”kokeneita virkamiehiä, ei kansanedustajaehdokkaita, ei poliittisia nykyisestä hallituksesta sekä asiantuntemusta painopistesuunnan asioista”.¹⁵⁵ Tästä pidettiin kiinni. Hallituksen jäsenet olivat huomattavia vaikuttajia yhteiskunnan eri alueilla. Monet heistä istuivat pankkien, vakuutuslaitosten, teollisuusyhtiöiden ja keskeisten järjestöjen johtoelimissä. Yliopisto- ja kunnallispolitiikka olivat myös vahvasti edustettuina.¹⁵⁶ Aikaisempaa ministerikokemusta löytyi kahdeksalta henkilöltä, ensikertalaisia oli yhdeksän.

Ulkoministeriksi Kekkonen nimesi alun perin Helsingin yliopiston poliittisen historian professorin Keijo Korhosen. Tosin Liinamaan elämäkerturi Pentti Ruohonen pitää Korhosta nimenomaan Liinamaan ehdotuksena. Niin tai näin, Korhosen ministeriyden esti kuitenkin Genevessä käynnistynyt YK:n asiantuntijaryhmän ydinaseettomia vyöhykkeitä koskeva tutkimus. Sitä pidettiin Suomen kannalta niin tärkeänä, ettei Korhosta haluttu vetää pois sen puheenjohtajan paikalta. Niin ulkoministerin salkun sai haltuunsa presidentin luottomies, pääjohtaja Olavi J. Mattila, joka kuului Kekkosen lähipiiriin, mutta oli myös entinen ulkoministeriön virkamies.¹⁵⁷ Mattilaa oli alun perin kaavailtu myös kauppaja- ja teollisuusministeriksi.¹⁵⁸ Helsingin Sanomien mukaan ulkoministeriksi

---

¹⁵³ Sama.

¹⁵⁴ HS 13.6.1975.

¹⁵⁵ Ruohonen 1981, 161.

¹⁵⁶ HS 14.6.1975.

¹⁵⁷ Suomi 1998, 660.

¹⁵⁸ Ruohonen 1981, 162.

oli ehdolla myös ulkoasiainministeriön valtiosihteeri Matti Tuovinen. Muut lähteet eivät kuitenkaan anna tälle väitteelle tukea.

Valmetin ja Enso-Gutzeit Oy:n johtokuntain puheenjohtaja Mattila oli myös yksi Kekkonen ”aseenkantajista” teollisuuskysymyksissä. Hänellä oli kokemusta ulkomaankaupasta ja myös sen hallinnosta. Mattila oli arvostettu nimi ulkomailla, kun Suomi pyrki muutenkin lisäämään ulkomaankauppaa ja kansainvälistä kanssakäymistä. Mattilalla oli niin paljon tietoa ja kokemusta, että Kekkonen kysyi usein hänen mielipidettään. Kekkonen uskollisuuden Mattilaa kohtaan ymmärtää myös sen perusteella, että presidentti luotti häneen täysin: Mattila ei koskaan pelannut presidenttiä vastaan.¹⁵⁹ 56-vuotias Mattila oli silloin mies, josta Kekkonen saattoi olla varma. Olavi J. Mattila oli Kekkoselle läheinen, mutta ei virallisesti poliittinen henkilö. Hän oli keskustapuoluetta lähellä, mutta ei puolueen jäsen. Ja omat ajatuksensa mahdollisista presidenttiunelmista Mattila piti silloin huomattavasti paremmin piilossa kuin ystävänsä Ahti Karjalainen.¹⁶⁰ Muistelmakirjallisuus antaa Mattilasta kuitenkin ristiriitaisena kuvan. Keijo Korhosen mukaan ”Mattila pärjäsi ministerinä ja myöhemmin pääjohtajanpalleillaan ennen muuta mielistelykyvyillään”.¹⁶¹

Liinamaan hallituksen kantaviin voimiin kuului ulkoministerin lisäksi myös valtiovarainministeriksi nimitetty Heikki Tuominen. 55-vuotias Postipankin pääjohtaja kuului presidentin luotettuihin miehiin ja oli toiminut myös aikaisemmin useissa hallituksissa sekä sisäasiain- että valtiovarainministerinä. Hän oli myös ainoa Sorsan hallituksen jäsen, joka jatkoi ministerinä – tosin salkku vaihtui sisäasioista valtiovarainministeriön puolelle. Teuvo Varjaksen mukaan Heikki Tuominen oli ministerinä raskaassa sarjassa. Pääjohtajana Tuomisella oli suorat kanavat paitsi pankkimaailmaan ja Suomen Pankkiin myös suurten yritysten johtoon. Tuominen olikin monissa hallituksissa juuri asiantuntija- ja tasapainoministerinä.¹⁶²

Oikeusministeriksi valittu rikosoikeuden asiantuntija Inkeri Anttila oli monella tapaa edelläkävijä. Hän oli aikanaan Suomen ensimmäinen naispuoleinen

---

¹⁵⁹ Repo, Eino S. & Repo, Ville: Päämies – henkilökuva Urho Kekkosesta hänen presidenttiajaltaan. Weilin+Göös, Espoo 1985, 213.

¹⁶⁰ Sainio, Pentti: Ministeri Mattila, presidentin mies. WSOY, Helsinki 1982, 56.

¹⁶¹ Korhonen, Keijo: Sattumakorpraali. Otava, Helsinki 1999, 243.

¹⁶² Varjas 1997, 31–32.

lakitieteen tohtori ja Pohjoismaiden ensimmäinen oikeustieteen professori.¹⁶³ Nyt hänestä tuli Suomen kautta aikain ensimmäinen naisoikeusministeri. Anttila oli nimekäs liberaalisen kansanpuolueen edustaja.

Alli Lahtinen tunnettiin sosiaalialan radikaalina ja tunnustettuna asiantuntijana. Lahtinen valittiin ensimmäisenä naisena suuren keskusviraston, sosiaalihallituksen, pääjohtajaksi 1968. Hän oli myös virkamieshallitusten vakiokalustoa. Auran I hallituksessa hän toimi toisena sosiaali- ja terveysministerinä. Kerran palvelleena sekä ministerikokeesta hyvin selviytyneenä Lahtinen kutsuttiin sosiaali- ja terveysministeriksi vielä myöhempäänkin Teuvo Auran ”vapaapalokuntalaisten” kertausharjoitukseen vuosina 1971–72. Saman salkun kantaakseen hän sai myös Liinamaan ministeristössä.¹⁶⁴

Kekkosen ystäviä ja luottohenkilöitä hallituksessa olivat myös maa- ja metsätalousministeri Veikko Ihamuotila sekä opetusministeri Lauri Posti. Keskustapuoluelainen Ihamuotila oli jo 1950-luvulta lähtien toiminut Maataloustuottajain keskusliiton (MTK) johtokunnan puheenjohtajana. Hänen monipuolinen toimintansa metsäpuolella ei ollut näin ollen jäänyt huomaamatta.¹⁶⁵ ”En kuitenkaan liene hallituksessa MTK:n puheenjohtajana vaan yksittäisenä henkilönä”, Ihamuotila totesi tuoreeltaan.¹⁶⁶ Jo ministerikaudella 1975 Ihamuotilan yhteydet Maataloustuottajain Keskusliittoon olivat kuitenkin jonkin verran löystyneet.¹⁶⁷ Ihamuotila oli Kekkosen pitkäaikainen metsästyskaveri.

Hallituksen ikänestor oli 67-vuotias opetusministeri Lauri Posti. Hän oli jo jäänyt eläkkeelle Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professorin paikalta ja saanut keväällä 1975 akateemikon arvonimen. Posti oli nousemassa myös Suomi-Neuvostoliitto-seuran uudeksi puheenjohtajaksi. Hän piti tiivistä yhteyttä presidentti Kekkoseen ja kuului säännöllisesti tämän saunaseurueeseenkin.

---

¹⁶³ Kansallisbiografia. Inkeri Anttila -artikkeli, <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/4006/>. Katsottu 2.3.2011.

¹⁶⁴ Kiuru, Sakari: Taakan tasaaja – Alli Lahtinen pohtijana ja päättäjänä 1926–76. Painatuskeskus, Helsinki 1994, 202.

¹⁶⁵ Kulha, Keijo K.: Isännän jäljet. Kirjayhtymä, Helsinki 1981, 101.

¹⁶⁶ US 14.6.1975.

¹⁶⁷ Kulha 1981, 102.

Kauppa- ja teollisuusministeriksi nousi varsinainen idänkaupan konkari, ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö Arvo Rytönen. Rytönen oli erityisen hyvä Neuvostoliiton kaupan tuntija ja Kekkonen arvostama henkilö, joka oli onnistunut heti osastopäällikkökautensa ensi kuukausina luomaan pohjan presidentin luottamukselle ammattitaitonsa ja lojaalisuutensa kautta. Se myös vahvisti hänen asemaansa suuresti yli sen, mitä ulkoasiainhallinnon korkea virka jo sinällään olisi merkinnyt.¹⁶⁸ Keijo Korhonen nimeää Rytöksen ”kauheaksi neuvottelijaksi”: ”Rytönen tunsu Suomen Neuvostoliiton-kaupan kuin omat taskunsa. Hän taisi sujuvasti venäjää, ajoi häikäilemättä Suomen etuja ja uskalsi panna naapurille vastaan vilkuilematta hyviä henkilökohtaisia suhteita Neuvostoliittoon. Rytönen enimmäkseen myös sai neuvotteluissa tahtonsa läpi.”¹⁶⁹ Tällaisista miehistä Kekkonen todella piti.

Liikenneministeriksi nousi Pohjois-Karjalan läänin maaherra ja kehitysaluepoliitikko Esa Timonen, joka oli profiloitunut aikaisemmin keskustapuolueen K-linjalaiseksi. Timonen leimautui 1963 maalaisliiton sisäisissä välienselvittelyissä puolueen hajottajaksi. Tuolloin hän oli ajamassa Johannes Virolaista V. J. Sukselaisen tilalle puolueen puheenjohtajaksi. Kekkonen puuttui asiaan ja vaati tilanteen rauhoittamista, muuten puolue hajoaisi. Myöhemmissä vaiheissa Timonen ja Kekkonen muodostivat impulsiivisen keskustelupiirin; ”he istuivat usein pienessä piirissä ja haastelivat”.¹⁷⁰ 50-vuotiaalle Timoselle oli kertynyt runsaasti aikaisempaa hallituskokemusta, muun muassa molemmista Auran virkamieshallituksista. Mainittakoon, että Esa Timonen sai tietävästi viimeisenä tietää tulleen valituksi Liinamaan hallitukseen, sillä ratkaiseva soitto tuli vasta hallituksen nimittämistä edeltäneenä torstai-iltana.¹⁷¹

Puolustusministerin salkun vastaanottanut kokoomuslainen Erkki Huurtamo oli puolestaan saanut Kekkonen luottamuksen taakseen saman vuoden huhtikuussa tultuaan valituksi, ensimmäisenä kokoomuslaisena ja presidentin ehdokkaana, Kymen läänin maaherraksi. Hän oli taustaltaan ammattipoliitikko, joka istui eduskunnassa vuosina 1962–75 ja oli toimi siellä muun muassa

---

¹⁶⁸ Liukkonen, Matti: Arvo Rytönen (1929–80). Teoksessa Mansala, Arto & Suomi, Juhani (toim.): Suomalainen diplomaatti – muotokuvia muistista ja arkistojen kätköistä. SKS, Helsinki 2003, 546.

¹⁶⁹ Korhonen 1999, 22.

¹⁷⁰ Nikula 1990, 49.

¹⁷¹ HS 14.6.1975.

valtiovarainvaliokunnan puheenjohtaja. Huurtamo oli aiemmin toiminut toisena valtiovarainministerinä Johannes Virolaisen hallituksessa 1964–66.

Presidentin luottamuksen arvoisiksi olivat osoittautuneet jo aiemmin myös Grels Teir ja Jorma Uitto. RKP:n jäsenkirjan omistanut Grels Teir oli pitkän linjan parlamentaarikko, joka istui eduskunnassa vuodesta 1951 aina vuoden 1975 valtiopäiviin saakka. Lisäksi hänet oli vuonna 1973 valittu valtiokonttorin pääjohtajaksi. Teir sai toisen sosiaali- ja terveysministerin salkun. Toinen kauppa- ja teollisuusministeri Jorma Uitto puolestaan oli tullihallituksen pääjohtaja ja perillä ulkomaankaupan problematiikasta. Hän oli aikaisemmin toiminut toisena valtiovarainministerinä Auran II:ssa hallituksessa.

Kaksi kolmasosaa Liinamaan kabinetista oli siis joko suoraan presidentti Kekkonen lähipiiriin kuuluvia tai jo aikaisemman luottamuksen saaneita. Loppu kolmannes – tarkemmin sanottuna viisi ministeriä profiloituu selvästi ”pääministerin luotetuiksi” lähinnä ammattitaustansa perusteella.

Sisäasiainministeriksi valittiin 35-vuotias keväällä 1975 Porin kaupunginjohtajan tehtävät jättänyt ja Oy Alko Ab:n leipiin siirtynyt Heikki Koski. Kosken mukaan Liinamaa pyysi häntä hallitukseen SDP:n puoluekokouksessa kesäkuun alussa.¹⁷² ”Vastaukseni Keijo Liinamaalle oli luonnollisesti myönteinen. Tunsin sisäasiainministeriön, ja toimintani Porin kaupunginjohtajana, komiteatyössä ja väitöskirjani parissa viittasivat kaikki samaan ministeriöön”, Koski kirjoittaa muistelmissaan.¹⁷³

Toiseksi sisäasiainministeriksi eli asuntonministeriksi nousi alan ammattivirkamies Aarno Strömmer. Hän oli siviiliviraltaan asuntohallituksen johtaja ja myös Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan dosentti.

Ministerilistan suurin yllätysnimi oli Tampereen yliopiston kansantaloustieteen professori Pekka Ahtiala, josta tuli kansliaministeri. Hän sai vastattavakseen taloudellisen suunnittelun ja aluepolitiikan.¹⁷⁴ Ahtialan valinnasta heijastuikin, että hallitukseen haluttiin maksu- ja kauppataaseongelmien takia varsinainen alan asiantuntija. Hän oli ollut hyvin käytetty asiantuntija kansainvälisen talouden

---

¹⁷² Koski 2005, 84.

¹⁷³ Koski 2005, 85.

¹⁷⁴ US 14.6.1975.

kysymyksissä. Tästä huolimatta Ahtiala oli uuden hallituksen vähemmän tunnettuja kasvoja.

Ministeristön kuopus oli 33-vuotias toinen valtiovarainministeri Teuvo Varjas, joka edusti Liinamaan ohella hallituksen työmarkkinatuntemusta. Varjaksen varsinainen leipätyö oli kuntatyönantajan, kunnallisen sopimusvaltuuskunnan, toimistonjohtajan virka. Varjas kertoo muistelmissaan, että sai 11. kesäkuuta työpaikalleen puhelun, jossa Keijo Liinamaa tiedusteli häntä palkkamministeriksi. Varjaksen mukaan vastausta ei tarvinnut kauan miettiä. ”Kyllä, kyllä kai minua voi sanoa Liinamaan kaveriksi”, myönteli Teuvo Varjas tuoreeltaan Suomen Sosialidemokraatti -lehdelle. ”Olen noin viiden vuoden ajan nykyisessä tehtävässäni osallistunut tulopoliittisiin neuvotteluihin, joten tutuiksi on tultu”. Varjasta lukuun ottamatta työnantaja- tai työntekijäjärjestöt eivät antaneet tai saaneet johtomiehiään Liinamaan hallitukseen.¹⁷⁵

Työvoimaministeriksi nousi pitkien kaavailuiden jälkeen Oulun kaupunginjohtaja Ilmo Paananen. Hän oli aikaisemmin toiminut muun muassa SDP:n kansanedustajana vuosina 1966–72. ”Tuntuu kuin olisi komennettu kertausharjoituksiin”, mietiskeli tuore työvoimaministeri Paananen valintaansa hallitukseen.¹⁷⁶

Ministerien puoluesidonnaisuus

Suomen itsenäisyyden järjestyksessä 57. hallitus oli samalla yhdeksäs virkamieshallitus. Vaikka Liinamaan virkamieshallitus oli vahvasti poliittinen, yhteistä kaikille siinä mukana olleille oli, etteivät he sinä aikana toimineet keskeisissä poliittisissa luottamustehtävissä.¹⁷⁷

Teuvo Varjaksen mukaan Liinamaan puolipoliittinen virkamieshallitus oli mielenkiintoinen siinä mielessä, että Liinamaa poimi ministerinsä eri yhteiskuntaryhmistä ja eri asiantuntijapiireistä. ”Virkamieshallitus oli lähempänä yrityksen hallitusta jäsentensä valintakriteereissä kuin poliittista

---

¹⁷⁵ Varjas 1997, 1; SSd Viikonvaihe 14.6.1975; US 14.6.1975.

¹⁷⁶ SSd Viikonvaihe 14.6.1975.

¹⁷⁷ Koski 2005, 85.

enemmistöhallitusta, mutta kuitenkin sävytetty yhteiskunnallisella värityksellä päinvastoin kuin tyypillinen yrityksen hallitus. Kunnanhallitusta virkamieshallitus muistutti siinä, että merkittävät poliittiset mielipiteet olivat tavalla tai toisella mukana”.¹⁷⁸

Hallituksessa oli mukana väriä niin kaikista edeltävän hallituksen puolueista (SDP, keskustapuolue, RKP, LKP) kuin myös oppositiopuolue kokoomuksesta. Kommunisteillekin tarjottiin paikkaa hallituksessa, mutta SKDL:n puoluejohto torjui omiensa käytön.

Sosialidemokraatit ja keskustapuolue sanoivat julkisesti pysytelleensä irti virkamieshallituksen teosta. ”Se on presidentin asia”, puolueet ilmoittivat. Kuitenkin molemmat puolueet olivat toivoneet omaa miestänsä pääministerin ja ulkoministerin paikalle.¹⁷⁹ Suurimpien puolueiden puolue-elinten pöytäkirjoista ei löydy viitteitä siitä, että ne olisivat käyneet keskustelua hallitukseen valittavista henkilöistä.

Sosialidemokraateiksi luettavat ministerit olivat näkyvästi esillä hallituksessa. Pääministeri Liinamaalla oli puolueen jäsenkirja ja hän toimi muun muassa Helsingin kaupunginvaltuuston jäsenenä vuodesta 1973. Sisäasiainministeri Koski oli SDP:n puoluetoimikunnan jäsen vuosina 1972–75. Työvoimaministeri Ilmo Paananen oli puolestaan SDP:n puolueuuvoston 1. varapuheenjohtaja 1972–75. Virkamieshallitusten vakiokasvo Alli Lahtinen ja hallituksen kuopus, ammattiyhdistysmies Teuvo Varjas olivat myös sosialidemokraatteja. Näin ollen hallituksessa oli peräti viisi sosialidemokraattista ministeriä.

Keskustapuolueen jäseniä ministeristössä oli kaksi – Ihamuotila sekä Timonen. Jälkimmäinen oli toiminut myös kansanedustajana vuosina 1958–67. Toinen sosiaali- ja terveysministeri Grels Teir kuului ruotsalaiseen kansanpuolueeseen ja oli ollut eduskunnan jäsenenä lähes neljännesvuosisadan ajan lopettaen edustajantoimessaan juuri työnsä kesäkuussa 1975 lopettaneisiin valtiopäiviin. Oikeusministeri Inkeri Anttila taas lukeutui ”liberaalisen kansanpuolueen niminaiisiin”, kuten Helsingin Sanomat häntä luonnehti.¹⁸⁰ Hän istui myös

---

¹⁷⁸ Varjas 1997, 10.

¹⁷⁹ US 13.6.1975.

¹⁸⁰ HS 14.6.1975.

Helsingin kaupunginvaltuustossa. Hallituksessa oli väriä myös oppositiopuolue kokoomuksesta. Erkki Huurtamo sanoi kuitenkin ”istuvansa puolustusministerinä maaherrana ja yksityisenä henkilönä”.¹⁸¹

Sitoutumattomia ministereitä hallituksessa oli siis vain seitsemän. Selvimmin sitoutumattomiksi ministereiksi voidaan osoittaa valtiovarainministeri Tuominen, kaupp- ja teollisuusministeri Rytönen, kansliaministeri Ahtiala sekä asuntoministeri Strömmer.

Ulkoasiainministeri Mattilaa ja opetusministeri Postia voidaan luonnehtia jossain määrin keskustapuoluetta lähellä oleviksi, vaikka he eivät virallisesti puolueeseen kuuluneetkaan.

Myös toinen kaupp- ja teollisuusministeri Jorma Uitto on laskettava sitoutumattomien joukkoon puolueustastaan huolimatta. Vaikka hän ei nimityshetkellä puolueeseen kuulunutkaan, Uittoä pidettiin sotien jälkeen kansandemokraattina ja valittiin myös kyseisen puolueen mandaatilla tullihallitukseen. Uusi Suomi luonnehti Uittoä sitoutumattomaksi sosialistiksi.¹⁸²

Edellä mainitun perusteella Liinamaan virkamieshallituksen voidaan siis hyvinkin luonnehtia olleen puolipoliittinen ministeristö.

---

¹⁸¹ US 14.6.1975.

¹⁸² Sama.

5. HALLITUKSEN TOIMINTA

5.1. Hallitustyötä hyvässä ilmapiirissä

Liinamaan hallituksen astuttua virkaansa kesäkuussa elettiin odottavissa tunnelmissa. Kansalaiset odottelivat kesälomia, Suomi uusia eduskuntavaaleja. Liinamaan ministeristö oli sotien jälkeen jo neljäs virkamieshallitus, jonka hallitessa pidettiin eduskuntavaalit.¹⁸³ Hallitus sai toimintansa käynnistettyä sikäli poikkeuksellisen työrauhan, että eduskunta oli lopettanut valtiopäivät ja kokoontuisi vaalien jälkeen vasta lokakuun alussa. Hallituksen virkaanastumispäivänä eduskunta viimeisinä töinään hyväksyi erillisverolain, joka oli ollut uuden pääministerin tarkistussopimuksessa mukana.¹⁸⁴

Tiedossa oli myös se, että vuosia valmisteltu Ety-kokouksen kolmas vaihe järjestettäisiin loppukesällä Helsingissä. Suomi oli ollut ansiokkaasti mukana tämän tärkeän kokouksen aikaansaamisessa ja sen työn edistämisessä. Helsingin kokouksella olisi tiedossa tärkeitä tehtäviä Euroopan rauhanomaisen kehityksen lujittamisessa.

Hallitus piti ensimmäisen yleisistuntonsa tiistaina 17. kesäkuuta. Asialistalla oli ensimmäisenä ministerien välisen työnjaon selvennykset sekä talouspolitiikan yleislinjausten tekemistä vuosille 1975 ja 1976. Hallitus hyväksyi ensimmäisistuntonsa myös kunnallistaloutta koskevista järjestelyistä kuntien keskusjärjestöjen kanssa allekirjoitettavan asiakirjan, joka oli ollut valmisteltavana Sorsan hallituksen raha-asiainvaliokunnassa. Asiakirja, jonka Sorsan ministeristö oli hyväksynyt jo maaliskuussa 1975, pyrki järjestelyyn, jolla julkisen talouden menojen kasvua olisi rajoitettava kotimaisen kokonaiskysynnän hillitsemiseksi ja bruttoveroasteen nousun ehkäisemiseksi. Erityisesti pyrittäisiin rajoittamaan julkisten kulutusmenojen sekä julkisten hallinnollisten investointien määrän kasvua. Samalla pyrittiin myös rajoittamaan julkisen sektorin palveluksessa olevan työvoiman kasvua. Edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi valtioneuvoston oli oltava toimivaltansa rajoissa valmis

---

¹⁸³ Myös Sakari Tuomiojan (1954), Reino Kuuskosken (1958) ja Teuvo Auran II (1972) hallitusten istuessa pidettiin eduskuntavaalit.

¹⁸⁴ Ruohonen 1981, 163.

myötävaikuttamaan siihen, että valtion kulutusmenojen määrän kasvu olisi korkeintaan 3,5 prosenttia vuonna 1975 ja korkeintaan 2 prosenttia vuonna 1976.¹⁸⁵

Hallituksen työskentelystä

Virkamieshallituksen työskentely tapahtui normaalissa järjestyksessä. Se kokoontui viikoittain yleisistuntoihin, iltakouluun sekä presidentin esittelyyn. Teuvo Varjaksen mukaan hallituksen jäsenet nauttivat täysin siemauksin työstään sekä yksilöinä että tiiminä. Hyvä yhteishenki ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei hallituksen piirissä olisi ollut erilaisia mielipiteitä ja ristivetoakin. Äänestyspäätökset tehtiin kuitenkin kunnioittaen toisten perusteluja. ”Liinamaa ei vierastanut ketään, ei moittinut ministereitään, ei äksyillyt heille, eikä ollut epälojaali kenellekään. Huumoria sen sijaan viljeltiin ja pahimmat paikat sivuutettiin tietty pilke silmäkulmassa.” Osaltaan Liinamaan hallituksen sisäinen yhteistyö perustuikin silloin tällöin pidettyihin illanistujaisiin aviopuolisoiden kanssa. Varjaksen mukaan varsinainen kohokohta oli Kalastajatorpan illallistilaisuus Etykin vieraille.¹⁸⁶

Presidentin esittelyt olivat Varjaksen mukaan lyhyitä ja jämäköitä. Valmistelu tapahtui virkamiesten toimesta. Ministeri päätti, mitkä asiat otettiin esille valtioneuvoston istunnoissa. Laajakantoisimmat asiat valmisteltiin ministerivaliokunnissa. Valtioneuvoston päätettyä kantansa lakiesitys, nimitys tai muu asia otettiin presidentin esittelyyn. ”Vahvistan vielä virkamieshallituksen hengen; asioista keskusteltiin pääministerin johdolla valtioneuvoston kokouksissa, ministerivaliokunnissa ja hallituksen iltakoulussa. Oli tieto ja tunne, että Liinamaa teki, tuki ja kannusti”, Varjas kirjoittaa muistelmissaan.¹⁸⁷ Myös Heikki Kosken mukaan ”hallituksen henki oli hyvä, vaikka välillä äänesteltiin”.¹⁸⁸

Hallituksen iltakouluja järjestettiin viikoittain. Pääministerin sihteerin Alec Aallon tämän tutkimuksen tekijälle antaman tiedon mukaan iltakouluista ei laadittu

---

¹⁸⁵ Ca Valtioneuvoston pöytäkirjat, kesäkuu 1975, KA.

¹⁸⁶ Varjas 1997, 6, 18 ja 19.

¹⁸⁷ Varjas 1997, 13 ja 31.

¹⁸⁸ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

pöytäkirjoja. Valtioneuvoston kanslian arkistossa Liinamaan hallituksen materiaalin joukossa on kuitenkin lista kaikkien iltakoulujen asialistoista. 18. kesäkuuta ja 26. marraskuuta välillä hallitus piti kaikkiaan 24 iltakouluistuntoa.

18. kesäkuuta pidetyn iltakoulun ensimmäisenä asiana oli vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen laatiminen. Iltakouluissa käsiteltiin lakiesitysten (esimerkiksi kunnallislain kokonaisuudistus, maatilalaki, energiansäästölaki) lisäksi laajalti hinta-, palkka-, tuonti- ja tukiasioita. Esillä olivat myös esimerkiksi Etyk-järjestelyt sekä kuvaputkiprojekti. Esityslistalla oli niin ikään uusien instituutioiden (esimerkiksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskus) ja kahden uuden hovioikeuden (Kouvola ja Rovaniemi) perustaminen.

Iltakouluista Heikki Koski toteaa seuraavaa: ”Iltakoulujen merkitys oli suurempi kuin tänä päivänä näyttää olevan hallituksen työskentelyssä. Iltakouluissa lähinnä käsiteltiin ennakkoon semmoisia asioita, joista voi kuvitella hallituksen piirissä olevan erilaisia mielipiteitä, joita yritettiin siellä sitten sovittaa ja antaa sitten tasapuolinen laajempi informaatio kuin mitä asiakirjoista käy ilmi.”¹⁸⁹

Kuten hallitukset yleensä, myös virkamieshallitus hyväksyi asetuksia ja lähetti eduskunnan käsiteltäväksi lakiesityksiä hyvinkin yksityiskohtaisista asioista, kuten naudan- ja sianlihan tuontimaksujen alentamisesta, jäkälän maastaviennistä tai ulkomailla olevien kiinteistöjen myynnistä.

Hallituksen yleisistuntoja johti pääministerin poissa ollessa muutamaan otteeseen myös valtiovarainministeri Tuominen ja ulkoasiainministeri Mattila. Liinamaa pääsi myös kerran lokakuussa johtamaan presidentin esittelyä Kekkonen ollessa ulkomaanmatkan vuoksi estynyt.

Teuvo Varjaksen mukaan virkamieshallituksen asema on poliittista hallitusta helpompi siinä, että ”sen ei tarvitse ottaa huomioon valitsijoiden mielipiteitä kentällä, ei käydä poliittisissa tilaisuuksissa eikä paimentaa eduskuntaryhmiä hallituksen esityksen taakse. Asemaa helpottaa myös opposition puuttuminen. Eduskunnassa virkamieshallituksen esityksiin suhtaudutaan neutraalisti. Tuen puuttuminen on vastaavasti miinuspuolella.” Näin ollen virkamieshallituksen asema muodostuu niin vahvaksi kuin sen nauttima arvostus antaa aihetta.

---

¹⁸⁹ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

Ministerien persoonalla on myös oleellinen merkitys käytännön toiminnassa ja päätösten teossa. Tärkeimmäksi nousee kuitenkin hallituksen yhteistyökyky.¹⁹⁰

5.2. Etykin kolmannen vaiheen huippukokous

Alusta pitäen oli selvää, että Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous Etyk, Suomen ja presidentti Kekkonen suuri haave ja projekti, olisi hallituksen tärkein asia. Kekkonen oli hallituksen vaihdoksen myötä saanut potentiaaliseksi kilpailijakseen nousseen Ahti Karjalaisen pois ulkoministerin paikalta ja hallitsi nyt yksin Etyk-näyttämöä.

Etykin kolmannen vaiheen oli sovittu kokoontuvan huipputasolla Helsingissä. Kevään ja alkukesän 1975 aikana johtavat suurvallat viestittivät presidentti Kekkoselle, että konferenssi oli ajoittumassa heinäkuuhun. Yllättävät viime hetken ongelmat, muun muassa Maltan vastahankaisuus, saivat kuitenkin aikaan sen, että Suomi sai lopullisen vahvistuksen konferenssin ajankohdasta vasta heinäkuun puolivälissä – kaksi viikkoa ennen sen alkua.¹⁹¹ Iltakoulussa 9.7. ulkoasiainministeri Olavi J. Mattila kertoi, että asiakysymykset oli riittävästi sovittu – kyse oli enää ajankohdasta, joksi oli täsmentymässä 30.7.–1.8.¹⁹²

Heikki Koski kirjoittaa muistelmissaan, että sisäasiainministerille Etyk merkitsi suurta turvallisuusvastuuta. Ministerin toimialueeseen kuuluivat sekä poliisi että rajavartiolaitos. Näin ollen tapahtui sellainenkin poikkeuksellisiin oloihin viittaava ratkaisu, että sisäasiainministeri nimitettiin hallituksen ulkoasiainvaliokuntaan. Kun konferenssin pito ja ajankohta olivat varmistuneet, myös turvallisuusvalmistelut tehostuivat. Hallituksen kytkentä niihin oli Kosken mukaan kaksitasoista. Koski kävi valmistelut huolellisesti läpi poliisiylijohtaja Erkki J. Korhosen kanssa, jolla oli kokonaisvastuu poliisin toimista. Lisäksi valmisteluja seurasi epävirallinen ryhmä, johon kuuluivat pääministeri,

---

¹⁹⁰ Varjas 1997, 3.

¹⁹¹ Suomi 2004, 21.

¹⁹² Koski 2005, 86.

ulkoasiainministeri, sisäasiainministeri, poliisiylijohtaja ja konferenssin järjestelyistä päävastuun kantanut suurlähettiläs Joel Pekuri.¹⁹³

Korkea-arvoisten vieraiden pääisäntä, tasavallan presidentti Urho Kekkonen määräsi 25.7.1975 johtamaansa Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin kolmanteen vaiheeseen osallistuvan Suomen valtuuskunnan jäseniksi pääministeri Keijo Liinamaan, ulkoasiainministeri Olavi J. Mattilan sekä poliittisten puolueiden edustajina Ahti Karjalaisen, Kalevi Sorsan, Aarne Saarisen, Harri Holkerin, C. O. Tallgrenin, Pekka Tarjanteen, kansanedustaja Mirjam Vire-Tuomisen, valtiosihteeri Matti Tuovisen ja suurlähettiläs Jaakko Iloniemen sekä oikeutti ulkoasiainministeriön nimeämään tarvittavat asiantuntijat.¹⁹⁴

Johtotrioin kolmantena jäsenenä toimineen ulkoasiainministeri Mattilan mukaan edellä mainittu valtuuskunta oli presidentin seurue, joka edusti Suomea ja oli mukana presidentin kanssa eri tilaisuuksissa. Ulkoministeriö hoiti Etykin käytännön järjestelyt. Liinamaan hallituksessa pohdittiin erikseen monet asiat ja turvallisuuskysymykset olivat kaikkein herkimmät ja keskeisimmät pohdittavat, saapuivathan kokoukseen monen valtion päämiehet ja ulkoministerit ideologisesti ottaen kahdesta erilaisesta maailmasta. Mattila kertoikin huokaisseensa Liinamaan kanssa syvään sen jälkeen kun Etyk oli onnellisesti ohi. Vastuu kaiken onnistumisesta on tällaisessa suurtahtumassa erittäin suuri.¹⁹⁵

Konferenssin kolmas vaihe järjestettiin lopulta Helsingissä korkeimmalla poliittisella tasolla 30.7.–1.8.1975. Suomeen saapui Albaniaa lukuun ottamatta kaikkien Euroopan maiden, Yhdysvaltain sekä Kanadan poliittinen johto lukuisine avustajineen. Milloinkaan aiemmin ei maailmassa ollut järjestetty niin monen itsenäisen valtion poliittisen johdon yhteistä tapaamista, jossa kaikki osanottajat olisivat voineet tasaveroisina keskustella oman aikansa keskeisistä kysymyksistä.¹⁹⁶

Etykin kolmas vaihe kokoontui Suomessa huipputasolla; osanottajavaltioita edustivat ylimmät poliittiset johtajat eli valtiollisesta järjestelmästä riippuen

---

¹⁹³ Koski 2005, 85–86.

¹⁹⁴ Ruohonen 1981, 166.

¹⁹⁵ Sama.

¹⁹⁶ Suomi 2004, 21.

presidentit, pääsihteerit/ensimmäiset sihteerit tai pääministerit. Valtuuskuntien johtajat esittivät puheenvuorot, joissa käsiteltiin Etykin tuloksia ja liennytyspolitiikan tulevia tehtäviä sekä allekirjoittivat päätteeksi Etykin päätösasiakirjan. Päätösasiakirjassa on seikkaperäisesti esitetty kymmenessä kohdassa, joita nimitetään ”koreiksi”, Euroopan turvallisuuteen liittyvät kysymykset, käsitelty yhteistyötä talouden, tieteen, teknologian ja ympäristönsuojelun aloilla, pohdittu Välimeren alueen turvallisuuteen ja yhteistyöhön liittyvät kysymykset, hahmoteltu inhimillistä toimintaa eri aloilla ja sovittu tulosten seurannasta.¹⁹⁷

Kokouksen valmistelu vei myös huomattavan paljon hallituksen resursseja. Toinen valtiovarainministeri Teuvo Varjas totesi SDP:n eduskuntaryhmän kesäkokouksessa 11. elokuuta, että virkamieshallitus on siihenastisessa toiminnassaan keskittynyt suurelta osin Etykin kolmannen vaiheen järjestelyihin ”ja ilmeisesti onnistunut näissä varsin hyvin”. Varjas lisäsi, että ”kokouksen johdosta Suomen puolueettomuusasema on vahvistunut, minkä lisäksi kokouksen järjestelyt ovat tuoneet maallemme huomattavaa pr:ää”.¹⁹⁸

Työvoimaministeri Ilmo Paananen kävi SDP:n puoluetoimikunnan kokouksessa 7.8. antamassa samansuuntaisen tilannekatsauksen, jossa totesi, että ”Etyk on luonnollisesti vienyt pari viimeistä viikkoa jokseenkin tarkkaan, ainakin hallituksen ulkopoliittiselta johdolta ja osin muiltakin”.¹⁹⁹

Liinamaan virkamieshallitus jätti Etyk-selontekonsa eduskunnalle 27.11.1975 todeten sen lopussa: ”Etyk on laajalti nähty konferenssina, jossa pyritään parantamaan idän ja lännen yhteistyön edellytyksiä ja ratkomaan ongelmia, jotka johtuvat idän ja lännen pitkään jatkuneesta poliittisesta vastakohtaisuudesta. Suomen ulkopoliitikassa nämä samat pyrkimykset ovat olleet tunnetusti hallitsevia presidentti Kekkonen koko toiminnan ajan ja me olemme mielihyvällä

---

¹⁹⁷ Ruohonen 1981, 166 ja 170–171.

¹⁹⁸ SDP:n edk.r. kesäkokous 11.8., rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

¹⁹⁹ Keskustelumuistio 7.8., liite 21, n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

voineet todeta, että yleiseurooppalainen kehitys on nyt paljossa samansuuntaista.”²⁰⁰

Vuoden 1975 Etykin huippukokouksen isännöintiä pidetään presidentti Kekkonen uran huipentumana. Se oli kiistaton luottamuksen osoitus hänen ulkopoliittiselle linjalleen. Juuri Etyk ja nimenomaan sen kolmannen vaiheen isännyys tarjosivat Kekkoselle erinomaisen tilaisuuden korostaa Suomen puolueettomuuspolitiikan merkitystä ja selvittää sen ydintä merkittävämmälle kuulijakunnalle kuin milloinkaan aiemmin. Etyk vahvisti hänen johtoasemaansa maan sisällä – presidentin ulkopoliittisen linjan vastustajia ei juuri ollut. Etyk huipensi sen perinteisen ajatuksen, että pieni maa turvasi parhaiten oman asemansa ottamalla sillanrakentajan roolin suurvaltojen välisen voimatasapainon ylläpitämisessä. Kannan ottaminen rohkeasti asiaan, jossa suurvallat olivat keskenään erimielisiä, teki puolueettomuuspolitiikasta aktiivista ja vahvisti maan asemaa.²⁰¹

Hajottamalla eduskunnan ja nimittämällä huippukokouksen ajaksi Liinamaan virkamieshallituksen Kekkonen poisti parlamentaarisen yhteyden tärkeään kansainvälispoliittiseen tapahtumaan ja teki siitä korostetusti oman projektinsa.²⁰² Voidaan todeta, että Etyk oli eräänlainen kulminaatiopiste myös pääministeri Liinamaan uralla.

5.3. Tiivistä yhteydenpitoa puolueisiin

Puolueet ottivat jo alun alkaen etäisyyttä Liinamaan hallitukseen. Oli selvää, että Liinamaan miehitykseltään sinänsä korkeatasoinen ministeristö tulisi hoitamaan maan vain Etykin huippukonferenssin ja vaalien ylitse.²⁰³

SKDL:n liittohallituksen kokouksessa kesäkuun lopulla kansanedustaja Pauli Puhakka esitti lausuman, jonka mukaan ”virkamieshallitus on itse asiassa poliittinen hallitus”. Liittohallitus kritisoi hallituksen ja kuntien allekirjoittamaa sopimusta kuntien talouden supistamiseksi. Tämä oli puolueen mielestä osoitus

---

²⁰⁰ Ruohonen 1981, 171.

²⁰¹ Hallberg, Pekka – Martikainen, Tuomo – Nousiainen, Jaakko – Tiilikainen, Päivi: Presidentin valta. WSOY, Helsinki 2009, 259–260; Suomi 2004, 21.

²⁰² Hallberg – Martikainen – Nousiainen – Tiilikainen 2009, 260.

²⁰³ Sorsa 2003, 360.

siitä, että ”Liinamaan hallitus pyrkii toteuttamaan edeltäjänsä virheelliset talouspoliittiset suunnitelmat”.²⁰⁴

Arvo Aalto kritisoi hallitusta SKP:n keskuskomitean kokouksessa kesäkuun puolivälissä. Aallon mukaan hallituksen ”takana ja sisällä ovat samat poliittiset voimat kuin sitä edeltäneessäkin hallituksessa, täydennettynä kokoomuksen edustajalla. Useasti virkamieshallituksilla on teetetty kehnoinnat poliittiset ratkaisut ja näin yritetty paeta poliittista vastuuta niiden johdosta”. Tätä on syytä pelätä nytkin.” Keskuskomitean kannanoton mukaan ”kansan on syytä olla valppaana Liinamaan hallituksen talouspoliittisten toimien suhteen ja nähdä, että niissä toteutuu SDP:n, keskustapuolueen, kansanpuolueiden ja kokoomuksen tahto.” Aalto teki myös selväksi, että SKP:llä ja SKDL:llä ei ole mitään tekemistä Liinamaan hallituksen kanssa.²⁰⁵

Kommunistien piirissä suurta huolta näyttää aiheuttaneen etenkin kokoomuslaisen ministerin mukanaolo hallituksessa. SKP:n 16. kesäkuuta tekemässä julkilausumassa todetaan, että ”kokoomuksen mukaantulo hallitukseen merkitsee lisääntyvää uhkaa työtätekevän kansan ja koko maan yhteiskunnallisen kehityksen kannalta”.²⁰⁶ On mielenkiintoista, että kommunistit tulkitsivat kokoomuksen jäsenkirjan omistaneen ministeri Erkki Huurtamon mukanaolon hallituksessa koko puolueen hallitusjäsenyydeksi. Lähdeaineiston perusteella Huurtamon yhteydenpidosta kokoomuksen puolue-eliimiin ei löydy mitään näyttöä.

Vaikka virkamieshallituksen ministerit edustivat hallituksessa ensisijaisesti itseään, olivat etenkin sosialidemokraattien ja keskustapuolueen ministerit kuitenkin tiiviissä yhteydessä puolueensa johtoelimiin hallituksen toimikauden aikana.

Keskustapuolueen puoluehallituksen työvaliokunta keskusteli jo 18. kesäkuuta – viisi päivää hallituksen nimittämisen jälkeen – yhteydenpidosta virkamieshallitukseen. Se päätti kutsua keskustalaiset ministerit Esa Timosen ja Veikko Ihamuotilan sekä ministereiden keskustalaiset poliittiset sihteerit sekä

---

²⁰⁴ SKDL:n liittotoimikunnan kokouksen pöytäkirja 26.6.1975, mf: Cd SKDL:n liittotoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1975, KansA.

²⁰⁵ SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 16.6.1975, mf: 1 B SKP Cb Keskuskomitea 16.6.–30.11.1975 MF 446, kansio 208–209, KansA.

²⁰⁶ Sama.

työvaliokunnan että puoluehallituksen kokouksiin.²⁰⁷ Tästä lähtien yhteydenpito muodostuikin säännölliseksi. Maatalousministeri Ihamuotila raportoi etenkin ajankohtaisista maa- ja metsätalouspoliittisista kysymyksistä, liikenneministeri Timonen pääasiassa työvoimapolitiittisista asioista. Ministerit vierailivat muutamaan otteeseen myös puolueensa eduskuntaryhmän kokouksissa. Keskustapuoluetta lähellä olevat sitoutumattomat ministerit Olavi J. Mattila ja Lauri Posti sen sijaan eivät näyttäisi pöytäkirjojen mukaan vierailleen puolue-elinten kokouksissa. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä mahdollisuutta, että he ovat raportoineet muuta kautta hallituksen toiminnasta puolueen luottamushenkilöille.

26. kesäkuuta pidetyssä työvaliokunnan kokouksessa ministerit Timonen ja Ihamuotila olivat paikalla. Poliittisista kysymyksistä käsiteltiin muun muassa Yleisradion pääomakorotusta, joka oli ollut esillä hallituksessa. Timonen lupasi järjestää asiasta neuvottelun puolueen ja eduskuntaryhmän johdon sekä Yleisradion keskustalaisten edustajien välille. Ihamuotila puolestaan totesi, että Maatalouden Tiedotuskeskus on valmis tukemaan osaltaan tulevaa vaalityötä. Kokouksessa päätettiin, että puheenjohtaja Virolainen ja MTK:n johto keskustelevat käytännön toimenpiteistä maataloutta koskevan tiedotustoiminnan organisoimiseksi vaalien alla. Esillä olivat myös tulvakorvaukset sekä maatalouspolitiikan tavoitteet.²⁰⁸

Lokakuussa ministeri Ihamuotila selosti työvaliokunnalle budjettia erityisesti maatalouden kannalta. Hän katsoi, että sen läpiviemiseksi eduskunnassa tarvitaan poliittista enemmistöhallitusta. Lisäksi ministeri kertoi maatalousministeriön valmisteilla olevista lakiesityksistä mainiten esimerkiksi metsäparannus- sekä maatilalain. Työvaliokunta korosti hallituksessa oleville ministereille, että ”tärkeitä hallinnollisia uudistuksia tulisi lykätä, jotta niistä voitaisiin neuvotella poliittisesti”.²⁰⁹

Puheenjohtaja Virolainen tiedusteli työvaliokunnan kokouksessa 19. marraskuuta ”pitäisikö puolueen järjestää Liinamaan hallituksen keskustalaisille ministereille

---

²⁰⁷ Työvaliokunnan kokous 14/75 18.6.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA.

²⁰⁸ Työvaliokunnan kokous 15/75 26.6.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA.

²⁰⁹ Työvaliokunnan kokous 19/75 15.10.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA.

jonkinlainen keskustelutilaisuus”. Ministeri Ihamuotila kannatti tilaisuuden järjestämistä ja katsoi, että itsenäisiä toimissaan ovat erityisesti Posti ja Mattila.²¹⁰

Keskustan piirijärjestöistä satoi myös kritiikkiä virkamieshallitukselle, joka ”otti arveluttavan vastuun suorittaessaan Karhulan ja Kymin pakkoliitoksen Kotkaan.” Kymenlaakson piirikokous paheksui jyrkästi tehtyä ratkaisua ja vaati, että kunnallista itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan jatkossa. Laatomassaan julkilausumassa Ylä-Savon piirikokous puolestaan arvosteli virkamieshallituksen toimia, jotka johtivat maatalouden halpakorkoisten luottojen supistumiseen.²¹¹

Myös sosialidemokraattitautaiset ministerit vierailivat tiheään omissa puolueelimissään informoimassa ajankohtaisista poliittisista ja taloudellisista kysymyksistä. SDP:n puoluetoimikunnassa kesäkuun lopulla puoluesihteerin Ulf Sundqvist kertoi pitäneensä yhteyttä ”tovereihimme hallituksessa” ja ilmaisi huolensa hallituksen porvarillisten ministerien poliittisten sihteerien valinnasta. ”Valinnat ovat olleet eräiltä osin varsin ihmeellisiä, muun muassa eräät sitoutumattomat ministerit ovat valinneet selvästi kepulaisia sihteereitä ja siinä mielessä on tarkoitus käynnistää nimitysprosessia meidän ministeriryhmässämme siten, että sinne saataisiin edes joku, joka voisi pitää yhteyttä tänne puolueeseen päin. Tarkoitus on myös, että saisimme puoluetoimikuntaan silloin tällöin raportin hallitustyöstä.”²¹²

Toinen valtiovarainministeri Teuvo Varjas, sisäasiainministeri Heikki Koski sekä työvoimaministeri Ilmo Paananen näyttävät pöytäkirjojen valossa vierailleen ahkerimmin puolueensa johtoelimissä raportoimassa lähinnä talouspolitiikasta, työllisyyspolitiikasta sekä hallituksen valmisteilla olevista lakiesityksistä. Pääministeri Liinamaa kävi esittelemässä puoluetoimikunnalle budjettiesitystä. Varjaksen mukaan kutsu kokouksiin ei yleensä tullut puolueelta, vaan lähtökohtana yhteydenpidolle oli Keijo Liinamaan kanssa käyty keskustelu²¹³. Heikki Koski kirjoittaa muistelmissaan, että hallituksen sosialidemokraattiset

---

²¹⁰ Työvaliokunnan kokous 21/75 19.11.1975. Keskustapuolue Cd16, puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1975, MKA.

²¹¹ Sama.

²¹² Keskustelumuistio 26.6.1975, liite 20, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

²¹³ Varatuomari Teuvo Varjaksen haastattelu 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

ministerit pohtivat aika ajoin ratkaisujen poliittisia ulottuvuuksia, mutta eivät kuitenkaan pitäneet ryhmäkokouksia.²¹⁴

”Sitä pidettiin aika luontevana meidänkin toimesta, että kun tämä virkamieshallitus oli luonteeltaan tämmöinen puolipoliittinen hallitus, niin ei voinut olla hirveen näkyvää politiikkaa, muttet tällä tavalla pidettiin kuitenkin yhteyttä puolueisiin. Se oli tietysti aika tärkeää sikäli, jos ajatellaan jotakin kunnallislain uudistamista nyt yhtenä esimerkkinä, jotka kuitenkin lähti eduskuntaan, niin oli tärkeää kuitenkin pitää yhteyttä tietyllä tavalla myös siihen toteuttavaan puoleen.” Kosken mukaan SDP puolueena suhtautui virkamieshallitukseen neutraalisti. ”Ei se ollut siitä mitenkään innostunut. Se oli realiteetti tavallaan, että siinä on nyt virkamieshallitus sen aikaa, kun saadaan hommat poliittisesti järjestykseen.”²¹⁵

Ministeri Varjas totesi SDP:n eduskuntaryhmän kesäkokouksessa 11. elokuuta, että ”virkamieshallituksen päätarkoituksena on toimia niin, että siitä olisi mahdollisimman vähän haittaa poliittisille puolueille.” Hän selosti hallituksen Etyk -ponnisteluista sekä heikkenevistä talousnäkökymistä ja totesi hallituksella olevan seuraavaksi edessään vuoden 1976 budjettivalmistelut. Varjas piti huolestuttavina tietoja siitä, että asuntotuotanto oli putoamassa runsaalla 20 000:lla. ”Kun tähän lisätään vielä metsäteollisuuden huono tilanne sekä vaatetusteollisuuden ongelmat, erityisesti kehitysalueilla, tulee hallituksella olemaan suuri tehtävä estää uusi muuttoaalto Ruotsiin.” Varjas totesi myös, että ”joka tapauksessa on selvää, että työllisyyden hoitaminen on hallituksen keskeisimpiä tehtäviä”.²¹⁶

Sisäasiainministeri Koski selosti puoluetoimikunnalle 11.9., että hallituksessa ovat ensimmäiset erimielisyyskohteetkin jo takanapäin. Valtioneuvosto oli joutunut äänestämään ensimmäistä kertaa liittyen lasten päivähoitosuunnitelman vahvistamiseen. Toinen yhteenotto oli liittynyt maatalouspoliittisiin kysymyksiin, joissa ei toistaiseksi ollut tapahtunut etenemistä maatalousministerin toivomalla tavalla. Kosken mukaan kaikkein eniten hallitusryhmän piirissä aiheutti huolta

---

²¹⁴ Koski 2005, 102.

²¹⁵ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

²¹⁶ SDP:n edk.r. kesäkokous 11.8.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

työllisyystilanteen hyvin voimakas heikkeneminen. ”Tämä nimenomaan sen tähden, että tuntuu siltä, että käytettävissä olevia keinoja on niin perin vähän ja toisaalta tuo huononeminen näkyy aivan silmissä ja ilmeisesti ensi talvikautta ajatellen saavuttaa erittäin huolestuttavat muodot”.²¹⁷

Pääministeri Liinamaa vieraili puoluetoimikunnan kokouksessa 16. lokakuuta esittelemässä virkamieshallituksen antamaa budjettiesitystä ja ennakoimassa sen tulevaa vastaanottoa eduskunnassa. Hallitustyöskentelystä hän totesi, että ”tällä hetkellä me olemme tilanteessa, että hallitus on eräänlaisessa odotusvaiheessa”. Neuvottelut poliittisen hallituksen muodostamiseksi maahan olivat parhaillaan käynnissä. Liinamaa ilmaisi käsityksensä, että jos istuva hallitus joutuu pitempään hoitamaan tehtäviään, ”niin varsin pian tullaan sellaiseen tilanteeseen, jossa meidän täytyy tehdä erilaisia esityksiä, jotka tulevat myös eduskunnan käsiteltäviksi, ja tällä tavoin eduskunta joutuu paitsi budjettiin liittyvien kysymysten osalta myös monien muitten asioitten osalta ottamaan kantaa virkamieshallituksen tekemiin esityksiin.” Liinamaan mukaan tilanteen kannalta paras ratkaisu ja kaikkien etu olisi, että mahdollisimman nopeasti saataisiin muodostettua poliittinen hallitus, ”koska vastuunottoa näistä kysymyksistä ei kuitenkaan voida poliittisella puolella välttää”. ”Luulen, että ne esitykset, joita joudutaan syksyn kuluessa tekemään, jos tämä hallitus istuu pitempään, ovat monilta osiltaan sellaisia, että ne ovat kipeitä milloin mihinkin suuntaan ja niiden käsittely tulee olemaan varsin hankalaa”, Liinamaa sanoi.²¹⁸

Vielä marraskuun 27. päivänä – kolme päivää ennen hallituksen vaihtumista – toinen valtiovarainministeri Varjas kävi antamassa eduskuntaryhmälle ajankohtaisen katsauksen. Hän muun muassa huomautti, että hallituksessa on parhaillaan valmisteilla eräitä ”varsin laajaulotteisiakin ulkomaankaupan tasapainottamiseen tähtäviä toimenpiteitä”. Muun muassa valmistelut elinkeinolainsäädännön tarkistamiseksi olivat edenneet jo varsin pitkälle”.²¹⁹

---

²¹⁷ Keskustelumuistio 11.9.1975, liite 26, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

²¹⁸ Keskustelumuistio 16.10.1975, liite 32, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

²¹⁹ SDP:n edk.r. kokous 27.11.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

SKDL ja SKP tekivät siis jo alusta asti selväksi, ettei niillä ole mitään tekemistä Liinamaan hallituksen kanssa. SKP:n poliittisen toimikunnan jäsen Urho Jokinen totesi marraskuun lopussa hallituksen saatua jatkoajan, että poliittista hallitusta ei syntynyt, ”koska monilla tahoilla ei nähdä tarvetta sen muodostamiselle, koska nykyinen tilanne on edullinen muun muassa kokoomukselle ja sosialidemokraateille”. Erkki Kivimäen mielestä ”meidän kannaltamme virkamieshallitus on huonoin vaihtoehto, jota pitää arvostella, konkreettisena asiana nyt budjetti. Samoin tulee todeta siinä edustettuna olevien puolueiden kaksoisrooli”.²²⁰

5.4. Synkkien pilvien varjostamaa talouspolitiikkaa

Budjettiesityksen laatiminen

”Vuoden 1975 alussa kävi lopullisesti selväksi, että Suomen kansantalous oli sekä kansainvälisen suhdannetaantumun että omien toimiemme vuoksi ajautumassa umpikujaan. Ulkomaankaupan alijäämä oli kasvamassa yli sietorajamme. Maamme ulkomainen velkaantumistaso oli saavuttamassa tason, jonka ylittäminen ei enää olisi taloudenpidon kannalta mahdollista. Inflaatiotahti oli edelleen kansainvälistä kärkitasoa ja vaaransi Suomen kansainvälistä kilpailukykyä. Hyvänä säilyneen työllisyydenkin taivaalle oli nousemassa synkkiä pilviä”, näin lausui pääministeri Keijo Liinamaa vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen julkistamistilaisuudessa 10. lokakuuta.²²¹

Heikentyneessä taloustilanteessa Sorsan I hallitus, neuvoteltuaan asiasta Suomen Pankin kanssa, hyväksyi ja käynnisti talouspoliittisen toimenpideohjelman, jonka tavoitteena oli kansantalouden tasapainon palauttaminen vuosien 1975 ja 1976 aikana. Liinamaan hallitus allekirjoitti toimikautensa alussa myös julkisen talouden menojen supistamissopimuksen valtiovallan ja kuntien keskusjärjestöjen

---

²²⁰ SKP:n poliittisen toimikunnan kokous 26.11.1975, mf: rulla n:o 104: SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat liitteineen 28.4.–29.12.1975, KansA.

²²¹ ”Keijo Liinamaan puheenvuoro vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen julkistamistilaisuudessa 10.10.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

kanssa. Sen tarkoituksena oli estää bruttoveroasteen nousu.²²² Liinamaan virkamieshallitus valmisteli näiden pohjalta esityksensä vuoden 1976 tulo- ja menoarvioksi. Hallitus arvioi lisäksi taloudelliset kehitysnäkymät sillä hetkellä käsillä olevien tietojen pohjalta. Tämä arvio osoitti, että tulevaisuudenkuva oli huomattavasti synkempi syksyllä 1975 verrattuna saman vuoden kevääseen.²²³ Vaikka hallituksen yhdeksi päätehtäväksi oli alusta asti osoitettu seuraavan vuoden budjetin valmistelu, lähdettiin hallituksen piirissä liikkeelle siitä, että budjetin läpivieminen eduskunnassa ei enää jäisi sen tehtäväksi.

Pääministeri Liinamaa näki lähivuosien tilanteen hyvin huolestuttavana, mutta hänen varoituksen sanansa eivät kantaneet kaikkialla hedelmää. Liinamaan mielestä taloudellisen tilanteen parantamisen perusehto oli poliittisten päätöksentekijäin – siis eduskunnan ja hallituksen – johdolla yhteistyössä Suomen Pankin ja etujärjestöketän kesken aikaansaatu yksimielisyys. Yhteistoiminnan tieltä tuli nopeasti poistaa vakavat esteet, joita oli ollut vuodesta toiseen.²²⁴

Budjetin teko käynnistyi ensimmäisillä neuvotteluilla jo elokuun alussa, kun hallitus oli selvinnyt kiitettävien arvosanoin kansainvälisestä Etyk-haasteesta. SDP:n puoluetoimikunnassa vierailut työvoimaministeri Paananen toi terveisiä hallitukselta, jossa valtiovarainministeri Tuominen esitti jo alusta lähtien omana näkemyksenään, että ”tämän hallituksen luonteensa mukaisesti pitää tehdä sellainen budjetti, jossa tavallaan ruma sana sanotaan niin kuin se on, eli sinne kirjoitetaan näkyviin tiedossa oleva todellisuus, vaikka se näyttäisi pahaltakin ja sitten se jää kaiken järjen mukaan poliittisen hallituksen eteenpäin vietäväksi, sillä muutenhan sen kohtalo eduskunnassa on ihan mahdotonta”.²²⁵

Suomen taloudellisen kehityksen keskeisimmät ongelmat olivat tuotannon kasvun pysähtyminen, kauppataaseen epätasapaino, voimakas inflaatio sekä lisääntyvä työttömyys. Nämä ongelmat olivat monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Työvoiman kysynnän odotettiin edelleen heikentyvän koko maassa. Työttömyysasteen

---

²²² SDP:n edk.r. kesäkokous 11.8.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

²²³ ”Keijo Liinamaan puheenvuoro vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen julkistamistilaisuudessa 10.10.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

²²⁴ Ruohonen 1981, 177.

²²⁵ Keskustelumuistio 7.8.1975, liite 21, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

puolestaan arvioitiin kohoavan vuoden 1975 toisen neljänneksen 1,9 prosentista noin 2,5 prosenttiin vuoden viimeisellä neljänneksellä.²²⁶

Hallituksen piiristä viestitettiin taloustilanteen kehittyneen jatkuvasti epäsuotuisaan suuntaan. Toinen valtiovarainministeri Varjas huomautti SDP:n eduskuntaryhmälle, etteivät sisä- ja talouspoliittiset näkymät olleet syksyn alkaessa kovin ruusuisia. ”Eletään selvää taantumaa, inflaatiouvauhti on noin 17 % ja vaihtotaseen alijäämä uhkaa nousta vuodenvaihteen tienoilla jopa lähelle 7 miljardia markkaa. Tämän lisäksi on otettava huomioon vielä se, että myös työllisyystilanne on heikkenemässä.”²²⁷

Puheenjohtaja Virolainen totesi keskustapuolueen puoluehallituksen kokouksessa 30. syyskuuta, että Liinamaan hallitus valmistelee ”veristä budjettia”. Virolaisen mukaan vielä ei ollut tiedossa, miten hallitus aikoo turvata työllisyyden, ”miten kovasti kirves heiluu maatalousmäärärahojen kohdalla ja minkä kohtelun saavat aluepoliittiset määrärahat”. Hän arvioi budjetin läpimenon eduskunnassa epätodennäköiseksi, ellei nopeasti saada aikaan poliittista hallitusta. ”Jatkuvasti puhutaan eduskunnan vallan lisäämisestä, mutta toistuva turvautuminen virkamieshallitukseen ja vaikeudet enemmistöhallituksen aikaansaamisessa osoittavat, että eduskunnan valta pikemminkin heikkenee kuin vahvistuu”, Virolainen piikitteli parlamentarismia toimimattomuutta.²²⁸

Hallitus piti perinteisen budjettiriihensä syyskuun lopulla. Budjettiesitys valmistui lokakuun alussa ja menojen loppusumma kohosi noin 29 miljardiin markkaan.²²⁹ Teuvo Varjas kirjoittaa muistelmissaan, että budjettiesitystä valmisteltaessa oli mahdotonta estää ristiriitojen syntyminen. ”Osaltaan siihen vaikutti raha ja sen jako sellaisenaan, kunkin ministerin reviiirin puolustamistarve sekä talouspoliittiset ja yhteiskunnalliset näkemyserot.”²³⁰

---

²²⁶ ”Työvoimaministeri Ilmo Paananen puhe 18.9.1975”, hallitus 57, työvoimaministeri Ilmo Paananen, puheet 1975, VKA.

²²⁷ SDP:n edk.r. kesäkokous 11.8.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

²²⁸ Keskustapuolueen puoluehallituksen kokous 9/75, 30.9.1975. Keskustapuolue Cc20, keskustapuolueen puoluehallituksen pöytäkirjat 1975, KMA.

²²⁹ Vuoden 2011 rahassa tämä tarkoittaisi noin 22 miljardia euroa (lähde: Rahamuseon raha-arvolaskuri).

²³⁰ Varjas 1997, 6.

Pääministeri Liinamaa esitteli hallituksen laatimaa vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesitystä todeten, että ”talouspolitiikan keskeisenä tavoitteena on jatkaa edellytysten luomista sille, että vuoden 1976 aikana päästäisiin olennaisesti tasapainoisempaan kehitykseen maassamme. Koska kokonaistuotanto todennäköisesti supistuu vuoden 1975 aikana ja kasvaa ensi vuonnakin vain vähän, joutuvat kaikki talouselämän osapuolet ja väestöryhmät nyt arvioimaan uudelleen vuoteen 1976 ja sen jälkeisiin vuosiin kohdistuvat toiveensa ja tavoitteensa. Monien aikaisemmin päätettyjen uudistusten toteuttamista joudutaan tässä tilanteessa hidastamaan.”²³¹

Markkinatalousmaissa edellisenä vuonna alkanut suhdannetaantuma oli Liinamaan arvion mukaan osoittautunut kestoaltaan, syvyydeltään ja laajuudeltaan pahimmaksi toisen maailmansodan jälkeen. Tuonnin hillitsemiseksi tarkoitetut toimenpiteet olivat alkaneet vaikuttaa, joskin odotettua hitaammin. Sen johdosta, että vienti oli samanaikaisesti supistunut jyrkästi, ulkomaankaupan alijäämän arvioitiin nousevan paljon suuremmaksi kuin keväällä arvioitiin. Kauppataseen alijäämän arvioitiin puolestaan nousevan 8 miljardiin markkaan²³² sen oltua edellisenä vuonna 5 miljardia. Samalla ulkomainen nettovelka oli nousemassa 20 prosenttiin bruttokansantuotteesta, kun se vuonna 1974 oli 13,5 prosenttia.²³³

Pääministerin mukaan juuri ulkomainen velkaantuminen ja vaihtotaseen alijäämäisyys asettivat ahtaat raamit tulevien vuosien talouspolitiikalle. Tämän vuoksi oli välttämättä harjoitettava entistä tehokkaampaa ja pitkäjänteisempää talouspolitiikkaa. ”Ellei tässä onnistuta, menetämme tulevien vuosien kasvu- ja kulutusmahdollisuudet ja joudumme velkaantumiskierteeseen, josta selviäminen ilman suuria vaikeuksia ei ole mahdollista”²³⁴.

Liinamaa näki keskeisimmäksi ulkomaankaupan tasapainottamisessa investointipolitiikan suunnan oikaisemisen. Investoinnit olivat ylittäneet

---

²³¹ ”Keijo Liinamaan puheenvuoro vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen julkistamistilaisuudessa 10.10.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

²³² Vuoden 2011 rahassa tämä tarkoittaisi noin 6 miljardia euroa (lähde: Rahamuseon raha-arvolaskuri).

²³³ ”Keijo Liinamaan puheenvuoro vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen julkistamistilaisuudessa 10.10.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

²³⁴ Sama.

kotimaisen säästämisen luomat rahoitusmahdollisuudet. Ulkomaista velkaa oli käytetty niihin liikaa. Toinen tavoiteltava asia oli säästämisen edistäminen niin julkisella sektorilla kuin kotitalouksissa. Virkamieshallitus esitti eri virastojen työmäärärahojen lisäksi 400 miljoonan markan määräistä valtion investointirahaston varojen käyttöä vuonna 1976 torjumaan jatkuvassa nousussa olevaa työttömyyttä. Budjettiesityksessä pyrittiin saamaan maan talous tasapainoon lukuisin supistuksin ja muun muassa ehdotettiin peruskoulu-uudistuksen toteutuksen lykkäämistä. Uudessa eduskunnassa etenkin vasemmisto suhtautui karsaasti Liinamaan hallituksen ”välivuosisilinjaan”. Hallitus esitti myös autoveron väliaikaista korotusta hillitäkseen tuontia.²³⁵

Budjetin valmisteluvaiheista pääministeri totesi SDP:n puoluetoimikunnalle, että se syntyi hallituksessa ”pitkän hieromisen ja mankeloimisen jälkeen”. Sen sisällöstä ei äänestetty hallituksessa. Esityksessä verokysymys muodostaa yhden kokonaisuuden. Esityksessä ovat vastakkain 600 miljoonan markan verohelpotukset ja lisäys. Liinamaan mukaan sen ”yksi hyvä puoli eduskuntaa ajatellen on se, että sen takana lähtötilanteessa ei ole yhtään selvää puoltoääntä, ja siltä pohjalta sen käsittelyyn pitää ryhtyä. Tämän vuoksi budjetti on yritetty rakentaa sitten tämän puoltoäänten puuttumisen vastapainoksi sellaiseksi, että se olisi mahdollisimman vaikea repiä kappaleiksi eli jos repäistään rikki yhdeltä kohtaa, niin se hajoaa sitten usealta muultakin kohdalta samalla kertaa.”²³⁶

Pari viikkoa budjettiesityksen antamisen jälkeen pääministeri totesi, että budjetin eduskuntakäsittelyn ja sen toteuttamisen kannalta olisi tärkeää, että riittävän ajoissa syntyy poliittinen enemmistöhallitus. Tämä oli hänen mielestään myös välttämätöntä maan taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi pidemmällä tähtäimellä.²³⁷

Budjettiesitys muodosti myös pohjan edessä oleville vuoden 1976 tulopoliittisille ratkaisuille. Pääministerin mukaan nykyinen hallitus ”on pyrkinyt mahdollisimman realistiseen esitykseen, jolla kortit myös tulopoliittisia neuvotteluja ajatellen on lyöty pöytään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että

---

²³⁵ Ruohonen 1981, 173–174.

²³⁶ Keskustelumuistio 16.10.1975, liite 32, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

²³⁷ ”Keijo Liinamaan puhe poliittisten toimittajien lounaalla 28.10.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

hallitus nyt jäisi sivustakatsojaksi. Useat kysymykset kuten hintapolitiikan hoito ja maataloustuloratkaisu, vaativat tiivistä yhteistyötä valtion ja eri etujärjestöjen välillä.”²³⁸

Eduskuntapuolueiden piiristä kumpusi rajuakin kritiikkiä budjettiesitystä vastaan. SDP:n kansanedustaja Ralf Friberg katsoi, että sosialidemokraattien ryhmäpuheenvuorossa budjetista ”on oltava tiukka yleissävy, jonka lähtökohtana on se, miten eri puolueet menettelivät vaalitaistelun aikana. Missään tapauksessa ei saa antaa sellaista kuvaa, että sosialidemokraattinen ryhmä kannattaisi Liinamaan hallitusta.” Kansanedustaja Lyyli Aalto puolestaan esitti, että sosialidemokraattien tulisi ”lyödä budjettiehdotusta kuin vierasta, koska omatkin miehet ovat olleet tekemässä esitystä”.²³⁹

Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä sen sijaan suhtautui varsin tyyneesti budjettiin. Ryhmän mielestä hallituksen budjettiesitykseen tulee suhtautua ”maltillisesti, koska kireä tilanne vaatii kireätä budjettia, mutta tästä huolimatta on erityisesti ryhmäpuheenvuorossa keskityttävä johdonmukaisesti kokoomuksen kannalta tärkeisiin kysymyksiin.”²⁴⁰

Työvoimaministeri Paananen raportoi SDP:n puoluetoimikunnalle hallituksen eduskunnassa saamasta budjettipalautteesta. Hän kertoi hallituksen kuunnelleen eduskunnan edessä ” pari päivää tuomiotaan ja se on, kuten etukäteen odotettiin, ollut aikalailla tasainen, joka puolelta saumaton.”²⁴¹

Liikevaihtoverosta tuli lopulta budjetin kovin kiistakysymys. Liinamaan hallitus esitti sen korottamista 12:sta 13 prosenttiin, mutta tästä luovuttiin myöhemmin Mieltusen hallituksen aikana sosialidemokraattien ja SKDL:n vastustuksen takia. Vastaavasti hallitus esitti tuloveroasteikkoihin lievennyksiä, jotka olisivat merkinneet 600 miljoonan markan supistuksia valtion verotuloihin. Todettakoon, että budjetin lopullinen hyväksyminen siirtyi eduskunnassa aina tammikuulle 1976 saakka. Maahan oli saatu silloin jo poliittinen enemmistöhallitus. Budjetin

---

²³⁸ Sama.

²³⁹ SDP:n edk.r. kokous 14.10.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

²⁴⁰ Kokoomuksen edk.r. kokous 14.10.1975. Kansallinen Kokoomus, eduskuntaryhmä 1975, pöytäkirjat, Ca17, PTA.

²⁴¹ Keskustelumuistio 23.10.1975, liite 33, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistiot 1974–1975, TA.

yksityiskohdista äänestettiin kaikkiaan 903 kertaa. Menojen loppusumma oli 29,2 miljardia markkaa eli parisataa miljoonaa enemmän kuin mitä Liinamaan hallitus oli esittänyt.²⁴²

Työllisyyden ylläpitämiseksi tarvittavia toimia käsiteltiin moneen otteeseen hallituksessa ja sen asettamissa ministerivaliokunnissa. Tärkeimpiä toimia olivat lisäykset asuntolainamäärärahoihin, maatilatalouden kehittämisrahastoon, ammattikurssitoimintaan, valtion työmäärärahoihin ja työvoimaministeriön avustus- ja lainamomentille. Vuoden 1976 budjettiesityksessä työllisyyttä edistäviä määrärahoja olivat useimmat valtion sijoitusmenot sekä eräät valtion avut ja kunnossapitomenot.²⁴³

Tulopoliittiset neuvottelut

Neuvottelut uudesta tulopoliittisesta ratkaisusta alkoivat hallituksen loppumetreillä 20. marraskuuta, jolloin käytiin käsiksi tehtyihin veropoliittisiin selvityksiin sekä selvityksiin ansioiden kehityksestä kuluneella sopimuskaudella.²⁴⁴

Pääministeri Liinamaan mukaan tulopoliittisten neuvottelujen keskeinen tavoite oli inflaation katkaiseminen vuoden 1976 aikana sellaiselle tasolle, jotta se ei ylittäisi Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta tärkeiden maiden vastaavaa tasoa. Kuluva tulopoliittinen sopimuskausi oli päättymässä tammikuun lopulla 1976. Tämän vuoksi neuvottelut oli käytävä mahdollisimman ripeästi. Liinamaa ilmoitti marraskuun lopulla, että työmarkkinain keskusjärjestöt olivat aloittamassa keskinäiset neuvottelunsa. Maataloustuloon liittyvät kysymykset tulisivat myös neuvotteluvaiheeseen lähiaikoina, kun maataloustulolakia valmistelevalle toimikunnan työ saataisiin päätökseen. Tulopoliittisten kysymysten valmistelun koordinointi tapahtui tulopoliittisen virkamiehen johdolla. Hallituksen

---

²⁴² Ruohonen 1981, 175.

²⁴³ ”Työvoimaministeri Ilmo Paananen puhe 5.11.1975”, hallitus 57, työvoimaministeri Ilmo Paananen, puheet 1975, VKA.

²⁴⁴ SDP:n edk.r. kokous 13.11.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA.

puolelta vastuunalaisena ministerinä toimi toinen valtiovarainministeri Teuvo Varjas.²⁴⁵

Varjaksen mukaan pääministeri oli hyvin kiinnostunut tulopoliittisista neuvotteluista. Varjas pohjusti ne selvittämällä oliko tarpeen nimetä erityinen tulopoliittinen virkamies vetämään neuvotteluja. Tarvetta oli ja tehtävään nimitettiin Paavo J. Paavola, joka selvitti virka- ja työehtosopimusten uudistamisen tiellä olevia esteitä ja haki järjestöjen kanssa kansantaloudellisesti sopivaa palkankorotustasoa. Neuvottelut etenivät tahmeasti, eikä hallituksen vaihdos marraskuun lopulla kesken neuvottelujen parantanut Paavolan mahdollisuuksia. Niinpä aivan neuvottelujen loppuvaiheessa keväällä 1976 pääministeri Martti Miettunen joutui tekemään Paavolan avustuksella sovitteluesityksen. Menettely muistutti 1970-luvun alussa solmitun UKK-sopimuksen syntyä.²⁴⁶

5.5. Lainsäädäntötyötä ja aikaansaannoksia

Viisi ja puoli kuukautta istunut virkamieshallitus ei juuttunut pelkästään hallintorutiinien pyörittämiseen vaan valmisteli toimikaudellaan useita lakeja ja asetuksia. Edellisen hallituksen jäljiltä oli toki jäänyt lukuisia esityksiä pöydälle, joita virkamieshallitus lähti ennakkoluulottomasti viemään eteenpäin. Ehkä tärkein lainsäädännöllinen ponnistelu oli kunnallislain kokonaisuudistus. Lisäksi hallitus joutui ratkaisemaan useita virkanimityksiä – eikä niistä päätettäessä välttytty äänestysiltäkään. Hallituksen toimikausi olikin näin ollen varsin työteliäs, kuten Teuvo Varjas muistelmissaan kirjoittaa: ”Keijo Liinamaan virkamieshallitus ei istunut kädet ristissä odottamassa, että poliitikot saisivat riitansa ratkaistuksi ja muodostaisivat uuden poliittisen hallituksen”. Varjas kertoo, että ministeristö ei tyytynyt pelkästään hallinnoimaan ja hoitamaan vain jo pöydällä olevia asioita vaan halusi viedä eteenpäin ja kehittää joitakin isoja

---

²⁴⁵ ”Pääministeri Liinamaa tulopoliittisessa neuvonpidossa 20.11.1975”, kansio 3: Pääministerikauden puheita ja esitelmiä 1975, Keijo Liinamaan yksityiskokoelma, KA.

²⁴⁶ Varjas 1997, 26–27.

projekteja, jotka olivat erimielisyyksien kohteena tai ”joita ei ollut uskallettu, vaivauduttu tai kyetty viemään eteenpäin.”²⁴⁷

Heikki Koski kuvailee hallituksen luonteen muuttuneen eduskunnan tulon jälkeen poliittisemmäksi. ”Kun eduskuntavaalit oli suoritettu ja eduskunta tuli, niin kyllähän se tietysti sitä kautta muuttui se ilmapiiri, ja jouduttiin istumaan eduskunnassa ja vastaamaan kysymyksiin, ja ennen kaikkea täytyi miettiä, että millä tavalla saadaan aikaan sellainen budjetti vuodelle 1976, että eduskunnassa saadaan sille riittävä enemmistö. Ja tietysti nämä kunnallislakiuudistus ja monet muut silloiset uudistukset, jotka edellyttivät eduskunnan hyväksymistä, niin kyllähän niissä täytyi ottaa koko ajan huomioon myös tämä toteuttamisvaihe, että kyllähän se tietysti muutti sitä sitten poliittisempaan suuntaan.”²⁴⁸

Uuden kunnallislain valmistelu

Kunnallishallintokomitea oli antanut mietintönsä uuden kunnallislain valmistelusta jo vuonna 1973, mutta Sorsan hallitus ei vienyt sitä eteenpäin toimikaudellaan. Liinamaan hallitus sen sijaan asetti erityisen kunnallisasiain ministerivaliokunnan, jonka keskeisimmäksi, joskaan ei ainoaksi tehtäväksi, tuli uuden kunnallislain valmistelu. Ministerivaliokunta hioi sisäasiainministeri Kosken johdolla omaa ehdotustaan kunnallislainsiksi loppukesän ja alkusyksyn 1975 aikana hyvin tiiviisti, kävi runsaasti keskusteluja ja sai aikaan yksituumaisen esityksen hallitukselle.²⁴⁹

Hallituksen esitys uudeksi kunnallislainsiksi annettiin eduskunnalle marraskuussa 1975. Hallitus ei kuitenkaan enää myöhemmin ollut ”paimentamassa” lain käsittelyä eduskunnassa. Valiokuntakäsittelyssä lakiesitys muuttui muun muassa kunnanjohtajan aseman osalta. Kun hallituksen esityksessä lopullinen harkintavalta olisi jätetty kunnille, jotka olisivat saaneet päättää, valitaanko kunnanjohtaja määrääjäksi vai ei, eduskunta sääti, että kunnanjohtaja yhä valitaan määräämättömäksi ajaksi, mutta hän ei enää kuulu kunnanhallitukseen eikä toimi

---

²⁴⁷ Varjas 1997, 41; Varatuomari Teuvo Varjaksen haastattelu 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

²⁴⁸ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

²⁴⁹ Koski 2005, 97.

sen puheenjohtajana. Toinen merkittävä muutos aikaisempaan käytäntöön oli kunnallislain niin sanottu kieltäytymispykälä, jonka mukaan ketään ei saa ilman suostumusta valita valtuutetuksi tai tämän varajäseneksi.²⁵⁰ Kunnallislain kokonaisuudistuksen jatkokäsittely jatkui eduskunnan valiokunnissa vuonna 1976 saaden lopullisen sinettinsä vuosikymmenen loppupuolella.

Heikki Kosken mukaan hallituksessa jouduttiin jonkin verran käymään tasapainoilua sen suhteen, kuinka poliittisia kysymyksiä voitiin käsitellä. ”Virkamieshallituksella on vaikea kysymys se, kuinka poliittisia asioita se voi viedä eteenpäin. Päädyttiin siihen, että ollaan valmiit antamaan uusi kunnallislakiesitys eduskunnalle. Silloin puhuin presidentti Kekkonen kanssa siitä, että katsooko hän, että kunnallislaki on sen kaltainen laki, että virkamieshallitus voi sen antaa. Vai onko sen verran suuresta poliittisesta asiasta kysymys, että pitäisi odottaa poliittista hallitusta. Kekkonen sanoi, että ei hänellä ole mitään sitä vastaan, että annetaan vaan ja sitten näin valmisteltiin. Että tällaista tasapainoilua pikkaisen jouduttiin tekemään.”²⁵¹

Liinamaan hallitus suoritti myös toistaiseksi viimeiset kuntien pakkoliitokset. Karhula ja Kymi liitettiin vasten tahtoaan Kotkaan sekä Kajaanin maalaiskunta Kajaaniin, vaikka maalaiskunnan valtuuston niukka enemmistö vastusti liitosta. Kaarlelan liittymistä Kokkolaan kysyttiin, mutta Kiikan ja Keikyän liitos palautettiin vielä kuntien pohdintaan. Muitakin liitoskysymyksiä oli esillä: Raahen, Pattijoen ja Siikajoen liitos oli alustavasti hallituksen iltakoulussa K-ratkaisujen yhteydessä. Näistä kuntaliitoksista kolmen K:n eli Kotkan, Karhulan ja Kymin yhteenliittyminen sai runsaasti huomiota. Suomenmaan pääkirjoituksessa hanke tuomittiin. Hallituksessa ministerit Ihamuotila, Posti ja Timonen äänestivät vastaan.²⁵²

---

²⁵⁰ Sama; Ruohonen 1981, 183–184.

²⁵¹ Maaherra Heikki Kosken haastattelu 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).

²⁵² Koski 2005, 98.

Hallituksen virkanimityksiä

Liinamaan hallitus päätti toimikaudellaan myös muutamista virkanimityksistä. Joidenkin päätösten kohdalla hallitus joutui turvautumaan äänestykseen päästäkseen ratkaisuun.

Hallituksen eniten julkisuutta saanut virkanimitys kulki otsikolla ”Helanderin tapaus”. Syyskuussa 1975 Liinamaan hallituksessa oli menossa presidentin esittelyyn Suomen Akatemian tutkimusjohtajan viran täyttö. Virkaan ilmoittautuneita oli ollut 13 ja Tieteen keskustoimikunta oli tiukan 5-5 äänestyksen jälkeen puheenjohtajan äänen ratkaistessa esittänyt virkaan filosofian tohtori Elisabeth Helanderia ensimmäiselle ja professori Pentti Kaurasta toiselle sijalle. Myös valtioneuvostossa jouduttiin äänestämään. Kauranen sai 10 ääntä, muun muassa opetusministeri Posti äänesti häntä. Pääministeri Liinamaa ministereiden Koski, Varjas, Tuominen ja Timonen kanssa päätyivät 5 äänellä Helanderin kannalle. Helanderia pidettiin lahjakkaana tieteenharjoittajana ja yleisesti tiedettiin hänen olevan sosialidemokraatti. Esa Timonen kertoi myöhemmin, ettei tämä nimitys ollut poliittinen ja että muun muassa Liinamaa perusti kantansa Tieteen keskustoimikunnan päätökseen. Koska kyseisessä toimikunnassa oli ehdollepano jo politisoitunut, katsoi Liinamaa lisäksi, ettei Helanderin puoluekanta saanut olla esteenä nimitykselle. Tasavallan presidentti nimittikin Helanderin tutkimusjohtajan virkaan vastoin hallituksen enemmistön kantaa.²⁵³

Marraskuussa Liinamaan hallitus joutui jälleen äänestykseen nimitysasiassa. Kouluhallitus oli asettanut opetusosaston osastopäällikön virkaan 18:ta hakijasta filosofian lisensiaatin, vt. suunnittelupäällikkö Vesa Lyytikäisen ensimmäiselle ja kasvatustieteiden lisensiaatin, toimistopäällikkö Elias Niskasen toiselle sijalle. Niskanen oli vasemmistoon kuuluva, Lyytikäinen ei. Ministerit Varjas, Paananen, Koski, Uitto ja Lahtinen asettuivat Niskasen, muut – Liinamaa mukaan luettuna – Lyytikäisen kannalle, jonka presidentti sitten nimitti.²⁵⁴

---

²⁵³ Ruohonen 1981, 178–179.

²⁵⁴ Ruohonen 1981, 179.

Lisäksi lokakuussa hallitus äänesti yleisistunnoissaan sekä oikeusministeriön lainsäädäntöosaston apulaisosastopäällikön että Vaasan hovioikeuden presidentin viran täyttämistä.

Yksimielisemmin meneteltiin kahdessa korkeimmassa virkanimityksessä. Tasavallan presidentille esitettiin heinäkuussa, että uudeksi valtakunnansovittelijaksi nimettäisiin seuraavaksi nelivuotiskaudeksi diplomi-insinööri Matti Pekkanen, jonka myös Liinamaa oli katsonut sopivaksi mieheksi hoitamaan entistä postiaan.²⁵⁵ Korkeimman oikeuden presidentiksi Antti Hannikaisen jälkeen nimitettiin Curt Olsson.

Muuta lainsäädäntöä

Marraskuun alkuun mennessä virkamieshallitus oli ehtinyt lähettää eduskuntaan jo runsaat 110 lakiesitystä. Osa eduskunnan saamista esityksistä oli sellaisia, jotka raukesivat edellisen eduskunnan aikana ajan puutteen takia ja joihin ei liittynyt suuria poliittisia kiistoja. Vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen myötä eduskunta sai lisäksi viitisenkymmentä lakiesitystä, jotka vaativat melkoisen ripeätä käsittelyä. Vaikeuksia riitti toki tavallista enemmän, sillä virkamieshallituksen hallitessa ei lakiesityksillä ole aina ollut riittävästi tukijoita eduskunnassa ja näin monet vähänkin kiistanalaiset kysymykset vaativat ryhmien välillä sovittelua, joka puolestaan vaatii aikaa ja hidastaa lainsäädäntötyötä.²⁵⁶

Marraskuun puolivälissä hallitus antoi eduskunnalle esityksen uudeksi maatilalaiksi. Esitys ei ollut kaikilta osin yksimielinen, vaan eräisiin kohtiin olivat sosialidemokraattiset ministerit jättäneet eriävän mielipiteensä. Sorsan hallitus oli antanut aikanaan esityksensä maatilalaista eduskunnalle ja Liinamaan hallitus käsitteli uutta esitystä maatalouspoliittisessa ministerivaliokunnassa.²⁵⁷

Marraskuussa hyväksyttiin lepäämässä ollut autonkuljettajien työaikalaki. Sen mukaan moottoriajoneuvon kuljettajan työaika sai olla enintään 11 tuntia vuorokaudessa. Laki naisen kelpoisuudesta valtion virkaan kumottiin myös

---

²⁵⁵ Ruohonen 1981, 183.

²⁵⁶ HS 5.11.1975.

²⁵⁷ SDP:n edk.r. kokous 13.11.1975, rulla n:o 544: SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 17.1.–29.12.1975, TA; Keskustelumuihistio 13.11.1975, liite 36, rulla n:o 673: SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuihistiot 1974–1975, TA.

marraskuussa. Periaatteessa ei siten enää ollut virkoja, toimia tai julkisia tehtäviä, joiden kelpoisuusehtoina oli sukupuoli. Laki ei kuitenkaan koskenut kirkon virkoja. Lapsilisiin säädettiin 10 prosentin korotus ja opintotukilaki muutettiin siten, että ammatillisessa koulutuksessa olevien opintoraha nousi.

Virkamieshallituksen esitys kahden uuden hovioikeuden perustamisesta aiheutti eduskunnassa ankaran sijoituspaikkakilvan, jossa alkuperäiset ehdotukset Kouvolasta ja Rovaniemestä voittivat.

Kesäkuussa tehtiin periaatepäätös 36 sähköveturin hankkimisesta Neuvostoliitosta, mutta sen sijaan toinen VR:n asia – Elsa – eli Espoon-Lohjan-Salon radan ja Helsingistä itään suunnitellun radan tutkimukset ja suunnittelu keskeytettiin toistaiseksi. Lappi-projektin toteuttamista varten hallitus asetti neuvottelukunnan selvittämään Lapin ongelmia ja etsimään toteuttamiskelpoiset ratkaisut maaherra Asko Oinaksen puheenjohtajana.²⁵⁸ Mainittakoon myös, että Finnair sai lento-oikeuden Pekingiin liikenneministeri Esa Timosen Kiinan -matkan aikana allekirjoitetulla sopimuksella.

Kuvaputkitehdas

Vuonna 1973 oli monissa tutkimuksissa päädytty siihen, ettei Suomeen kannattanut rakentaa omaa kuvaputkitehdasta, koska kannattavuus edellytti 800 000 – 1 000 000 kuvaputken valmistamista ja uusi tekniikka oli syntymässä. Silti Suomen suurin televisiotehdas Salora ja Suomen valtio jatkoivat suunnitelmia. Kalevi Sorsan johtaman hallituksen ministerivaliokunnassa oli hyväksytty periaatteessa Salora Oy:n yhteistyötarjous. Japanilainen Hitachi-yhtiö tarjosi teknistä tietoutta. Sosialidemokraatit olivat lämmenneet ajatukselle ja esteenä olivat enää lukuisat epäilijät ja rahoitus.²⁵⁹

Kuvaputkitehtaan perustamissuunnitelmat siirtyivät kesäkuussa perintönä Sorsan hallitukselta Liinamaan virkamieshallitukselle. Pääministeri joutui sosialidemokraattina seinää vasten, koska omat puoluetoverit hallituksen

---

²⁵⁸ Ruohonen 1981, 183–184.

²⁵⁹ Ruohonen 1981, 180.

ulkopuolelta toivoivat Liinamaalta tukea, samoin hankkeen vastustajat, jotka vetosivat asiantuntijalausuntoihin.²⁶⁰

On esitetty väitteitä, joiden mukaan sosialidemokraatit pitivät Valcon perustamisesta kiinni kynsin ja hampain uhmaten asiantuntijoiden laskelmia, koska heillä olisi ollut 1970-luvun alkupuolella pitkälle meneviä elektroniikkateollisuuden sosialisointisuunnitelmia, joista Valco Oy:n oli määrä olla vain yksi osa. Pentti Ruohosen mukaan Keijo Liinamaa tuskin oli tietämätön tämänkaltaisista suunnitelmista, koska niistä puhuttiin noihin aikoihin niin sanottujen sisäpiirien ulkopuolellakin. ”Liinamaahan puheet eivät vaikuttaneet, vaan hän muodosti oman käsityksensä puhtaasti tehtyjen kannattavuuslaskelmien pohjalta.”²⁶¹

Pääministeri Liinamaa teki päätöksensä, jolla osoitti tiettyä suoraselkäisyyttä. Julkisuudessa kerrottiin aikanaan, että Liinamaan hallitus siirsi Valco -asian käsittelyn poliittiselle hallitukselle. Todellisuudessa se pantiin hyllylle jo valtioneuvoston ministerivaliokunnassa. Pääministeri ei esittänyt sitä lainkaan hallituksen päätettäväksi. Liikenneministeri Esa Timosen mukaan Valco oli hyvin lähellä toteutua ”joskus loka-marraskuun vaihteessa, mutta aina se jäi ministerivaliokunnassa pöydälle”. Pitkän pohdiskelun jälkeen ministerivaliokunta hylkäsi koko asian eikä esitellyt sitä hallitukselle. Ulkoasiainministeri Olavi J. Mattilan mukaan hallituksen saamien asiantuntijalausuntojen valossa hanke todettiin huonoksi ja hylkäävä päätös oli lopulta yksimielinen.²⁶²

Ulko- ja kauppapoliittisia ansioita

Liinamaan virkamieshallituksen toimikaudella Suomi tunnusti viisi uutta valtiota sekä solmi viiden muun valtion kanssa diplomaattisuhteet. Tunnustettavat valtiot olivat Mosambikin kansantasavalta, Kap Verden tasavalta, Papua Uusi-Guinea, São Tomén ja Príncipen tasavalta sekä Surinam. Diplomaattiset suhteet suurlähettilästasolla solmittiin Hondurasin, Nicaraguan, Panaman, Nigerin sekä Malagasyn (Madagaskar) tasavallan kanssa. Hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa

---

²⁶⁰ Sama.

²⁶¹ Ruohonen 1981, 180–181.

²⁶² Ruohonen 1981, 181–183.

päätettiin marraskuun lopulla että Suomi ryhtyy osallistumaan OECD:n ydinenergiatoimiston NEA:n toimintaan.

Virkamieshallituksen toimesta avattiin myös yhteyksiä muun muassa rakennusviennille OPEC -maiden suuntaan.²⁶³ Kauppa- ja teollisuusministeri Arvo Rytönen piti ulkomaankauppapolitiikan keskeisimpänä kysymyksenä kauppataseen jatkuvasti paisuvan vajeen tasoittamista.²⁶⁴

Liinamaan hallituksen aikana jatkettiin myös neuvotteluita niin sanotun Kostamus-hankkeen tiimoilta. Suunnitelmissa oli rakentaa Neuvostoliiton puolelle Kostamukseen rautamalmiesiintymään perustuva rikastamokombinaatti. Heinä-elokuun vaihteessa 1975 tapahtuneet korkean tason tapaamiset vauhdittivat varsinkin edenneitä Kostamus-neuvotteluja. Neuvostoliittolainen tilaaja kutsui elokuussa sekä Kostamus-Kaupunki Oy:n että Teollisuus-Kostamus Oy:n edustajat neuvotteluun Moskovaan. Näissä neuvotteluissa käytiin läpi toukokuussa 1975 jätettyjen tarjousten laajuutta ja sisältöä sekä toteuttamisaikataulua. Neuvottelut jatkuivat ja kauppa- ja teollisuusministeri Arvo Rytönen kävi niitä vauhdittamassa lokakuun alun Moskovan matkallaan. Svetogorskin toisen vaiheen urakkasopimus allekirjoitettiin puolestaan 1. syyskuuta.²⁶⁵

5.6. Kekkonen runnaa poliittisen enemmistöhallituksen

Hallitusneuvottelut takkuavat

Eduskuntavaalit pidettiin 21.–22.9.1975. Syysvaalit eivät tuoneet toivottua helpotusta sisäpoliittiseen asetelmaan. Vaalitaistelu oli ollut laimeata ja vailla selkeitä vaihtoehtoja. Vaalien voittajia olivat paikkamääräänsä lisänneet SKDL ja keskustapuolue ja selkeä häviöjä 16 paikkaa menettänyt SMP.²⁶⁶

Valtiopäivien avajaispuheessa 3. lokakuuta presidentti Kekkonen vaati maahan poliittista enemmistöhallitusta toivoen eduskunnalta toimeliaisuutta tähän

---

²⁶³ Varjas 1997, 51.

²⁶⁴ ”Ministeri Arvo Rytönen Uuden Suomen haastattelussa”, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Ministereiden puheet ja artikkelit, H 57, Ministeri Rytkösen puheet ja artikkelit, VKA.

²⁶⁵ ”Kostamus -hanke 1975. H 57 Liinamaa, Keijo: Henkilöluettelot, suunnitelmat ym. 1975, VKA.

²⁶⁶ Ruohonen 1981, 175.

pääsemiseksi. Eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen käynnistikin hallitusneuvottelut, joihin SDP oli kuitenkin tyytymätön. Kun tunnustelut puhemies Sukselaisen johdolla eivät edenneet riittävästi, Kekkonen nimitti 29. lokakuuta eläkkeellä olevan maaherran Martti Miettusen hallituksen muodostajaksi. Kolmen viikon kuluttua Miettunen lähetti 18.11. päiväämensä ehdotuksen hallitusohjelmaksi keskiryhmien ja molempien vasemmistopuolueiden hyväksyttäväksi. SDP ja SKDL kuitenkin hylkäsivät ehdotuksen ja näin Miettunen luopui 21. marraskuuta tehtävästä.²⁶⁷

Talouselämässä tilanne heikkeni entisestään: inflaatio kohosi ja työttömyysluvut nousivat. Erimielisyyttä alkoi ilmetä henkilösuhteista johtuen myös virkamieshallituksen sisällä. Ministerit Tuominen ja Ihamuotila eivät tulleet kovin hyvin toimeen keskenään. Ihamuotila oli kannanotoissaan jyrkkä ja nyrkki jysähti herkästi pöytään, mikä tulehdutti maatalousministerin ja valtiovarainministerin välit. Muun muassa 14 miljoonan kilon vehnäerän vienti otti näistä syistä hallituksen sisällä koville ja tarvittiin välittäjää ja sovittelijaa, jollaisia hallituksesta tosin löytyi. Olihan pääministerikin ammattisovittelija.²⁶⁸

Liinamaan hallituksessa oli alun perinkin varauduttu siihen, että sen aika päättyisi loppusyksystä 1975. Kun Sorsan hallitus oli ylittänyt 1000 päivän rajan, Liinamaan hallitus tähtäsi 100 päivään. Heikki Kosken mukaan ”tosin varauduttiin siihen, että sadan päivän raja jonkin verran ylittyisi, koska poliittisen hallituksen syntyyn ennen marraskuun alkua pidettäviä metallin vaaleja ei uskottu. Yleisesti kuitenkin odotettiin poliittisen hallituksen syntyvän marraskuussa.”²⁶⁹

Kekkonen pyytää Liinamaan hallitusta jatkamaan

Jo lokakuun alussa Aarne Saarinen ilmoitti SKP:n poliittisen toimikunnan kokouksessa, että kokoomuslaiset kannattanevat Liinamaan virkamieshallituksen

---

²⁶⁷ Ruohonen 1981, 184–185; Koski 2005, 99–100.

²⁶⁸ Ruohonen 1981, 185.

²⁶⁹ Koski 2005, 100–101.

toiminnan jatkamista ja sitä, että sen kannatus mitattaisiin eduskunnassa, jolloin siitä tulisi poliittinen hallitus.²⁷⁰

Pitkin marraskuuta eduskuntapuolueiden huoli kasvoi hallitusneuvottelujen ollessa pahasti umpikujassa. Keskustapuolueen puoluehallituksesta viestitettiin huolestuneina, että ”yhteiskuntajärjestelmä on vaarassa, jos poikkeusvaalien jälkeen ei saada aikaan poliittista hallitusta. Liinamaan hallitus ei voi pitkään pysyä pystyssä, sillä se ei ole kyennyt tekemään mitään talouden kuntoon saattamiseksi. Myös eduskunnassa on laaja tyytymättömyys hallitukseen.”²⁷¹

Presidentti Kekkonen hahmotteli poliittisen enemmistöhallituksen muodostamisskenaariota päiväkirjassaan. Ensimmäisen kerran hän ilmaisi halunsa jatkaa Liinamaan hallitusta päiväkirjassaan jo 12.11. merkinnällä: ”Minä jatkan Liinamaan hallitusta”.²⁷²

Kekkonen suunnitteli, että keskustapuolue voisi tehdä puoluevaltuuskunnan kokouksessa 22.–23.11. päätöksen, jossa ilmaisisi valmiutensa vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Presidentti esitti ajatuksensa Virolaiselle ja Väyrykselle omien sanojensa mukaan ”vain ajatuskokeena”. Jos keskustapuolue ei lähtisi vähemmistöhallitusvastuuseen, Kekkonen kaavaili pyytävänsä Liinamaan hallitusta jatkamaan lisäyksellä, että ”Liinamaan hallituksesta oli tullut tavallaan poliittinen hallitus”. Hän ennakoiki myös, että jos jokin taho kaataisi hallituksen, saisi se ottaa silloin parlamentaarisen vastuun. Kekkonen oletti lähtökohtaisesti, että keskustapuolue ei tule olemaan valmis vähemmistöhallituksen muodostamiseen, vaan Liinamaan hallitus saa jatkaa. Hallitus saisi kuitenkin ennen pitkää eduskunnassa epäluottamuslauseen, jolloin olisi sauma muodostaa joko keskustapuolueen ja sosialidemokraattien enemmistöhallitus tai keskustapuolueen vähemmistöhallitus. Tämän operaation ajankohdaksi Kekkonen kaavaili helmikuuta. Näissä oloissa sosialidemokraattien ja keskustapuolueen välien ei odotettu kärjistyvän samaan tapaan kuin tapahtuisi, jos keskustapuolue muodostaisi heti vähemmistöhallituksen. Sorsa oli kuitenkin

---

²⁷⁰ SKP:n poliittisen toimikunnan kokous 1.10.1975, mf: rulla n:o 104: SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat liitteineen 28.4.–29.12.1975, KansA.

²⁷¹ Keskustapuolueen puoluehallituksen kokous 11/75, 22.11.1975. Keskustapuolue Cc20, keskustapuolueen puoluehallituksen pöytäkirjat 1975, KMA.

²⁷² UKK pvk. IV, 12.11.1975, 87.

todennut 22.11. Kekkoselle, että SDP:lle olisi poliittinen etu, jos keskustapuolue muodostaisi vallitsevissa oloissa vähemmistöhallituksen.²⁷³

Marraskuun 22.–23. päivien puoluevaltuuskunnan kokouksen jälkeen keskustapuolue julisti olevansa valmis vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Liberaalit ja ruotsalainen kansanpuolue julkistivat samankaltaiset kannanotot. Kekkonen ei kuitenkaan halunnut nimittää keskiryhmien vähemmistöhallitusta.

Keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokouksessa käydyn yleiskeskustelun mukaan ”sosialidemokraattisjohtoinen tilapäiseksi tarkoitettu Liinamaan virkamieshallitus ei ole kyennyt luomaan ohjelmaa työllisyyden turvaamiseksi, maan talouden tervehdyttämiseksi, inflaation hillitsemiseksi ja maksutasevajauksen supistamiseksi eikä se ilmeisesti saa eduskunnassa riittävää tukea budjettiesitykselle”. Puheenjohtaja Virolaisen mielestä toinen jäljellä oleva mahdollisuus olisi Liinamaan hallituksen päivien jatkaminen, ”joka sekään ei ole mikään hyvä ratkaisu.”²⁷⁴

Helsingin Sanomat spekuloi, että virkamieshallituksen työn jatkaminen merkitsisi samalla sitä, että mahdolliseksi tulee sen politisoiminen tavalla tai toisella. Tällöin jotkut ministeripaikat miehitettäisiin entistä selvemmin puolue-edustajilla.²⁷⁵

Hallituksen politisoiminen ei kuitenkaan ottanut puolueihmisten tulta alleen. Puolueiden keskuudessa oli vallalla sellainen käsitys, että jos virkamieshallitus jatkaa, sen olisi tavalla tai toisella otettava selvemmin hahmottuva kanta asemaansa politiikassa ja tartuttava tältä pohjalta talouspulmien ratkaisemiseen.

Tiistaina 25. marraskuuta Kekkonen kutsui pääministeri Liinamaan Tamminiemeen ja pyysi hallitusta jatkamaan tehtävissään toistaiseksi, ja Liinamaa ”lupasi yrittää”²⁷⁶. Liinamaan hallituksen niin sanotun kakkosvaiheen arveltiin kestävän reilun kuukauden eli sen aikaa, kunnes pääministeri ja valtiovarainministeri saisivat neuvoteltua hallituksen budjettiesityksen läpi eduskunnassa. Mikäli hallituksen kakkosvaiheen jälkeenkään ei saataisi aikaan poliittista enemmistöhallitusta, vuorossa olisi Liinamaan kolmas vaihe, joka

---

²⁷³ UKK pvk. IV, 17.11.1975, 88.

²⁷⁴ Keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokous 22.–23.11.1975. Keskustapuolue C.b14, puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1975, KMA.

²⁷⁵ HS 25.11.1975.

²⁷⁶ HS 26.11.1975.

kestäisi kunnes tulopoliittinen tilanne olisi selvä tarkoittaen hallituksen istumista jopa helmikuun loppupuolelle saakka.²⁷⁷

SDP näytti lähtevän siitä, että Liinamaan virkamieshallitus menettelisi paremman puutteessa. Tämä tuli esille puoluetoimikunnan keskusteluissa, joissa pohdittiin suhtautumista jatkossa Liinamaan hallitukseen; olihan hallituksessa pääministerin ohella neljä muutakin demaria, jotka pitivät yhteyttä sekä puolueeseen että keskenään.²⁷⁸

Poliitikot luonnehtivat Liinamaan virkamieshallituksen saamaa jatkoa tuoreeltaan ”parlamentaariseksi kriisiksi”: maassa ei ollut poliittista hallitusta, vaikka eduskuntavaaleista oli kulunut jo kaksi kuukautta. SDP:n puheenjohtajan Kalevi Sorsan mukaan Liinamaan hallitus on hyvä virkamieshallitus, mutta ”parlamentarismi tässä kärsii”. Sen sijaan SKP:n puheenjohtajan Aarne Saarisen mukaan virkamieshallituksen jatkaminen oli ”johdonmukainen siirto”. Vähemmistöhallitus olisi ollut huono vaihtoehto. Hän totesi myös, että mikäli hallituksen todellinen luonne haluttaisiin paljastaa, pitäisi tehdä välikysymys²⁷⁹. Keskustapuolueen puheenjohtajan Johannes Virolaisen mukaan tilanne osoitti, ettei ”parlamentarismi oikein toimi tässä maassa”. Myös kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan Antero Salmenkiven mukaan ”parlamentarismi ei Suomessa toimi”. Salmenkivi ihmetteli, ettei oltu haluttu neuvotella porvarillisen enemmistöhallituksen vaihtoehdosta.²⁸⁰

Liinamaan virkamieshallitus sai 25. marraskuuta tuoreeltaan toisen luottamuslauseen. Eduskunta hylkäsi äänin 114-2 SMP:n tekemän epäluottamuslause-ehdotuksen. 61 kansanedustajaa äänesti tyhjää. Hallituksen puolesta äänestivät lähinnä SDP:n, keskustapuolueen, RKP:n sekä LKP:n edustajat, sitä vastaan SMP:n molemmat edustajat. Tyhjää painoivat lähinnä SKDL:n ja kokoomuksen edustajat. Luottamuslauseäänestys koski

---

²⁷⁷ HS 26.11.1975.

²⁷⁸ Koski 2005, 102.

²⁷⁹ SKP:n poliittisen toimikunnan kokous 26.11.1975, mf: rulla n:o 104: SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat liitteineen 28.4.–29.12.1975, KansA.

²⁸⁰ HS 26.11.1975.

invalidihuoltolain voimassaolon jatkamista. Ensimmäisen luottamuslauseen sai hallitus lokakuussa. Myös silloin epäluottamusta esitti SMP.²⁸¹

Lehdistön suhtautuminen Liinamaan hallituksen jatkoon

Lehdistö analysoi pääkirjoituksissaan yksimielisesti, että Liinamaan hallituksen saama jatkoaika merkitsi samalla myös sen luonteen muuttumista yhä poliittisemmaksi.

Suomenmaa kirjoitti pääkirjoituksessaan, että ”Liinamaan hallituksen eliniän jatkaminen oli nykyoloissa aivan ilmeisesti paras ratkaisu.” Samalla kuitenkin muistutettiin, että hallituksen olisi nyt – kun poliittista enemmistöhallitusta ei saada aikaan – otettava tiukasti ohjiinsa seuraavan vuoden talousarvio ja pyrittävä kokoamaan sen taakse tietty poliittinen voima sen koossapitämiseksi. ”Liinamaan hallituksesta tulee pakostakin entistä poliittisempi hallitus luonteeltaan”.²⁸²

Helsingin Sanomien mielestä oli ymmärrettävää, että presidentti pitkään harkittuaan päätyi pitämään Liinamaan hallituksen jatkamista pienempänä pahana kuin vähemmistöhallituksen nimittämistä. Samalla hallituksen luonteen kuvailtiin muuttuneen yhä selvemmin poliittiseksi. Pääkirjoituksessa muistutettiin kuitenkin jokseenkin kaikkien puolueiden arvostelevan ankarasti hallituksen politiikkaa ja suunnitelmia. Tästä johtuen hallituksen ja eduskunnan välinen luottamussuhde olisikin selvitettävä.²⁸³

Seuraavan päivän pääkirjoituksessaan Helsingin Sanomat totesi, että ”jos puolueet olivat joutuneet yhdessä tunnustamaan epäparlamentaarinen Liinamaan hallitus vallitsevassa tilanteessa ainoaksi vaihtoehdoksi, niin ministeristö ei enää olekaan pelkästään presidentinhallitus vaan tavallaan puolueidenkin hyväksymä.” Samalla muistutettiin, että ”myönnettyään sillä tavoin oman kyvyttömyytensä parlamentarismien periaatteiden toteuttajana puolueet eivät enää voisi estottomasti

---

²⁸¹ Sama.

²⁸² Sm pääkirjoitus 26.11.1975, ”Vastuuta mutta ei valtaa”.

²⁸³ HS pääkirjoitus 26.11.1975, ”Pienempi paha”.

vesittää hallituksen toimia eduskunnassa – eivät ainakaan Liinamaan ministeristön epäparlamentaarisuuteen vedoten”.²⁸⁴

Uusi Suomi totesi pääkirjoituksessaan, että ”Liinamaan hallituksen voinee sanoa selviytyneen yleisen mielipiteen arvostelussa varsin hyvämaineisena. Osittain tämä tietenkin johtuu hallituksen luonteesta ja sen pidätyksestä yrittää erityisesti poliittisia ratkaisuja. Virkamieshallituksia ei yleensääkään arvostella yhtä ankarasti kuin poliittisia ministeristöjä”. Myös se analysoi hallituksen luonteen saaneen presidentin ”toisen kutsun” myötä entistä enemmän poliittista väriä ja hallituksen eteen ennakoitiin ajan mittaan tulevan myös yhä enemmän selvästi poliittisia ratkaisuja. Lehti päätti kirjoituksensa sarkastisesti: ”Mutta mitä voisi odottaa parlamentaariseksi tarkoitettulta järjestelmältä, jossa todelliset hallitusvaihtoehdot on jätetty jo ennakolta mahdottomiksi leimattuina sivuun.”²⁸⁵

Presidentti runnaa hätätilahallituksen

Vielä viikonvaihteessa 21.–22.11. Kekkonen oli epätietoinen siitä, mitä pitäisi tehdä. Maanantaina 24.11. hänen vieraanaan Tamminiemessä kävivät kommunistit, jotka puhuivat työllisyyden ensisijaisesta merkityksestä heille. Tuolloin Kekkonen näyttää lopullisesti hahmottaneen tulevan toimintamallinsa: muodostaa enemmistöhallitus. Hän laati aikataulut kellonmääriä myöten. Presidentti kutsui torstaina 27. marraskuuta viiden puolueen – SDP, SKDL, keskustapuolue, RKP ja LKP – hallitusneuvottelijat presidentin linnassa tilaisuuteen, jossa mukana olivat myös Miettunen. Siellä hänen oli tarkoitus esittää yksi ainoa ohjelma: työttömyyden torjuminen. Kekkonen mukaan, joka tätä ei tule hyväksymään on vastuussa työttömyydestä.²⁸⁶

Presidentin linnassa pitämässään puhuttelussa – TV-kameroiden edessä – Kekkonen vaati viittä puoluetta ”runnaamaan” kokoon poliittisen enemmistöhallituksen. Antaakseen sanoilleen lisäpontta hän totesi maassa

---

²⁸⁴ HS pääkirjoitus 27.11.1975, ”Uusi yritys”.

²⁸⁵ US pääkirjoitus 26.11.1975, ”Toinen kutsu”.

²⁸⁶ UKK pvk. IV, 24.11.1975, 90; UKK pvk. IV, 26.11.1975, 90–92.

vallitsevan kansallisen hätätilan. Muodostettavan hallituksen tulisi keskittyä ensisijaisesti työllisyyden hoitoon. Aikaa hän antoi 30. marraskuuta asti.²⁸⁷

Presidentti Kekkonen osoitti toiminnallaan vahvan, puolueiden yläpuolelle yltävän valtansa. Taloudellinen taantuma ja noin 60 000 työtöntä vaativat Kekkonen mielestä hätätilahallituksen. Tapa, jolla Kekkonen ruoski kokoon uuden ministeristön, oli ennennäkemätön osoitus kyseenalaistamattomasta potentiaalista saada suoraa julkisuutta ja omaa arvoaltaansa hyödyntäen läpi muiden vieroksuma ratkaisu: hän asetti puolueiden miehet televisiokameroiden eteen ja vetosi heidän ohi suoraan kansaan suorassa lähetyksessä vaatien pikaista hallituksen muodostamista.²⁸⁸

Jälkeenpäin on esitetty pohdiskeluja siitä, mitä tapahtui ”yhtenä yönä” Liinamaan saaman jatkamistehtävän ja runnauskirjeen lähettämisen välillä.²⁸⁹ Vaikkakin Keijo Liinamaa pääministerinä toivoi, että maahan saataisiin nopeasti poliittinen ja eduskunnan tuella toimintakykyinen hallitus, oli vihdoin toteutunut hallituksen vaihdos kuitenkin hänelle ajallisesti yllätys. Tasavallan presidentti oli pääministeri Liinamaalle juuri ilmoittanut uuden hallituksen muodostamiseksi käytyjen neuvottelujen kohdattua lukuisia esteitä ja että virkamieshallitus istuisi helmikuun lopulle asti. Yhtäkkiä presidentti katsoi kuitenkin tilanteen vaativan nopeampaa ratkaisua ja niin Mieltusen enemmistöhallitus nimitettiin 30.11.1975. Pääministeri Liinamaa oli seurannut tilanteen kehittymistä sivusta ja, vaikkakin hän pääsi huokaisemaan helpotuksesta hallituskvaihdoksen takia, ei hän salannut pettymystään menettelytavasta. Informaation suunnanmuutos ei ollut tavoittanut istuvaa pääministeriä, joka joutui täten yllättäen tapahtuneen tosiasian eteen.²⁹⁰

Urho Kekkonen oli onnistuneen Etyk-kesän jälkeen ja suurten puolueiden yhteisenä vuoden 1978 vaalien presidenttiehdokkaana valtansa ja suosionsa huipulla. Häntä ei haluttu eikä oikein uskallettukaan vastustaa. Parlamentaaristen menettelytapojen perään ei juuri kysely.²⁹¹

---

²⁸⁷ Ruohonen 1981, 185.

²⁸⁸ Hallberg – Martikainen – Nousiainen – Tiilikainen 2009, 261–262.

²⁸⁹ Koski 2005, 104.

²⁹⁰ Ruohonen 1981, 184–185.

²⁹¹ Koski 2005, 103–104.

Heikki Kosken mukaan virkamieshallituksen piirissä tunnettiin helpottuneisuutta siitä, että maahan saatiin poliittinen hallitus hoitamaan budjetin läpimenoa eduskunnassa ja tulopoliittista neuvottelukierrosta. Siitä, miten virkamieshallitus olisi näistä selvinnyt, on hänen mukaansa vaikeaa esittää arviota. ”Keijo Liinamaalla jos kenellä oli tosin työmarkkinapoliittista asiantuntemusta, mutta virkamieshallitus, jonka aika joka tapauksessa päättyisi nopeasti, ei olisi voinut antaa mitään pitkäjänteisiä työllisysohjelmaan ja tulopoliitiikkaan liittyviä takeita”.²⁹²

Tasavallan presidentti Urho Kekkonen kutsui Liinamaan hallituksen jäähyväiskäynnille Tamminiemeen 1.12.1975. Puheessaan väistyvälle hallitukselle presidentti antoi tunnustusta. ”Teidät kutsuttiin poikkeuksellisen vaikeana aikana suorittamaan väliaikaista tehtävää. Sen te olette suorittaneet. Teillä on ollut paljon vaikeuksia työssänne. Ne ovat olleet ensisijassa taloudellisia vaikeuksia. Haluaisinkin sanoa, että varsinaisia poliittisia vaikeuksia ei tällä hallituksella vielä ehtinyt olla. Sen sijaan parlamentaariselta kannalta katsoen on kyllä syytä moitteeseen, mutta se ei kohdistu teihin. Te olette suorittaneet siinäkin mielessä itse asiassa rakentavaa työtä, että voidaan palata terveen parlamentarismien tielle. Minä pyydän kiittää Teitä siitä työstä, jota olette suorittaneet maan hyväksi, ja olen varma siitä, että te itse tunnette tyytyväisyyttä siitä, että olette voineet vaikeana aikana palvella maata. Hyvät naiset ja herrat, sydämelliset kiitokset teille.”²⁹³

---

²⁹² Koski 2005, 105.

²⁹³ ”Tasavallan presidentti Urho Kekkonen Liinamaan hallituksen jäähyväiskäynnillä Tamminiemessä 1.12.1975”, sisäpolitiikka, hallitusneuvottelut 1975, UKA.

6. YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Keväällä 1975 Suomen taloudellinen tilanne oli vaikea korkean inflaation ja vaihtotaseen epätasapainon takia. Myös työttömyys oli kasvussa. Hallituspuolueet eivät olleet yksimielisiä taloudellisen tilanteen tasapainottamisen keinoista ja ministeristön sisäinen toimintakyky kärsi erimielisyyksistä myös aluepoliittisen lainsäädännön suhteen. Presidentti Kekkonen oli tyytymätön hallitukseen. Kekkonen näki hallitustoiminnan kyvyttömyyden jo uhkaavan kansanvaltaisen järjestelmän perusteita.

Vallinneessa tilanteessa presidentti ja suurimpien hallituspuolueiden SDP:n ja keskustapuolueen voimahahmot Kalevi Sorsa ja Johannes Virolainen katsoivat parhaaksi, että hallitus eroaa ja määrätään järjestettäväksi ennenaikaiset eduskuntavaalit. Sen seurauksena voitaisiin synnyttää uusi ja toimintakykyinen enemmistöhallitus, johon myös kommunistit voisivat osallistua. Sorsan hallituksen eroaminen tapahtui lopulta niin, että hallituspuolueet kävivät itse pyytämässä tasavallan presidentiltä eroa. Kekkonen määräsi samalla uudet eduskuntavaalit syyskuuksi ja määräsi eduskunnan hajotettavaksi. Eduskunta päätti kuitenkin kesäkuun 13. päivänä – äänestyksen jälkeen – itse lopettaa valtiopäivät, joten presidentin ei näin ollen tarvinnut antaa virallista hajotuskäskyä.

Presidentti Urho Kekkosen valta-asema oli kesäkuussa 1975 vahvempi kuin koskaan. Kaikki eduskuntapuolueet olivat asettuneet tukemaan hänen uudelleenvalintaansa vuoden 1978 presidentinvaaleissa. Kekkonen piti itseään korvaamattomana ja toimi ikään kuin sen tuomalla mandaatilla. Vaikka Sorsan hallitus oli kevään aikana saanut kaksi luottamuslausetta eduskunnalta, presidentti asettui parlamentarismien yläpuolelle. Kekkoselle luottamuslauseet eivät riittäneet – hän oli kyllästynyt hallitukseen ja varsinkin sen ulkoministeriin Ahti Karjalaiseen, joka kävi presidenttipeliä ohi puolueensa virallisen kannan. Loppukesällä oli tulossa myös tärkeä Ety-huippukokous, jota oli eri tasoilla valmisteltu jo useampia vuosia. Kekkonen halusi Etykin ajaksi maahan luotettavan ja toimivan hallituksen, joka ei tekisi itsestään suurta numeroa.

Virkamieshallitus nimitettiin, koska poliittiset puolueet eivät päässeet yksimielisyyteen uudesta poliittisesta hallituksesta. Mikään puolue ei myöskään ennen aikaisten vaalien edellä ollut halukas tarttumaan yhden puolueen vähemmistöhallitus -vaihtoehtoon. Virkamieshallituksen hallitessa maata puolueet pystyivät keskittymään täysin tuleviin eduskuntavaaleihin, ja ne pääsivät tätä kautta välttämään virallisen hallitusvastuun tuoman taakan ja negatiiviset heijastukset heikentyneessä taloustilanteessa – inflaatio- ja työttömyyslukujen sekä vaihtotaseen vajauksen ollessa kasvussa.

Poliittisten puolueiden koalitionhallituspyrkimyksiä tavallaan rajoitti se tekijä, että enemmistöhallitukset olivat edellisvuosina rakentuneet lähes yksinomaan kahden vaihtoehdon varaan: joko keskustapuolueen ja sosialidemokraattien punamultavaihtoehdolle tai kansandemokraattien edellistä täydentäneelle kansanrintamavaihtoehdolle. Kokoomuksen hallituspaitsio siis sulki pois sekä porvari- että sinipunahallitusten muodostamisen. Tilanne kertoo siitä, ettei suomalainen parlamentarismi toiminut 1970-luvun puolivälissä täydellä tehollaan. Keskustapuolueen ja sosialidemokraattien ajoittainen hallitusväsymys yhdistettynä maan talouden heikkoon tilanteeseen johti tilanteeseen, jossa virkamieshallitus nähtiin ainoana vaihtoehtona – myös oppositiopuolueiden taholta. Kekkonen kaudella Liinamaan hallitusta oli edeltänyt viisi toimitusministeristöä, joten tilanne ei siinä mielessä ollut uusi.

Liinamaan virkamieshallitus oli Suomen poliittisessa historiassa yhdeksäs ja toistaiseksi viimeinen toimitusministeristö. Presidentti Mauno Koivisto linjasi ensimmäisen kautensa alussa, ettei tule nimittämään virkamieshallituksia. Virkamieshallitukset eivät kuulu toimivaan parlamentaariseen demokratiaan, vaan ne ovat poikkeustilanteita varten. Sellaista ei tosi asiassa ollut vuonna 1975. Kekkoselle virkamieshallitukset olivat poliittisen vallankäytön väline. Siinä häntä auttoivat toisaalta se, että itsenäisyyden ajan Suomessa oli totuttu lyhytikäisiin hallituksiin, ja toisaalta se, että puolueiden yhteistyöhalussa ja -kyvyssä oli ajoittain runsaasti toivomisen varaa. Virkamieshallituksista oli muodostunut 1970-luvulla Suomessa jo eräänlainen maan tapa. Toimitusministeristö kutsuttiin apuun poliittisten puolueiden yhteistyön jouduttua umpikujaan. Näin ollen aikalaiset

suhtautuivat ei-parlamentaaristen hallitusten käyttöön varsin neutraalisti. Kritiikkiä kuului etenkin lehdistön sekä yksittäisten kansanedustajien taholta.

Syytökset presidentti Kekkonen vallankäytön ylilyönneistä ja muun poliittisen eliitin matelusta hänen edessään tulisi kuitenkin suhteuttaa aikakauteen, jossa hän hallitsi. Kekkonen vahva johtajuus sopi silloiseen poliittiseen kulttuuriin, jossa vanhan hallitsijaperinteen heijastukset olivat vielä havaittavissa. Hänen käyttämänsä peitelty ja voimakkaat valtakeinot istuivat poliittisen eliitin toimintaympäristöön ja valtiosäännön tulkintaan. Kaiken kaikkiaan Kekkonen johtajuus oli aikansa tuote ja vastaus aikansa tarpeisiin.

Virkamieshallitus synnytettiin rauhoittamaan tilannetta ja hoitamaan ”juoksevia asioita” siksi ajaksi, kunnes maassa pidettäisiin uudet vaalit ja sen jälkeen muodostettaisiin toimintakykyinen enemmistöhallitus. Hallituksen tärkeimmät tehtävät olivat Euroopan turvallisuus ja yhteistyökokouksen kolmannen vaiheen huippukokouksen valmistelut, vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen laatiminen sekä hallintorutiinien pyörittäminen. Pääministeriksi presidentti valitsi luottomiehensä, kansliapäällikkö Keijo Liinamaan. Hän oli sovitteliva ja rauhallinen henkilö, joka oli saanut kannuksensa jo 1960-luvun lopulla vaikeiden tulopoliittisten neuvotteluiden vetäjänä. Kekkonen tuen lisäksi hän nautti laajaa arvostusta yli puoluerajojen. Liinamaan tausta ja henkilökohtaiset kyvyt huomioiden hänet nähtiin vallitsevassa tilanteessa oikeaksi mieheksi johtamaan toimitusministeristöä.

Kekkonen ja Liinamaa kokosivat yhdessä virkamieshallituksen, joka koostui sekä presidentin että pääministerin luottohenkilöistä ja henkilökohtaisista ystäväistä. Hallituksen ministerit edustivat hyvin laajaa ja korkeatasoista yhteiskunnallista asiantuntemusta. Mukana oli muun muassa asunto-, hallinto-, kauppa-, oikeus-, sosiaali-, talous- ja tullialan ammattilaisia. Ministereillä oli erittäin korkea koulutustaso. He kuuluivat maamme korkeimpiin virkamiehiin ja puolella heistä oli aikaisempaa kokemusta hallitustoiminnasta. Merkittävää oli, että suurimmalla osalla ministreistä oli julkinen puoluekanta – heidän joukostaan löytyi viiden puolueen – SDP:n, keskustan, kokoomuksen, RKP:n ja LKP:n jäseniä. Vähemmistö hallituksen jäsenistä oli virallisesti sitoutumattomia. Näin ollen hallitusta voidaan kutsua myös puolipoliittiseksi ministeristöksi. Liinamaan

vaikutus hallitusta muodostettaessa oli jopa yllättävän suuri. Kekkonen ei sanellut suoraan ministerilistaa, vaan Liinamaalla oli vapauksia ottaa mukaan myös omia luottohenkilöitä. Kekkonen näyttää luottaneen Liinamaahan täysin. Ministereistä kahden kolmasosan voidaan katsoa lukeutuvan Kekkonen ja yhden kolmasosan Liinamaan luottohenkilöiksi. Vaikka ministerit edustivat hallituksessa lähinnä itseään, pitivät varsinkin sosialidemokraattiset ja keskustapuolueen ministerit tiivistä yhteydenpitoa puolueidensa päättäviin elimiin.

Liinamaan hallitus pääsi aloittamaan toimikautensa poikkeuksellisessa tilanteessa. Eduskunta oli hajotettu – tai oikeammin hajaantunut eli lopettanut itse valtiopäivänsä. Näin ollen hallitus sai työrauhan lähes kolmeksi kuukaudeksi. Kun eduskunta jälleen lokakuun alussa kokoontui, oli Liinamaan hallituksen jäljiltä odottamassa yli 100 lakialoitetta – merkittävä osa näistä edellisen Sorsan hallituksen jäljiltä jääneitä aloitteita, joita virkamieshallitus oli vienyt eteenpäin.

Virkamieshallitus toimi viiden ja puolen kuukauden aikana tehokkaasti. Hallituksen ensimmäinen runsas kuukausi kului Ety-järjestelyjen valmisteluissa, jotka se hoiti kunnialla. Sen jälkeen hallitus keskittyi vuoden 1976 tulo- ja menoarvioesityksen laatimiseen heikkenevien talousnäkökymien ympärillä. Vaikka lopullinen budjettiesitys hyväksyttiin vasta seuraavan Mieltusen hallituksen toimikaudella, oli virkamieshallituksen pohjatyö silti merkittävä. Hallitus käynnisti myös heti tulopoliittisten neuvottelujen valmistelut, ja varsinaiset neuvottelut alkoivat marraskuun lopulla. Hallitus toi eduskuntaan lukuisia lakiesityksiä ja asetuksia. Merkittävimpänä lakipaketina oli kunnallislainsäädännön kokonaisuudistus. Virkamieshallitus toimeenpani kaudellaan myös toistaiseksi viimeiset kuntien pakkoliitokset.

Syyskuun lopulla 1975 pidettyjen eduskuntavaalien jälkeen hallitusneuvottelut eivät ottaneet onnistuakseen. Eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen tunnusteli ensin enemmistöhallituksen mahdollisuutta, ja sen jälkeen Kekkonen antoi tehtävän keskustapuolueen veteraanipoliitikolle Martti Mieltuselle. Marraskuussa vasemmistopuolueiden hylättyä Mieltusen ohjelmaluonnoksen oltiin jälleen lähtöasetelmissä. 25. marraskuuta Kekkonen pyysi Liinamaan hallitusta jatkamaan tehtävässään toistaiseksi. Useat tahot tulkitsivat siirron siten, että Liinamaan

hallitus oli täten saanut poliittisen luonteen ja tulisi istumaan jopa helmikuun lopulle 1976 saakka.

Kekkonen kuitenkin järjesteli heti perään yllättävän siirron. Vain päivä sen jälkeen, kun Liinamaan hallitus oli saanut jatkoajan, Kekkonen kutsui viiden puolueen hallitusneuvottelijat presidentin linnaan, jossa hän TV -kameroiden läsnä ollessa vaati puolueita runnaamaan enemmistöhallituksen vallitsevissa olosuhteissa, jota hän nimitti kansalliseksi hätätilaksi. Lopulta 30. marraskuuta – yli kaksi kuukautta vaalien jälkeen – muodostettiin Martti Miettusen poliittinen kansanrintamahallitus. Näin päättyi myös Liinamaan hallituksen 171 vuorokautta kestänyt toimikausi, joka venyi lopulta lähes kaksi kertaa pidemmäksi kuin hallitusta nimitettäessä ennakoitiin.

Liinamaan hallituksen jälkikuva vaikuttaa hyvältä. Ministeristö ei jäänyt toimettomaksi, vaan tarttui rohkeasti Kekkonen sille antamiin tehtäviin. Suurimpiin huolenaiheisiin – kasvavaan inflaatioon ja työttömyyteen – hallitus ei ehtinyt, tasapainottavaa budjettia lukuun ottamatta, keksiä kepulikonsteja. Hyvästellessään hallituksen 1. joulukuuta presidentti Kekkonen kuitenkin kiitteli hallituksen toimintaa rakentavaksi tilanteessa, jossa se oli saanut poikkeuksellisen vaikeana aikana kutsun suorittamaan väliaikaista tehtävää.

LÄHDELUETTELO

ALKUPERÄISLÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

- Keijo Liinamaan yksityiskokoelma
- Valtioneuvoston pöytäkirjat kesäkuu-marraskuu 1975

Kansan arkisto (KansA), Helsinki

SKDL:n aineisto

- Liittohallituksen pöytäkirjat
- Liittotoimikunnan pöytäkirjat
- Työvaliokunnan pöytäkirjat
- Eduskuntaryhmän pöytäkirjat

SKP:n aineisto

- Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat
- Keskuskomitean pöytäkirjat
- Työvaliokunnan pöytäkirjat
- Sihteeristön pöytäkirjat

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

- Puoluehallituksen pöytäkirjat
- Eduskuntaryhmän pöytäkirjat
- Työvaliokunnan pöytäkirjat
- Puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki

- Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat
- Puoluehallituksen pöytäkirjat
- Puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat

Tasavallan presidentin arkistosäätiö, Urho Kekkosen arkisto (UKA), Orimattila

- Urho Kekkosen kirjeenvaihto 1975

Työväen arkisto (TA), Helsinki

- SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat
- Puolueneuvoston pöytäkirjat
- Puoluetoimikunnan pöytäkirjat

Valtioneuvoston kanslian arkisto (VKA), Helsinki

- Liinamaan hallitusta koskeva aineisto

JULKAISTUT LÄHTEET

LÄHDEJULKAISUT

- Kekkonen, Urho: *Kirjeitä myllystäni 2 – 1968–75*. Otava, Helsinki 1976.
- *Urho Kekkosen päiväkirjat osa 3 – 1969–74*. Otava, Helsinki 2003. Toim. Suomi, Juhani.
- *Urho Kekkosen päiväkirjat osa 4 – 1975–81*. Otava, Helsinki 2004. Toim. Suomi, Juhani.

SANOMALEHDET

- *Helsingin Sanomat (HS)* 1975
- *Suomenmaa (Sm)* 1975
- *Suomen Sosialidemokraatti (SSd)* 1975

- *Uusi Suomi (US)* 1975

MUUT LÄHTEET

HAKUTEOKSET

- *Kuka kukin on 1974*. Otava, Helsinki 1974.
- *Kuka kukin on 1978*. Otava, Helsinki 1978.

KIRJALLISUUS

- Blåfield, Antti & Vuoristo, Pekka: *Kalevi Sorsan suuri rooli*. Kirjayhtymä, Hämeenlinna 1985.
- Hallberg, Pekka – Martikainen, Tuomo – Nousiainen, Jaakko – Tiilikainen, Päivi: *Presidentin valta*. WSOY, Helsinki 2009.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti: *Virolaisen aika – maalaisliitosta keskustapuolue 1963–81*. *Maalaisliitto-Keskustan historia 5*. WSOY, Helsinki 2006.
- Jyränki, Antero: *Presidentti – tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa v. 1919–1976*. WSOY, Helsinki 1981.
- Karjalainen, Ahti & Tarkka, Jukka: *Presidentin ministeri – Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa*. Otava, Helsinki 1989.
- Kastari, Paavo: *Suomen valtiosääntö*. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta, Helsinki 1977.
- Kiuru, Sakari: *Taakan tasaaja – Alli Lahtinen pohtijana ja päättäjänä 1926–76*. Painatuskeskus, Helsinki 1994.
- Korhonen, Keijo: *Sattumakorpraali*. Otava, Helsinki 1999.
- Koski, Heikki: *Virkamieshallitus, viinit ja läänit*. Otava, Helsinki 2005.
- Kulha, Keijo K.: *Isännän jäljet*. Kirjayhtymä, Helsinki 1981.
- Laakso, Seppo: *Hallituksen muodostaminen Suomessa*. Suomalainen lakimiesyhdistys, Tampere 1975.
- Mansala, Arto & Suomi, Juhani (toim.): *Suomalainen diplomaatti – muotokuvia muistista ja arkistojen kätköistä*. SKS, Helsinki 2003.
- Murto, Eero: *Pääministeri*. Painatuskeskus, Helsinki 1994.
- Nikula, Taina: *Kekkonen ja Auran virkamieshallitukset – alku yhden miehen valtakaudelle*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto (Valtiotieteellinen tiedekunta 1990).

- Repo, Eino S. & Repo, Ville: *Päämies – henkilökuva Urho Kekkosesta hänen presidenttiajaltaan*. Weilin + Göös, Espoo 1985.
- Ruohonen, Pentti: *Keijo Liinamaa – sovinnon mies*. WSOY, Helsinki 1981.
- Sainio, Pentti: *Ministeri Mattila, presidentin mies*. WSOY, Helsinki 1982.
- Sorsa, Kalevi: *Kansankoti ja punamulta – politiikan kuvioita 1972–76*. Otava, Helsinki 2003.
- Suomi, Juhani: *Liennytyksen akanvirrassa – Urho Kekkonen 1972–76*. Otava, Helsinki 1998.
- Timonen, Esa & Varis, Tuula-Liina: *Metsän poika, Karjalan kuvernööri*. WSOY, Helsinki 1996.
- Varjas, Teuvo: *Liinamaan virkamieshallitus – työsarkani kohokohta*. Omakustanne, Riihimäki 1997.
- Virolainen, Johannes: *Vallankäyttö Kekkosen kaudella*. Otava, Helsinki 1986.

WWW-LÄHTEET

Doria

- *Presidentti Urho Kekkosen puhe ”Parlamentarismin tila Suomessa”*
19.11.1961,

<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/11874/TMP.objres.2167.html?sequence=1>. Katsottu 10.3.2011.

Kansallisbiografia

- *Inkeri Anttila -artikkeli*, <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/4006/>. Katsottu 2.3.2011.
- *Keijo Liinamaa -artikkeli*,
<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/737/>. Katsottu 2.3.2011.
- *Kalevi Sorsa -artikkeli*, <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/639/>. Katsottu 2.3.2011.

HAASTATTELUT

- Pääjohtaja Jouko Loikkanen 24.1.2011 (äänite tekijän hallussa).
- Maaherra Heikki Koski 31.1.2011 (äänite tekijän hallussa).
- Varatuomari Teuvo Varjas 1.2.2011 (äänite tekijän hallussa).

Liite: Keijo Liinamaan virkamieshallitus (13.6.–30.11.1975)²⁹⁴

Liinamaa, Keijo Antero, kansliapäällikkö, varatuomari, Helsinki

s. 6.4.1929 Mänttä

lainopin kandidaatti 1955, varatuomari 1967

SAK:n lainopillinen sihteeri 1955-58, Mäntän kauppalanjohtaja 1958-65, työriitojen III piirin piirisovittelija 1962-65, valtakunnansovittelija 1965-70, työvoimaministeriön kansliapäällikkö 1970-

Neuvotteleva virkamies 1967-, hinta- ja palkkaneuvoston pj 1968-73

Oikeusministeri ja 2. valtiovarainministeri 1970, työvoimaministeri 1971-72, pääministeri 1975

Suomen Työväen säästöpankin hallituksen pj 1971-, Helsingin kaupunginvaltuuston jäsen 1973-

puoluekanta: SDP

Mattila, Olavi Johannes, pääjohtaja, Helsinki

s. 24.10.1918 Hyvinkää

diplomi-insinööri 1946 (TKK), kauppatieteiden maisteri 1950 (Hki)

Kaupallinen neuvos Pekingissä 1952-56, lähetystösihteeri Buenos Airesissa 1957-60, kauppaja ja teollisuusministeriön ylijohdaja 1960-62, kauppaosaston päällikkö 1960-61, teollisuusosaston vt. päällikkö 1961-62, ulkoasiainministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö 1962-64, Valmet Oy:n pääjohtaja 1965-, johtokunnan pj 1973-, Enso-Gutzeit Oy:n johtokunnan pj 1973-

Ministeri valtioneuvoston kansliassa ja 2. ulkoasiainministeri 1963, kauppaja ja teollisuusministeri ja 2. ulkoasiainministeri 1964, kauppaja ja teollisuusministeri 1970, ministeri valtioneuvoston kansliassa ja ulkomaankauppaministeri 1970-71, ulkoasiainministeri 1972 ja 1975

Erikoislähettiläs ja täysivaltainen ministeri 1962

puoluekanta: sitoutumaton

---

²⁹⁴ Lähteet: Kuka kukin on 1974, Otava Helsinki 1974; Kuka kukin on 1978, Otava Helsinki 1978.

Anttila, Sylvi Inkeri, professori, Helsinki

s. 29.11.1916 Viipuri

lakitieteen tohtori 1946, valtiotieteiden lisensiaatti 1954, varatuomari 1942

Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden vt. apulainen 1947-48, rikosoikeuden dosentti 1949-61, professori 1961-, kriminologisen tutkimuslaitoksen esimies 1963-74, oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja 1974-, oikeusministeri 1975

puoluekanta: LKP

Koski, Heikki Juhani, vähittäismyyntijohtaja, hallintotieteiden tohtori, Helsinki

s. 24.6.1940 Halikko

hallintotieteiden tohtori 1970

Hyvinkään kaupunginkanslian kanslias sihteeri 1963-65, Porin kaupunginkanslian apulaiskaupunkisihteeri 1965-68, apulaiskaupunginjohtaja 1968-70, kaupunginjohtaja 1970-75, Oy Alko Ab:n vähittäismyyntijohtaja 1975-

Sisäasiainministeri 1975, SDP:n puoluetoimikunnan jäsen 1972-75

puoluekanta: SDP

Huurtamo, Erkki Kalervo, maaherra, Lahti

s. 11.2.1917 Hollola

ylempi oikeustutkinto 1944, varatuomari 1946

Asianajaja Lahdessa 1944-, oma asianajotoimisto 1946-62, asianajotoimisto Huurtamo & Gyntherin osakas 1962-73, Kymen läänin maaherra 1975-

Lahden kaupunginvaltuuston jäsen 1961-75, eduskunnan jäsen 1962-75

ministeri valtiovarainministeriössä 1964-66, puolustusministeri 1975

kokoomuksen puoluehallituksen ja sen työvaliokunnan jäsen 1972-73

puoluekanta: kokoomus

Tuominen, Heikki Aukusti, pääjohtaja, varatuomari, Helsinki

s. 5.12.1920 Perniö

ylempi oikeustutkinto 1949, varatuomari 1954

Maatalousministeriön asutusasiain osaston esittelevä ja vt. jaostopäällikkö 1949-52, perhe-eläkerahaston sihteeri ja toimistopäällikkö 1952-54, valtiovarainministeriön hallintosihteeri 1954-62, hallitusneuvos ja tulo- ja menoarvio-osaston päällikkö 1965-68, eduskunnan oikeusasiamiehen sihteeri 1962-65, Postipankin pääjohtaja 1968-

2. valtiovarainministeri 1963-64, sisäasiainministeri 1971-72 ja 1972-75, valtiovarainministeri 1975

Kehitysaluerahasto Oy:n hallintoneuvoston jäsen 1971-

puoluekanta: sitoutumaton

Posti, Lauri Albert, akateemikko, Helsinki

s. 17.3.1908 Lieto

filosofian tohtori 1950

Helsingin yliopiston tutkimusassistentti 1938-30. itämerensuomalaisten kielten dosentti 1942-45, suomalaisen filologian apulaisprofessori 1945-53, suomen kielen vt. professori 1951-52, itämerensuomalaisten kielten professori 1953-71, historiallis-kielitieteellisen osaston varadekaani 1957-60, dekaani 1960-66

Ylioppilastutkintolautakunnan pj 1953-66, opetusministeri 1975

akateemikko 1975

puoluekanta: sitoutumaton

Ihamuotila, Veikko Artturi, agronomi, Espoo

s. 17.2.1911 Helsinki

agronomi 1935, maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti 1935

Maanviljelijä Espoon Histan tilalla 1932-, Helsingin yliopiston maanviljelyllistaloudellisen laitoksen 2. assistentti 1936-39, Pellonraivaus Oy:n (myöh. Perusyhtymä Oy) osastopäällikkö 1940-41, tj 1942-45, johtokunnan pj 1942-59, johtokunnan varapj. 1959-

MTK:n johtokunnan jäsen 1947-, pj 1954-75, Pellervo-Seuran valtuuskunnan pj 1955-, osuuskunta Metsäliiton johtokunnan pj 1960-, Metsäliiton teollinen Oy:n johtokunnan pj 1960-, Savon Sellu Oy:n johtokunnan pj 1965-

maa- ja metsätalousministeri 1975

puoluekanta: keskustapuolue

Timonen, Esa Elias, maaherra, Joensuu

s. 28.5.1925 Nurmes

agrologi 1951

Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran maatalousneuvoja 1952-56,
Kansaneläkelaitoksen piiriasiamies 1956-64, sairausvakuutustoimiston johtaja
1964-67, Pohjois-Karjalan läänin maaherra 1967-

Eduskunnan jäsen 1958-67

2. kulkulaitosministeri 1964-66, 2. sosiaaliministeri 1966-67, työvoimaministeri
1970, liikenneministeri 1971-72 ja 1975

OKO:n hallintoneuvoston pj 1975, Kehitysaluerahasto Oy:n hallintoneuvoston pj
1975-, Pohjois-Karjalan osuuskaupan hallintoneuvoston pj 1968-

puoluekanta: keskustapuolue

Rytkönen, Arvo, osastopäällikkö, Helsinki

s. 4.11.1929 Virolahti

valtiotieteellinen virkatutkinto 1952, valtiotieteiden kandidaatti 1957

Eduskunnan kirjaston amanuenssi 1956-57, eduskunnan lainaustoimiston
päällikkö 1957-58, ulkoasiainministeriön avustaja 1960-61, lähetystöavustaja
Moskovassa 1961-63, lähetystösihteeri Algerissa 1963-65, ulkoasiainministeriön
jaostosihteeri 1965, jaostopäällikkö 1968-70, pääkonsuli Leningradissa 1970-73,
ulkoasiainministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö 1973-

kauppa- ja teollisuusministeri 1975

erikoislähettiläs ja täysivaltainen ministeri 1975

puoluekanta: sitoutumaton

Lahtinen, Alli Kyllikki, pääjohtaja, yhteiskuntatieteiden kandidaatti, Helsinki

s. 11.4.1926 Korpilahti

yhteiskuntatieteiden kandidaatti 1956

Eteenpäin -sanomalehden toimittaja 1944-46 ja 1952, Kotkan kaupungin
lastensuojelulautakunnan toimistovirkailija 1946-49, invalidien
työhönsijoitustoimiston toimistonhoitaja, Kotkan sosiaalilautakunnan
lastensuojelujohtaja 1959-68, sosiaalihallituksen pääjohtaja 1968-

2. sosiaali- ja terveysministeri 1970, sosiaali- ja terveysministeri 1971-72 ja 1975

puoluekanta: SDP

Paananen, Ilmo Severi, kaupunginjohtaja, valtiotieteiden maisteri, Oulu

s. 23.12.1927 Sortavala

valtiotieteiden maisteri 1950

Suomen kirkon sisälähetysseuran talousjohtokunnan apulainen 1949-53, apulaisjohtaja 1953, Vaalijalan keskuslaitoksen johtaja 1954-71, Mikkelin läänin lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston osastopäällikkö 1971-74, Oulun kaupunginjohtaja 1974-

Eduskunnan jäsen 1966-72, presidentin valitsijamies 1968, SDP:n puolueuuevoston 1. varapuheenjohtaja 1972-75

työvoimaministeri 1975

puoluekanta: SDP

Teir, Grels Olof, pääjohtaja, varatuomari, Helsinki

s. 26.2.1916 Lapväärtti

ylempi oikeustutkinto 1944, varatuomari 1947

Asianajaja Kokkolassa 1944-59, HOP:n Kokkolan konttorin johtaja 1959-71, valtiokonttorin pääjohtaja 1973-

Eduskunnan jäsen 1951-75, RKP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja 1963-64, 1966-68 ja 1970-72

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri 1964-66 ja samalla kehitysapuministeri, kauppa- ja teollisuusministeri 1968-70 ja samalla pohjoismainen yhteistyöministeri, kauppa- ja teollisuusministeri 1972, 2. sosiaali- ja terveysministeri 1975

presidentin valitsijamies 1950, 1956 ja 1968, RKP:n keskushallituksen jäsen 1954-75, varapuheenjohtaja 1956-70

puoluekanta: RKP

Uitto, Jorma Armas Erkki, pääjohtaja, lakitieteen tohtori, Helsinki

s. 1.5.1921 Ylihärmä

lakitieteen tohtori 1951

Sisäasiainministeriön tutkintaelimen apulaispäällikkö 1945-48, asianajaja 1950-58, tullihallituksen pääjohtaja 1968-

2. valtiovarainministeri 1971-72, ministeri kauppa- ja teollisuusministeriössä 1975

Tullitariffilautakunnan pj 1970-75, tullilakikomiteaan pj 1972-, kansainvälisen tulliyhteistyöneuvoston (CCC) varapj. 1974-

puoluekanta: sitoutumaton

Ahtiala, Kaarlo Pekka, professori, Tampere

s. 12.6.1935 Helsinki

ekonomi 1956, kauppatieteiden kandidaatti 1958 (Hki), filosofian tohtori 1964 (Harvard)

Harvardin yliopiston kansantaloustieteen assistentti 1961-63, dosentti 1964, Tampereen yliopiston kansantaloustieteen, erityisesti kansainvälisen talouden vt. professori 1965-68, professori 1968-, taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan dekaani 1969-71, Vaasan kauppakorkeakoulun vt. professori

Tampereen Paasikiviseuran pj 1969-75, Nobel-palkintolautakunnan ehdollepanokollegion jäsen 1968-, OKO:n hallintoneuvoston jäsen 1971-, Tampereen seudun osuuspankin hallintoneuvoston pj 1975-

ministeri valtioneuvoston kansliassa 1975

puoluekanta: sitoutumaton

Varjas, Teuvo Juhani Kalervo, toimistonjohtaja, varatuomari, Vantaa

s. 11.3.1942 Mäntsälä

oikeustieteiden kandidaatti 1964, varatuomari 1967

Maalaiskuntien liiton lakimies 1964-67, Porin apulaiskaupunginsihteeri 1967-70, Suomen kaupunkien liiton osastopäällikkö 1970, kunnallisen sopimusvaltuuskunnan toimistonjohtaja 1970-

2. valtiovarainministeri 1975

puoluekanta: SDP

Strömmer, Aarno Mikael, johtaja, dosentti, Helsinki

s. 6.9.1927 Tornio

valtiotieteiden tohtori 1969

Tilastollisen päätoimiston virkamies 1948-51, Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija 1952-56, valtakunnallisen suunnittelutoimiston toimiston tutkija 1956-63, Tornion kaupunginjohtaja 1963-73, asuntohallituksen tutkimus- ja suunnitteluosaston osastopäällikkö ja toimiva johtaja 1973-, Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan dosentti 1974-

Väestöliiton hallituksen jäsen 1973-, asuntotuotantoneuvottelukunnan jäsen 1973-
sisäasiainministeriön asuntoministeri 1975
puoluekanta: sitoutumaton